

**BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ**

SAD | **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**
SSRJ | Social Sciences Research Journal

Cilt / Volume: 2

Sayı / Issue: 2

Yıl / Year: 2019

e-ISSN 2651-2599

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Social Sciences Research Journal

Sahibi/Owner

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR (Rektör)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/Responsible Publication Manager

Prof. Dr. Serap PALAZ

Editörler/Editors

Prof. Dr. Serap PALAZ

Doç. Dr. Kemal YILDIZ

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Mustafa SARI

Prof. Dr. Zekai METE

Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ

Prof. Dr. Gökhan ORHAN

Prof. Dr. Suna KORKMAZ

Doç. Dr. Celalettin YANIK

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Muhsin KAR (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

Prof. Dr. Alpaslan SEREL (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Bedriye TUNÇSİPER (İzmir Demokrasi Üniversitesi)

Prof. Dr. Rıza ARSLAN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Özcan KARAHAN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan KOÇ (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Cüneyt AKAR (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Galip ALTINAY (Balıkesir Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdal KARAGÖL (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Selami SEZGİN (Osmanlı Üniversitesi)

Prof. Dr. Jülide YILDIRIM ÖCAL (TED Üniversitesi)

Prof. Dr. Serpil AYTAÇ (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Özlem İŞİĞİÇOK (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU (Kocaeli Üniversitesi)

Prof. Dr. Harun ARIKAN (Çukurova Üniversitesi)

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ (Pamukkale Üniversitesi)

Prof. Dr. Ömer İŞBİLİR (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)

Prof. Dr. Fethi GEDİKLİ (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Recep KARACAKAYA (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa Güler (Afyon Kocatepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa Yaşar TINAR (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Slavoljub MILOVANOVIC (University Of Nis)

Prof. Dr. Surhan CAM (Cardiff University)

Prof. Dr. Meryem DUYGUN (University of Nottingham)

Prof. Dr. Mohamed SHABAN (University of Leicester)

Associate Prof. Marija ANDJELKOVIC (University Of Nis)

Doç. Dr. Şennur SEZGİN (Osmanlı Üniversitesi)

Doç. Dr. Metehan YILGÖR (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Doç. Dr. Saniye DEDEOĞLU (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

Doç. Dr. Zeynep YÜCEL (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)

Lecturer Anton VORINA (Vocational College of Economics, SLOVENIA)

Yayın Kurulu Sekreteryası/Editorial Board Secretaries

Arş. Gör. Bilal COŞAN

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (BANÜSAD) Editörlüğü, 10200, Bandırma/ BALIKESİR

Telefon: +90 266 717 01 17

Fax: +90 266 717 00 30

E-posta: banusad@bandirma.edu.tr

Aralık/December 2019

Cilt 2/Volume 2

Sayı 2/Issue 2

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi sosyal bilimler alanında ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel ve nitelikli çalışmaları yayımlayarak bilim dünyasına ve akademik hayata yeni bir soluk getirmeyi amaçlamaktadır.

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yayımlanan İktisat, İşletme, Maliye, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, Endüstri ilişkileri, Sosyal Politika, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik, Tarih, Sosyoloji, Coğrafya, Eğitim Bilimleri, Edebiyat ve Yabancı Diller Ana Bilim Dalları gibi başlıkların oluşturduğu geniş bir alanda özgün ve nitelikli bilimsel çalışmaları desteklemeyi ve yayımlamayı amaçlayan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergide özgün makalelerin yanı sıra kitap tanıtımı ve eleştirileri ile editöre mektuplar, toplantı ve konferans raporları da yayımlanabilir. Dergi, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda 2 kez yayımlanacaktır.

Dergi, Sosyal Bilimler alanını ilgilendiren konularda yayın yapan elektronik bir dergidir. Dergide, Türkçe ve İngilizce dillerindeki makaleler yayımlanmaktadır. Değerlendirilmek üzere dergimize gönderilen makalelerin, daha önce yayımlanmamış olması, yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması, yayımlanmak için değerlendirilme sürecinde olmaması gerekir. Değerlendirme sürecinde olan ve yayımlanan eserlerin sorumluluğu tümüyle yazar(lar)a aittir. Yayımlanan eserlerin telif hakları Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi'ne aittir. Yayımlanması istenilen çalışmalar dergi yazım kuralları ve yayın ilkelerinde belirtilen koşullara uygun şekilde hazırlanıp gönderilmelidir. Dergiye sunulan makaleler öncelikle şekil ve içerik yönünden ön inceleme tabii tutulmaktadır. Şekil ve içerik olarak uygun bulunan makaleler hakem tayin edilmek üzere yayın kuruluna sunulmaktadır. Değerlendirme sürecine geçildikten sonra hakemlik süreci ortalama 3 ile 5 hafta arası sürmektedir. Yayın Kurulu tarafından incelenen ve uygun bulunan makalelere üç hakem atanmaktadır. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayımlanmasına, rapor çerçevesinde yazar(lar)dan düzeltme, ek bilgi ve kısaltma istenmesine veya yayımlanmamasına karar verilmektedir. Hakemlerden iki olumlu ve bir olumsuz rapor verilmesi halinde ilgili çalışma Dergi Editörlüğü tarafından uygun görülmesi halinde yayımlanabilmektedir.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi **Social Sciences Research Journal**

SUNUŞ

Sosyal bilimler alanında ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel ve nitelikli çalışmalarını yayımlayarak bilim dünyasına ve akademik hayata yeni bir soluk getirmeyi amaçladığımız dergimizin, ikinci cilt, ikinci sayısında yedi özgün çalışma ile okurlarıyla buluşturmuş olmanın gururunu taşımaktayız.

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Araştırmaları Elektronik Dergisi **BANÜSAD**'in ikinci cilt, ikinci sayısında makaleleriyle katkı sağlayan yazarlarımıza, gelen çalışmalarını değerlendiren yayın ve danışma kurulunda olan değerli Bilim İnsanlarına dergimize olan katkılarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

Dergimizin kuruluş aşamasından beri desteğini gösteren dergi yönetimine ve dergimizin düzenli olarak yayınlanmasını sağlayan rektörümüz Sayın Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR'e teşekkür ederiz. Yeni sayılarımızda buluşmak dileğiyle...

Prof. Dr. SERAP PALAZ

PRESENTATION

Bandırma Onyedi Eylül University Social Sciences Research Journal (BANU SSRJ) aims to bring a new insight into scientific world by publishing scientific and qualified studies at the national and international level in the field of social sciences. We are pleased to have met with the readers with seven original research papers in the second issue of the second volume of BANU SSRJ.

We would like to thank our writers who contributed to the second issue of BANU SSRJ which, we believe, will make significant contributions to the debate, thanks to the contributions of our valuable scientists to the publications and advisory committees.

We thank to our journal Editorial Board for the efforts they have shown in the preparation phase and we are grateful to our rector Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR for his invaluable support.

We hope to meet you in our new issues...

SERAP PALAZ, Phd
Professor

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi **Social Sciences Research Journal**

Cilt / Volume: 2

Sayı / Issue: 2

Aralık / December 2019

İÇİNDEKİLER / CONTENT

AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER ENDEKSİ: TÜRKİYE TAŞIMA ARAÇLARI SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA <i>REVEALED COMPARATIVE ADVANTAGE INDEX: AN APPLICATION ON TURKISH TRANSPORTATION SECTOR</i> Doç. Dr. Sumru BAKAN, Dr. Onur AKKAYA, Tuba YALÇIN	190-203
LOCAL MEETS GLOBAL in EARTH SYSTEM GOVERNANCE: COLLABORATION OF LOCAL GOVERNMENTS and INTERNATIONAL AGENCIES in CLIMATE CHANGE ADAPTATION and MITIGATION IN TURKEY <i>YERYÜZÜ SİSTEMİ YÖNETİŞİMİNDE YEREL ve KÜRESEL BULUŞMASI: TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLER ve ULUSLARARASI KURULUŞLARIN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE MÜCADELE ve UYUM SÜRECİNDEKİ İŞBİRLİĞİ</i> Gökhan ORHAN.....	204-215
KAMU İHALE KANUNUNDA DÜZENLENEN İDARİ DENETİM YOLLARI: ŞİKAYET VE İTİRAZEN ŞİKAYET <i>ADMINISTRATIVE AUDIT WAYS ORGANIZED IN PUBLIC PROCUREMENT LAW: COMPLAINT AND THE OBJECTION COMPLAINT</i> Prof. Dr. Kamil TÜĞEN, Fatma AKKAŞ	216-230
Y KUŞAĞI ÇALIŞANLARININ SURİYELİLERİN İSTİHDAMINA BAKIŞI: AKADEMİK PERSONEL ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA <i>THE PERSPECTIVES OF GENERATION Y EMPLOYEES ON THE EMPLOYMENT OF SYRIANS: "STUDY ON ACADEMIC STAFF"</i> Dr. Öğr. Üyesi Betül YILMAZ, Arş. Gör. Çiğdem ULUDAĞ GÜLER.....	231-253
TÜRK ÖZEL SEKTÖR ENDÜSTRİSİ YÖNETİCİLERİNDE YETKİ – SORUMLULUK – YETKİ GÖÇERME: BOYLAMSAL BİR ARAŞTIRMA <i>AUTHORITY – RESPONSIBILITY – DELEGATION in TURKISH PRIVATE SECTOR INDUSTRY MANAGERS: A LONGITUDIAL STUDY</i> Dr. Can BALABAN.....	254-264
6360 SAYILI BÜYÜKŞEHİR YASASININ GELİŞMİŞ BİR İLÇE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BANDIRMA ÖRNEĞİ <i>THE EFFECT OF THE METROPOLITAN LAW NO. 6360 ON A DEVELOPED DISTRICT: THE EXAMPLE OF BANDIRMA</i> Sinem ATAY.....	265-285
SANAYİ DEVRİMİ'NDEN ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ: ŞAHİN PENÇESİNDE YAVRU KUŞ <i>CHILD LABOR FROM INDUSTRIAL REVOLUTION TO MULTINATIONAL COMPANIES: FLEDGELING IN HAWK CLAW</i> Bilal COŞAN.....	286-303

AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER ENDEKSİ: TÜRKİYE TAŞIMA ARAÇLARI SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Doç. Dr. Sumru BAKAN¹

Dr. Onur AKKAYA²

Tuba YALÇIN³

ÖZET

Dış ticaret teorisinin temelinde, üretimde maliyet avantajına sahip ülke maliyet avantajına sahip olmayan ülkeye göre hangi malın üretiminde daha yüksek oranda maliyet avantajına sahibi ise o malın üretiminde uzmanlaşması gerektiğini öne sürmüştür. Bunun ana nedeni olarak kaynakların etkin kullanılmasını ve etkin üretiminin gerçekleşmesi gerektiğidir. Bu bağlamda çalışmada; Türkiye ekonomisinin son döneminde önemli yer tutan taşıma araçları sektörünün rekabetçi yapısı alt kalemleriyle birlikte Balassa tarafından geliştirilen Açıklanmış Karşılaştırılmalı Üstünlükler Endeksi kullanılarak 2005-2017 dönemi için analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre; Çalışmada ele alınan dört farklı taşıt ürün grubu için yapılan analizde elde edilen sonuçlara göre; 806 nolu demiryolu taşıtları ürün grubunda incelenen dönem için rekabet gücü değerinin dalgalı seyrettiği görülmektedir. 809 nolu gemiler ve yüzen taşıtlar ürün grubunda 2005 ile 2008 arasında rekabet gücünün çok yüksek (4,5 ile 3,5 arasında) olduğu görülmektedir. Ancak 807 nolu motorlu kara taşıtları ürün grubuna benzer şekilde söz konusu ürün grubunda da rekabet gücünde keskin bir düşüş yaşandığı dikkat çekmektedir. 808 nolu hava ve uzay taşıtları ürün grubunda yapılan analiz sonucunda ele alınan dönem için rekabet gücü oranı 1'in altında seyretmiş ve 2014 yılından itibaren rekabet gücünde kuvvetli bir artış eğilimi ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Açıklanmış Karşılaştırılmalı Üstünlükler, Taşıma Araçları sektörü, Türkiye Ekonomisi

REVEALED COMPARATIVE ADVANTAGE INDEX: AN APPLICATION ON TURKISH TRANSPORTATION SECTOR

ABSTRACT

Turkey's economy holds an important place in the last period of the transport sector with a competitive structure developed by Balassa Revealed Comparative Advantage sub-items for the 2005-

Geliş Tarihi: 08.02.2019

Kabul Tarihi: 16.07.2019

¹ Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, 7900, Kilis/Türkiye.

² Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, UTİL Bölümü, 7900, Kilis/Türkiye.

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 7900, Kilis/Türkiye.

2017 period were analyzed using the index. According to the findings of the study; The most powerful product group in all product groups is motor vehicles. This situation is the fact that Turkey supports the state's economy. Because the production process of motor vehicles has been in production for more than forty years. In addition, as a result of the recent public and private sector investments, we see the increase in the production of air and space vehicles in the increase in competitiveness. In this case, the "young industry" may be interpreted as Turkey's economy will be valid for the thesis.

Key words: *Revealed Comparative Advantage Index, Transport Sector, Turkish Economy*

1.GİRİŞ

Serbest piyasa mekanizması, mekanizma içinde faaliyet gösteren en az iki iktisadi birimin fiyat ve fiyat dışı çeşitli araçlar ile karlarını yükseltmek ve en büyük pazar payını elde etmek amacıyla giriştikleri stratejik etkileşim sürecini ifade eder. Bir ülkenin rekabet gücü, o ülkenin ürettiği malların ister iç tüketim ister ihracat için olsun diğer ülkelerin mallarıyla kalite ve fiyat bakımından yarışabilecek düzeyde olmasını ifade etmektedir (Adıgüzel, 2017).

Bir ülkenin dış ticarete rekabete sahip olduğu ürünün tespit edilmesine yönelik çeşitli yöntemler vardır. Bu konuda en bilinen yöntemlerden biri Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler ve David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisidir . Bunları takip eden yıllarda ise Balassa'nın (1965) Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi geliştirilmiş ve uluslararası rekabet gücünü dış ticaret göstergeleri ile açıklayan ve en sık kullanılan yöntemlerden biri olmuştur.

Geçmişten günümüze dünyada uygulanan dış ticaret politikalarına bakıldığında, geçici olarak korumacı dış ticaret politikası adı verilen ve dış ticarete yüksek gümrük tarifeleri veya tarife dışı araçlara başvurulduğu dönemler olmuştur. Az önce sözünü ettiğimiz Klasik ve Neo-Klasik İktisat sonrası Keynesyen Politikaların savunulduğu 1929 İktisadi Bunalımını takip eden dönem buna örnek gösterilebilir. Ancak, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, daha savaş bitmeden 1944 yılında yapılan Bretton Woods Konferansları bağlamında oluşturulan başta Uluslararası Para Fonu (IMF) , Dünya Bankası (WB) ve daha sonra Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) dönüşecek olan, Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) çerçevesinde dünya ticaretinde serbestleşme eğilimleri baş göstermiştir. Bununla birlikte, dünyada 1980'li yıllarda uygulanan Neo-Liberalleşme politikalarına bağlı olarak serbest dış ticaret politikalarına geçilmiştir.

Bu bağlamda, çalışmanın amacını Türkiye'nin dış ticaretin de yer alan taşıma araçlarının ele alınan dönem içindeki rekabet gücünü incelemektir. Buna göre taşıma araçları, 4 farklı alt kategoride ele alınmıştır. Bu çalışmanın ikinci kısmında Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisine ait dünya ve Türkiye ekonomisi özelinde bir literatür taramasına yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü

bölümünde ise Açıklanmış Karşılaştırılmalı Üstünlükler Teorisinin metodolojik altyapısı, kullanılan veri seti ve değişkenler açıklanmıştır. Ardından gelen bölümde 2005-2017 dönemi Türkiye ekonomisine ait yapılan analiz sonuçları gösterilmekte ve yorumlanmaktadır. Çalışmanın son kısmında konu hakkındaki genel sonuçlar bulunmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Miral (2006), tarafından yapılan yüksek lisans tez çalışmasında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne karşı yaş meyve ve sebze sektörünün rekabet gücü, Açıklanmış Karşılaştırılmalı Üstünlükler Yaklaşımı ile ölçülmüştür. 1994-2005 yıllarını kapsayan çalışmada, Türkiye-Avrupa Birliği (AB) yaş meyve ve sebze sektörü ihracat ve ithalat değerleri ele alınmış ve hesaplamalarda OECD tarafından oluşturulan Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırması (Standard International Trade Classification- SITC) verileri kullanılmıştır. Analiz sonucunda Türkiye'nin 1994-2005 yılları arasında yaş meyve sebze sektöründe açıklanmış karşılaştırılmalı üstünlüğünün giderek azaldığı görülmüştür.

Altay ve Gürpınar (2008), Türk mobilya sektörünün 2001 ve 2006 yılları arasındaki uluslararası alandaki rekabet gücünü ithalat ve ihracat değerlerini kullanarak Açıklanmış Karşılaştırılmalı Üstünlükler Endeksi (RCA), Görelİ İhracat Avantaj Endeksi (RXA), Görelİ İthalat Avantaj Endeksi (RMA), Görelİ Ticaret Avantaj Endeksi (RTA) vb. endeksler yoluyla hesaplamıştır. Adı geçen araştırmacılar, Türk mobilya sektörünün rekabet gücü endeks değerleri açısından, son yıllarda RCA değerlerinin 1'in üstüne çıkmış olduğu saptamasında bulunarak, Türkiye'nin mobilya sektöründe uluslararası alanda rekabet avantajına sahip olduğu sonucuna varmışlardır.

Erkan (2012) tarafından yapılan çalışmada 2000-2008 yılları arasında Türkiye'nin ve Suriye'nin karşılaştırılmalı üstünlüklerinin belirlenmesi amacıyla SITC Rev3, 2 haneli bazda açıklanmış karşılaştırılmalı üstünlük katsayıları hesaplanmış; söz konusu ülkelerin birbirlerine karşı üstünlük ve dezavantajları ortaya konmuştur. Buna göre toplam 66 mal grubunun 9'unda Suriye'nin Türkiye karşısında açıklanmış karşılaştırılmalı üstünlüğe sahip olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, 45 mal grubu ihracatında; Türkiye'nin Suriye karşısında bariz bir şekilde açıklanmış karşılaştırılmalı üstünlüğünün olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Engin (2013) tarafından yapılmış bir başka çalışmada da, Türkiye'nin oluklu mukavva ambalaj sektörünün uluslararası rekabet gücü Açıklanmış Karşılaştırılmalı Üstünlükler Yaklaşımı ve literatürde kabul görmüş diğer ölçüm yöntemleri aracılığıyla ölçülerek, ulusal sektörün durumu belirlenmiş ve ölçüm sonuçlarından elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Çalışmada oluklu mukavva ambalaj sektörüne ait üretim, tüketim ve dış ticaret verilerinin yanı sıra Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırılmalı Üstünlükler Endeksi ve Vollrath'ın Rekabet Gücü Endekslerine başvurulmuştur. Buna göre, Türkiye,

oluklu mukavva ambalaj sektörü açısından, dünya piyasalarında karşılaştırmalı üstünlüğe ve rekabet gücüne sahiptir.

Yalçınkaya vd. (2014), yaptıkları çalışmada, Çin ekonomisinin dünya ticaretindeki yerini belirlemeyi ve ticari ilişkileri kapsamında Türkiye ekonomisi üzerine etkilerini analiz etmeyi amaçlamışlardır. Yazarlar, yaptıkları çalışmada Türkiye'nin Çin'e karşı rekabet gücünü, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksini kullanarak 2002-2013 yılları için analiz etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre, Türkiye'nin tarım, hayvancılık ve balıkçılık sanayinde, bitkisel ve hayvansal üretim endüstrisinde 2004 yılından itibaren karşılaştırmalı üstünlüğünün azalmakta, aynı sanayi kolundaki balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği endüstrisinde $RCA_B^{4>} > 0,5$ değeri ile rekabet gücünün giderek artmakta olduğu görülmüştür. Ülkenin rekabet gücünün en yüksek olduğu endüstrinin metal cevheri madenciliği olduğu saptanmış, imalat sanayi ise en düşük rekabet gücüne sahip endüstri olarak açıklanmıştır. Bu sanayide yer alan kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı, yayıncılık faaliyetleri endüstrisi ve sinema filmi, video ve televizyon programları yapımcılığı alanlarında 2004-2013 yılı itibariyle Türkiye'nin en düşük rekabet gücüne sahip olduğu, yine diğer ulaşım araçlarının imalatı, bilgisayar, elektronik ve optik ürünlerin imalatında ise rekabet gücünün çok zayıf olduğu ve Çin'in söz konusu sektörlerde giderek rekabet gücünü arttırdığı gözlemlenmiştir.

Erkekoğlu vd. (2014) tarafından yapılan çalışmada da, mobilya sektöründe Kayseri ilinin hem dünyaya hem de Türkiye'ye göre karşılaştırmalı üstünlüğü ile Türkiye'nin dünyadaki karşılaştırmalı üstünlüğü 2002-2012 dönemi için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi kullanılarak ortaya konulmuştur. Araştırmacıların yaptıkları inceleme sonucunda elde ettikleri endeks değerleri, Kayseri ili mobilya sektörü ihracatının dünya ve Türkiye'ye göre açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğünün "güçlü" olduğunu ve Türkiye mobilya sektörü ihracatının ise dünyaya göre karşılaştırmalı üstünlüğünün genel olarak "zayıf" olduğunu göstermiştir.

Topçu ve Sarıgül (2015) tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise global piyasalarda 2000-2014 dönemi için Türkiye'nin ihracatında en büyük paya sahip olan beş sektörün rekabet gücü, analiz edilmiştir. Araştırmada Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük İndeksi, Vollrath'ın Rekabet Gücü İndeksleri, Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlük İndeksi ve Ticaret Dengesi İndeksi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Türkiye'deki en güçlü sektörlerin tekstil ve giyim endüstrileri olduğu yönündedir. Ülkenin incelenen dönem için bu sektörlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ve net ihracatçı konumda olduğu saptanmıştır.

Saray ve Hark (2015) de yaptıkları çalışmada, OECD ülkelerinin ileri-teknoloji ürünlerindeki rekabet güçlerinin temel belirleyicilerini Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi kapsamında

⁴ Balassa Endeksi Değeri

2004-2013 dönemi için analiz etmişlerdir. Ayrıca, çalışmada OECD ülkelerinin ileri-teknoloji ürünlerindeki rekabet belirleyicileri de dinamik panel veri tahmincileri olan Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) ilk farklar ve GMM sistem ile test edilmiştir. Analizlere göre, OECD ülkelerinin ileri-teknoloji ürünlerindeki rekabet gücünün (açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklerin) en önemli belirleyicisi, verimlilik düzeyi olarak (yalnızca GMM ilk farklar tahmincisi için) ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, doğrudan yabancı yatırımlar ve teknolojik değişim düzeyi (patent başvurusu sayısı) ile rekabet gücü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Erkan vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada, 1993-2012 yılları arasında Türkiye'nin dünya piyasalarında sebze ihracatındaki karşılaştırmalı üstünlükleri yine Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi yardımıyla ölçülmüştür. Araştırma sonucuna göre, Türkiye'nin, sebze ve alt grupları ihracatında global piyasalarda önemli bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, buna karşın, bu üstünlüklerin son yıllarda göreceli olarak azaldığı saptanmıştır.

Şahin (2016) ise Türkiye'nin tarımsal gıda ürünlerindeki rekabet gücünü 2000-2014 dönemleri için analiz ettiği çalışmasında, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi, Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi ve Ticaret Dengesi Endeksini kullanmıştır. Analiz edilen sektörlerin üretim haritasının da oluşturulduğu çalışmada, Türkiye'de tarımsal gıda ürünlerinde rekabet gücünün düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Erkan ve Batbaylı (2017) tarafından yapılan çalışmada ise, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) üyesi ülkelerin küresel pazarlardaki karşılaştırmalı üstünlüklerinin ve rekabet gücünün ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (Balassa İndeksi) ve Vollrath İndeksi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular KEİ ülkelerinin uluslararası pazarlarda genellikle hammadde ve emek yoğun ürünlerin ihracatında güçlü derecede karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olduğunu göstermiştir.

Tuerxun ve Adıgüzel (2017) yaptıkları çalışmada 2006-2015 yılları arasında Çin'in küresel rekabet gücünü incelemeyi amaçlamışlar ve bunun için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yöntemini kullanmışlardır. Çin'in dış ticaret verilerinin Trade Map sitesinden alındığı çalışmada, ülkenin söz konusu dönemde Armonize Sistemde yer alan 97 faslın Açıklanmış Karşılıklı Üstünlükler (AKÜ) değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre araştırmacılar, söz konusu dönemde 46 faslın rekabet gücü olduğu, 27 faslın rekabet gücü olmadığı ve 24 faslın rekabet gücü açısından sınırdaki olduğu yönünde çıkarsamada bulunmuşlardır.

Ardıç (2017), çalışmasında 2005-2016 yılları arasında Türkiye'nin ihracat yaptığı sektörlerle ilişkin Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksini hesaplamıştır. Araştırma sonucuna göre,

ülkenin bitkisel ürünler, gıda sanayi ürünleri, tekstil ürünleri, cam ve cam eşya, metaller, araçlar fasıllarında ihracatta karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu belirlenmiştir.

Son olarak, Topçu (2018) tarafından yapılan çalışmada, gıda ve canlı hayvan sektörünün global ölçekteki rekabet gücünün, 2000-2016 dönemi için, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük, Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlük ve Ticaret Dengesi indeksleri ile ölçülmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, gıda ve canlı hayvan sektörüne ait on altı sektörün rekabet gücü, Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına göre iki dijital veriler ile analiz edilmiştir. Araştırmacının elde ettiği indeks sonuçlarına göre, incelenen dönemde balıklar, kabuklular, yumuşakçalar ve su omurgasızları ve bunların müstahzarları dışında kalan canlı hayvan ve tahıl dışında kalan diğer hayvan yemlerinde karşılaştırmalı dezavantaja sahip ve net ithalatçı konumunda, bu ürün grupları dışında kalan ürünlerde ise karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

3. METODOLOJİ VE VERİ SETİ

Bir ülkenin rekabet gücünü belirleyen en önemli faktörlerden biri dış ticaret göstergeleridir. Ülkeler dış ticareti sahip oldukları karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı olarak yaparlar. Karşılaştırmalı üstünlüklerin zaman içinde gösterdiği değişim dış ticaret verileri ile açıklanabilmektedir. Ancak ülkelerin uluslararası alanda rekabet güçlerini belirleyen karşılaştırmalı üstünlükleri ölçmek, ticaret öncesi görece fiyatların bilinmemesi nedeni ile zordur (Utkulu,2005:3). Bu nedenle çalışmada, ülkelerin açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklerini belirlemek amacıyla, gerçekleşen dış ticaret verilerine dayanan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler İndeksi kullanılmıştır. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler düşüncesi ilk olarak Liesner (1958) tarafından ortaya atılmıştır. İngiltere'nin Ortak Pazar Ülkeleri ile rekabet gücünü karşılaştırmak için oluşturulmuş indeks, Balassa (1965) tarafından işlevsel hale getirilmiştir. Balassa İndeksi, ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğün nedenine inmeden, görünen bir avantaj farkı olup olmadığını açıklamayı amaçlamaktadır (Seymen,2009:237). Balassa İndeksi ülkenin bir maldaki yurt içi uzmanlaşmasını dünyanın uzmanlaşmasıyla karşılaştırır.

Balassa İndeksi:

$$\text{Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler İndeksi}^5 \text{ (AKÜİ)} = \frac{\frac{X_{ij}}{X_j}}{\frac{X_{iW}}{X_W}} \quad (1.1)$$

⁵ X_{ij} = j ülkesinin i malı ihracatı, X_j = j ülkesinin toplam ihracatı, X_{iW} = i malı dünya ihracatı, X_W = toplam dünya ihracatı temsil etmektedir.

Buradaki $AKÜ_i = J$ ülkesinin i malı için açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler indeksini göstermektedir. $AKÜ_i > 1$ olması, j ülkesinin i malında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu göstermektedir. Yani, o malın ülkenin toplam ihracatı içindeki payı, dünya ticaretindeki payından daha büyüktür. $AKÜ_i < 1$ ise, o malda karşılaştırmalı dezavantaj olduğunu ifade etmektedir (Şahinli,2013:236).

Ele alınan dönem için yapılan analizde kullanılan değişkenler tablo 1’de açıklanmıştır. Çalışmanın tüm veri seti, TradeMap veri setinden elde edilmiştir.

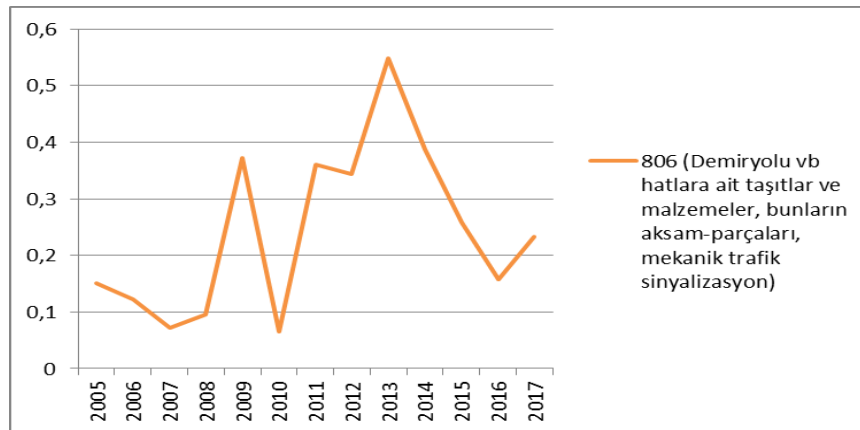
Tablo 1. Kullanılan Değişkenlerin Açıklanması

Değişken	Açıklaması
806	Demiryolu v b. hatlara ait taşıtlar ve malzemeler, bunların aksam-parçaları, mekanik trafik sinyalizasyon cihazları
807	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı
808	Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar
809	Gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar

4. ANALİZ SONUÇLARI

2005-2017 Dönemi Türkiye ekonomisinde 806, 807,808 ve 809 fasıllı ihracat değerlerini dikkate alarak yapılan analiz sonuçları aşağıdaki grafikler ve tablolarda özetlenmeye çalışılmıştır.

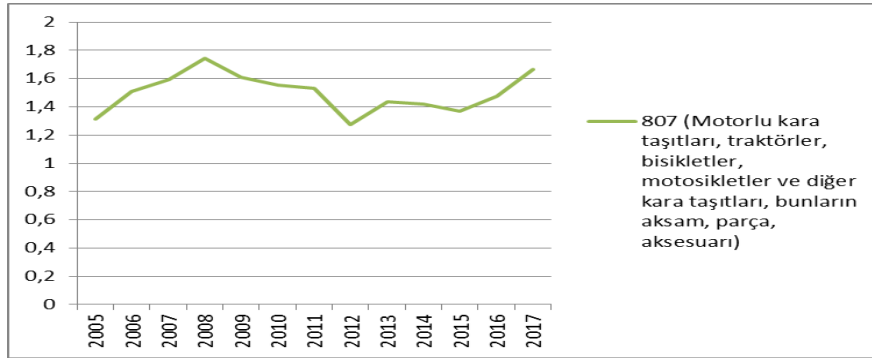
Grafik 1. 806 Nolu Ürün Grubunun 2005-2017 Dönemi Yıllık Bazlı Değişimleri

Kaynak: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

806 nolu demiryolu vb. hatlara ait taşıtlar ürün grubunda yıllara göre rekabet gücü değişimini gösteren grafik 1'e göre değişimin dalgalı bir seyir izlediği anlaşılmaktadır. 2009 ve 2013 yıllarında rekabet gücü katsayısında zirveyi gören 806 nolu demir yolu vb. hatlara ait taşıtlar ürün grubu, ardından gelen yıllarda bu istikrarını koruyamamıştır. Özellikle 2013 sonrası dönemden 2016 yılına kadar keskin bir rekabet gücü kaybı görülmektedir [Grafik 1]. Yaşanan rekabet gücü kaybının nedenleri arasında; dış pazarda yaşanan daralma, işçi maliyetlerinin yabancı üretici rakiplere göre görece yüksek seyretmesi ve ithal girdinin artan döviz nedeniyle arz yönlü yarattığı maliyet artışı sayılabilir. Genel çerçevede 806 nolu demir yolu vb. hatlara ait taşıtları ürün grubunun rekabet değerini sürekli 1'in altında olması zayıf rekabet gücünü göstermektedir.

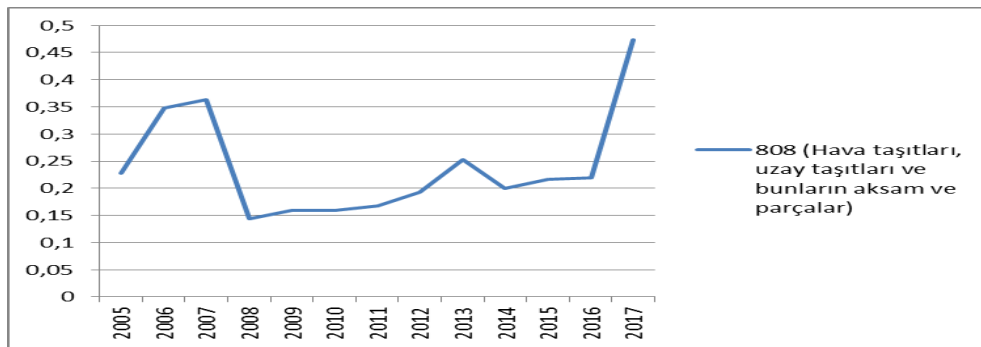
Grafik 2. 807 Nolu Ürün Grubunun 2005-2017 Dönemi Yıllık Bazlı Değişimleri

Kaynak: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

807 nolu motorlu kara taşıtlarında yaşanan rekabet gücünün diğer ürün gruplarına göre daha istikrarlı olduğu grafik 2'te görülmektedir. 2005 ve 2011 yılları arasında dalgalı seyir gösteren rekabet gücü değeri, 2012 yılında dip yapsa da takip eden yıllarda toparlanma ve artış eğilimi içinde seyretmektedir [Grafik 2]. Genel çerçevede 807 nolu motorlu kara taşıtları ürün grubunun rekabet değerini sürekli 1'in üstünde olması dış pazarda Türkiye'nin yüksek rekabet gücünü göstermektedir.

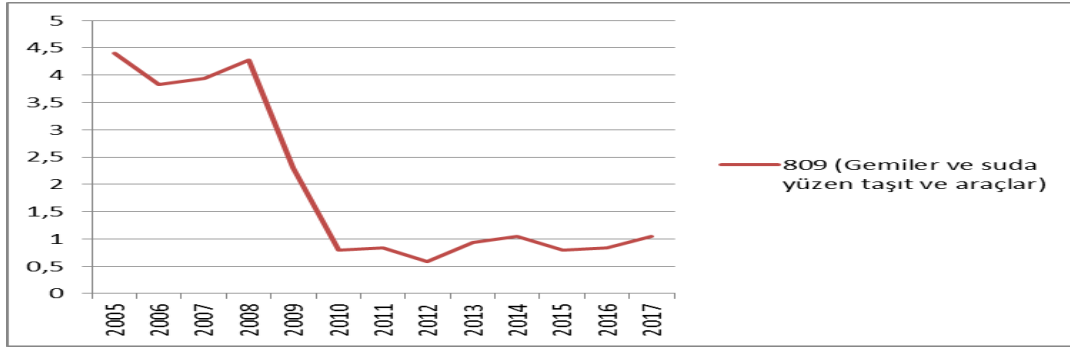
Grafik 3. 808 Nolu Ürün Grubunun 2005-2017 Dönemi Yıllık Bazlı Değişimleri

Kaynak: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Grafik 3'te 808 nolu hava ve uzay taşıtları ürün grubunun rekabet gücü değerini yansıtmaktadır. Söz konusu grafiğe göre, 2005 yılından 2007 yılına kadar artış seyri izleyen rekabet oranı, 2008 yılında tüm dönemin dip değerini görmüştür. Ardından hafif toparlanma yaşayan değer, özellikle 2014'ün ikinci yarısından itibaren kendi trendinde yükselme eğiliminde görülmektedir[Grafik 3]. 808 nolu hava ve uzay taşıtları ürün grubunun ele alınan dönem içindeki rekabet değerini sürekli 1'in altında olması dış pazarda Türkiye'nin düşük rekabet gücünü göstermektedir.

Grafik 4. 809 Nolu Ürün Grubunun 2005-2017 Dönemi Yıllık Bazlı Değişimleri

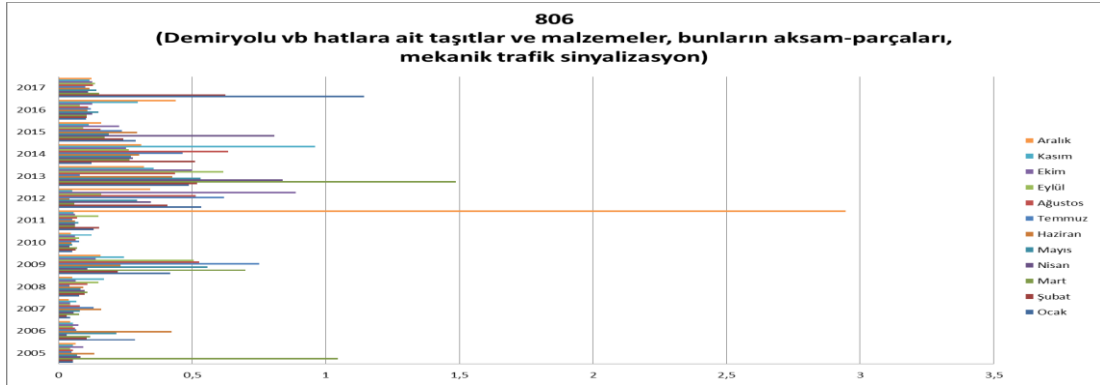

Kaynak: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

809 nolu gemiler ve yüzen taşıt ve araçlar ürün grubunu gösteren Grafik 4'e göre ise rekabet oranının 2000'lerin ortasından sonuna kadar yüksek seyrettiği görülmektedir. 2008'den itibaren 2012'lere kadar rekabet gücünün keskin düşüşünü görülmektedir. Ürün grubunun 2012 yılı sonrası durumu dengeleyip yeniden toparlanma eğilimine sahip olduğu söylenebilir [Grafik 4]. 809 nolu gemiler ve yüzen taşıt ve araçlar ürün grubu genel çerçevede rekabet değerinin 1'in etrafında seyretmesi dış pazarda rekabet gücünün yüksek olduğunu gösterirken, dönem içinde değer 4'lere çıkması da Türkiye'nin ürün grubu üstündeki potansiyelini vurgulamaktadır.

Analizin bu kısmında dört farklı ürün grubunun ele alınan dönem içinde aylık değişimlerini gösteren grafiklere yer verilmiştir.

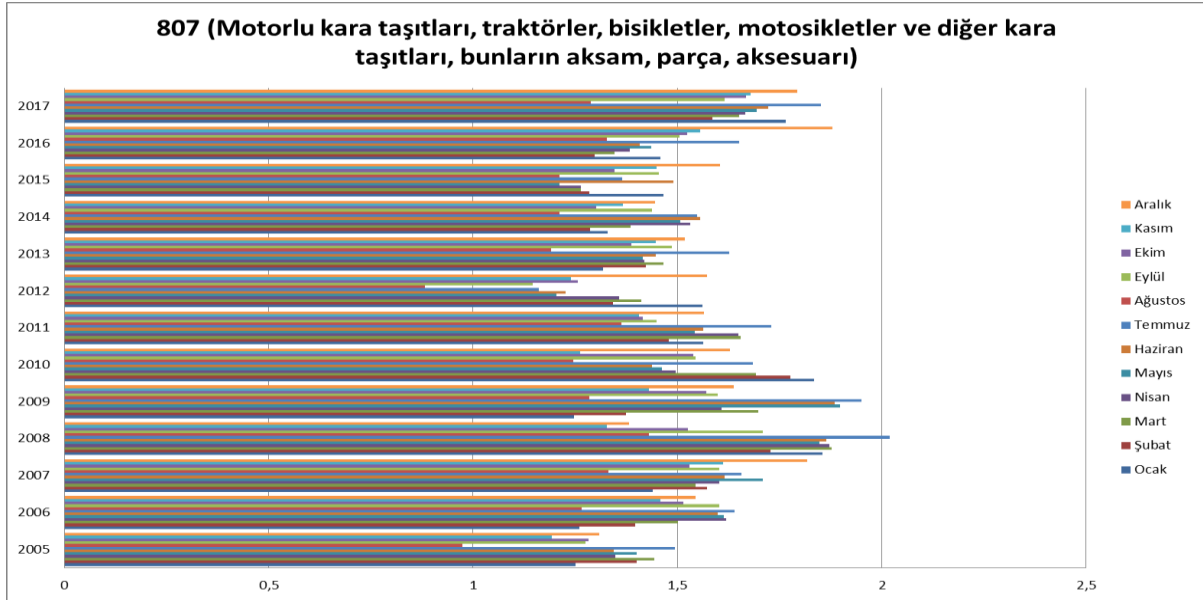
Grafik 5. 806 Nolu Ürün Grubunun 2005-2017 Dönemi Aylık Bazlı Değişimleri

Kaynak: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Grafik 5’de 806 nolu Demiryolu vb. hatlara ait taşıtlar ürün grubunda aylık bazda rekabet oranlarının değişimine yer verilmiştir. Ele alınan 156 aylık veri içinde 1’in üstünde olan ay sayısının 4 olduğu görülmektedir. Genel eğiliminde ise 2009, 2013, 2015 ve 2017 yıllarında aylık oynaklığın daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır.

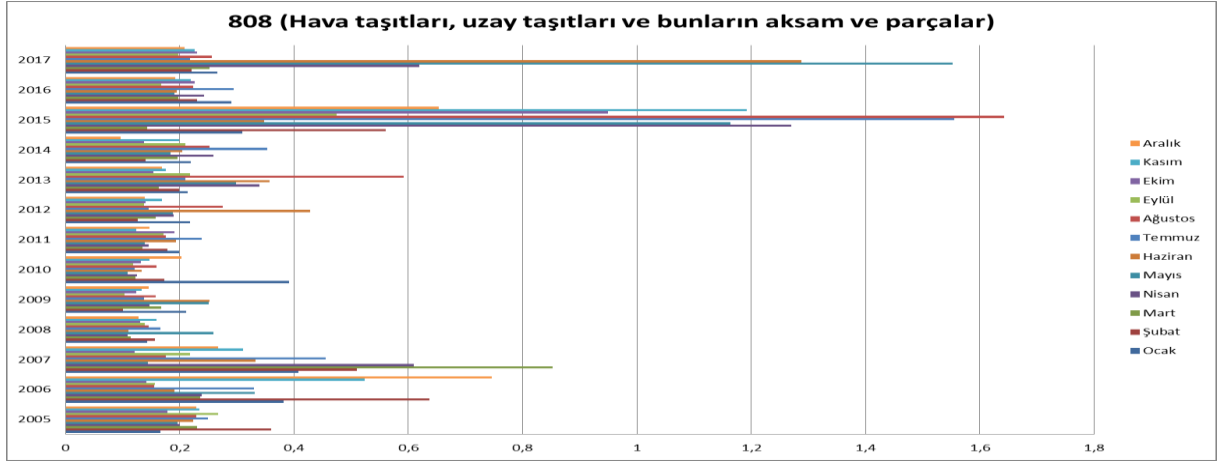
Grafik 6. 807 Nolu Ürün Grubunun 2005-2017 Dönemi Aylık Bazlı Değişimleri

Kaynak: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Grafik 6’de yer alan 807 nolu motorlu kara taşıtlarında yaşanan rekabet gücünün diğer ürün gruplarına göre daha istikrarlı bir eğilim içinde olduğu görülmektedir. Grafiğe göre, aylık bazda ele alınan dönemde rekabet gücü oranının 1’in üstünde olduğu, genel eğilimde ise Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarının yıllık seyirde yüksek olduğunu izlenmektedir.

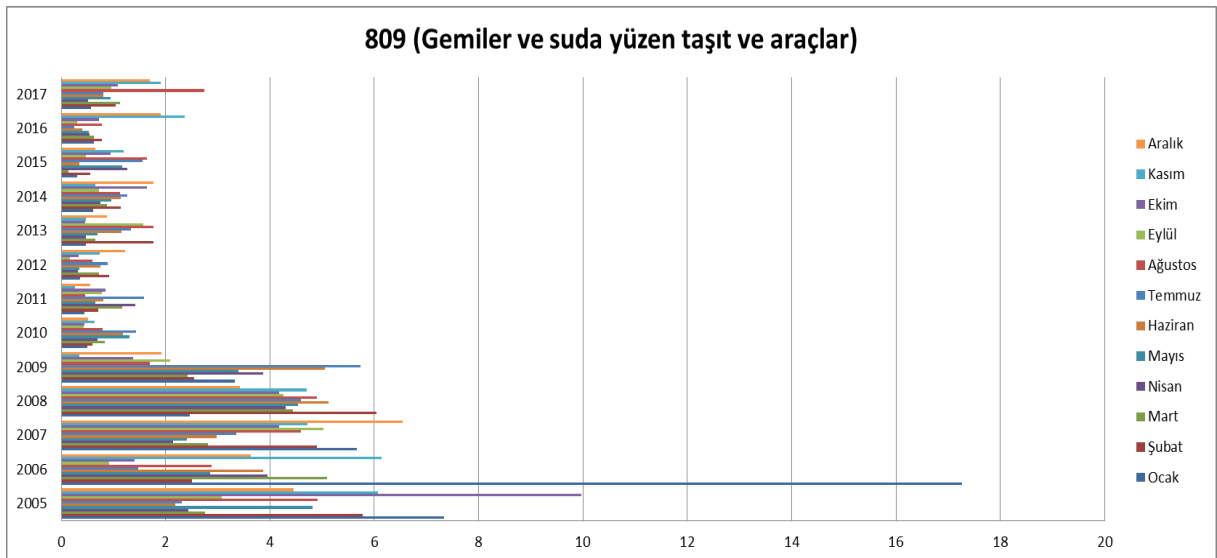
Grafik 7. 808 Nolu Ürün Grubunun 2005-2017 Dönemi Aylık Bazlı Değişimleri

Kaynak: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Grafik 7’de ise 808 nolu hava taşıtları ve uzay taşıtları ürün grubunun rekabet gücü oranını göstermektedir. Buna göre, söz konusu ürün grubunun rekabet gücü, 2015 yılına kadar düşük seyretmekle birlikte, 2015 yılından sonra üç yıl içinde bazı aylarda rekabet oranın yüksek olduğu, görülmektedir. Diğer yandan, ilgili grafik göz önüne alındığında, ürün grubunun son dönemde rekabet gücünde artış potansiyeline sahip olduğu göze çarpmaktadır.

Grafik 8. 809 Nolu Ürün Grubunun 2005-2017 Dönemi Aylık Bazlı Değişimleri

Kaynak: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Grafik 8’a göre ise 809 nolu gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar ürün grubunda 2010 yılında kırılma yaşanmaktadır. 2005 ile 2009 döneminde söz konusu ürün grubunun yüksek rekabet gücüne

sahip olduğu gözlenmekle birlikte, 2010 ile 2016 yılları arasında ürün grubunun rekabet gücündeki düşüş net bir şekilde görülmektedir. Ancak yıllık veya aylık veri setinin de desteklediği gibi, 2016 ve 2017 yılından itibaren rekabet gücü değerinin yeniden toparlandığı söylenebilir.

5.SONUÇ

Çalışmada ele alınan dört farklı taşıt ürün grubu için yapılan analizde elde edilen sonuçlara göre; 806 nolu demiryolu taşıtları ürün grubunda incelenen dönem için rekabet gücü değerinin dalgalı seyrettiği görülmektedir. Bu ürün grubunda ithalata bağlılığımız net olarak anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, gelişmiş ülkelerdeki en önemli ulaşım yollarından biri olan demiryolu taşımacılığının geliştirilmesinin bir yandan dışa bağımlılığı azaltırken, diğer yandan da ülkemizin bu sektördeki rekabet gücünü arttıracakını öngörebilir. 807 nolu motorlu kara taşıtları ürün grubunda ise rekabet gücü 1'in üzerinde olup, istikrarlı bir yapı gösterdiği görülmektedir. 2008 ile 2012 yılları arasında yaşanan rekabet gücünde azalma dikkat çekmektedir. Bunu da 2008 Küresel Finansal Krizinin göreceli olarak Türkiye ekonomisindeki etkisinden kaynaklandığı düşünölebilir. Ancak takip eden 2012-2014 aralığında rekabet gücünün toparlandığı ve 2014'ten itibaren ibrenin artış trendine evirildiği göze çarpmaktadır. 808 nolu hava ve uzay taşıtları ürün grubunda yapılan analiz sonucunda ele alınan dönem için rekabet gücü oranı 1'in altında seyretmiş ve 2014 yılından itibaren rekabet gücünde kuvvetli bir artış eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu durumu aynı dönemlerde kurulan Türkiye Uzay Ajansı ve insansız hava araçları sisteminde (İHAS) yerli üretime geçilmesine bağlayabilir.

809 nolu gemiler ve yüzen taşıtlar ürün grubunda 2005 ile 2008 arasında rekabet gücünün çok yüksek (4,5 ile 3,5 arasında) olduğu görülmektedir. Ancak 807 nolu motorlu kara taşıtları ürün grubuna benzer şekilde söz konusu ürün grubunda da rekabet gücünde keskin bir düşüş yaşandığı dikkat çekmektedir. Bu durumun da yine, 2008 Küresel Finansal Krizinden kaynaklı olması olasıdır. 2015 yılından itibaren 2017'e kadar ise rekabet gücünün artış yönlü olduğunu söylenebilir. Özetle, tüm ürün grupları içerisinde en güçlü ürün grubu motorlu kara taşıtlarıdır.

Ele alınan ürün gruplarına ilişkin politikalarda; 1960'lara kadar geçmişi bulunan 807 nolu motorlu kara taşıtları ürün grubunda var olan potansiyelin güçlendirilmesi hatta bu potansiyelin markalaşma yoluyla katma değer yüksek ürünler haline dönüştürülmesi gerekmektedir. Ayrıca, üç tarafında denizi bulunan Türkiye'nin bu potansiyelinden yararlanarak açılacak modern tersanelerle 809 nolu gemiler ve yüzen taşıtlar ürün grubunda var olan dış rekabet gücünün yükseltilmesinin önemli olduğu düşünölmektedir.. Tüm dünya için yeni bir ürün grubu içinde yer alan 808 nolu hava ve uzay taşıtları ürün grubunun sağlayacağı uzay madenciliği ve uzay turizmi konularının yarattığı yüksek katma değerden yararlanılması gerektiğine inanılmaktadır. Türkiye ekonomisinin bu ürün grubu için

“sonradan gelen” avantajı bulunmaktadır. Son olarak, ülke ekonomilerinde en ucuz ulaşım yollarından biri olan 806 nolu demir yolu vb. hatlara ait taşıtlar ürün grubunun ülke içinde daha yaygınlaşması ve buradan elde edilecek “yaparak öğrenme” becerisinin dış rekabette getiriye arttıracacağı daha önceki ülke örneklerinde görülmektedir.

KAYNAKÇA

Ardıç, B. (2017). “Türkiye’nin Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüklerinin Belirlenmesi”, *ECONDER International Academic Journal*, 1, (1): 8-21.

Balassa B. (1965). “Trade Liberalization and ‘Revealed’ Comparative Advantage”, *The Manchester School of Economic and Social Studies*, 33(2), 99–124. 10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x.

Engin, E. (2013). “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımına Göre Türkiye Oluklu Mukavva Ambalaj Sektörünün Rekabet Gücü”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, T.C. Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

Erkan, B. (2012). “Ülkelerin Karşılaştırmalı İhracat Performanslarının Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayılarıyla Belirlenmesi: Türkiye-Suriye Örneği”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, (15): 195-218.

Erkan, B., Yaralı, F. ve Güvenç, İ. (2015). “Türkiye’nin Sebze İhracatında Karşılaştırmalı Üstünlükleri”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Doğa Bilimleri Dergisi*, 18, (4): 70-80

Erkan B. ve Batbaylı D. (2017). “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) Üyesi Ülkelerin Küresel Pazarlardaki Karşılaştırmalı Üstünlükleri”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Nisan, 5: 31-49.

Erkekoğlu, H., Kılıçarslan, Z. ve Gökner, H. (2014). “Kayseri İlinin Mobilya Sektörü Rekabet Gücü: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Temmuz-Aralık, 44: 1-22.

Liesner, H.H. (1958). “The European Common Market and British Industry”, *Economic Journal*, 68, 302-16.

Miral, C. Z. (2006). “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Karşı Rekabet Gücü: Seçilmiş Tarımsal Ürünler İçin Bir Uygulama”, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Utkulu, U. (2005). “Türkiye’nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler”, *İzmir: Dokuz Eylül Yayınevi*.

Saray, O. M. ve Hark, R. (2015). “OECD Ülkelerinin İleri-Teknoloji Ürünlerindeki Rekabet Güçlerinin Değerlendirilmesi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5 (1): 347-372.

Şahin, D. (2016). “Tarımsal Gıda Ürünlerinde Karşılaştırmalı Üstünlüğün Ölçümü: Türkiye Örneği” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9, (43): 2177-2183.

Seymen, D. (2009). “Gümrük Birliği, Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Ticaretinde Ülke Yoğunlaşmasını Değiştirdi Mi?”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.

Topçu, A. B. ve Sarıgül, S. S. (2015). “Comparative Advantage And The Product Mapping of Exporting Sectors In Turkey”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3, (18): 330-348.

Topçu, A. B. (2018). “Türkiye’nin Tarımsal Ürünlerdeki Rekabet Gücü: Gıda Ve Canlı Hayvan Ürünleri”, The Journal of Academic Social Science Studies, Autumn I, 70: 389-404.

Tuerxun, A. ve Adıgüzel, M. (2017). “Çin’in Küresel Rekabet Gücünün Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yöntemine Göre Değerlendirilmesi”, T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Tartışma Metinleri, İstanbul.

Yalçınkaya, H. M., Çılbant, C., Erataş, F. ve Hartoğlu, D. (2014). “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Ekseninde Rekabet Gücünün Analizi: Türk-Çin Dış Ticareti Üzerine Bir Uygulama”, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 24: 41-57.

LOCAL MEETS GLOBAL in EARTH SYSTEM GOVERNANCE: COLLABORATION OF LOCAL GOVERNMENTS and INTERNATIONAL AGENCIES in CLIMATE CHANGE ADAPTATION and MITIGATION IN TURKEY¹²

Gökhan ORHAN³

ABSTRACT

Climate change is a global environmental problem, a perfect example of complex interdependence and requires novel approaches like earth system governance. Although states are the major players in earth system governance and responsible of dealing with climate change, some states may not be so keen on committing themselves to this end. In parallel, non-state and sub-national actors like local governments, act independent of their governments in committing themselves to emission reduction targets as a part of global networks of local government initiatives against climate change. This article analyses practices of some Turkish municipalities, which bypassed the national level and developed relatively progressive policies on climate change in collaboration with global networks of local governments. Although there is a rising impact of sub-national players through municipal voluntarism and strategic urbanism, international actors also play a very crucial role in facilitating policy change through providing news ideas and finances for policy change.

Keywords: *Climate change, local governments, Turkey, international actors.*

YERYÜZÜ SİSTEMİ YÖNETİŞİMİNDE YEREL ve KÜRESEL BULUŞMASI: TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLER ve ULUSLARARASI KURULUŞLARIN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE MÜCADELE ve UYUM SÜRECİNDEKİ İŞBİRLİĞİ

ÖZET

Küresel bir çevre sorunu olan iklim değişikliği dünya sathında görülen karmaşık karşılıklı bağımlılığın mükemmel bir örneği olup, çözümü için yeryüzü sistemi yönetişimi tarzı yeni yaklaşımlara gerek duyulmaktadır. Her ne kadar devletler iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum süreçlerinin birincil oyuncularını olmakla birlikte, gerekli politikaların uygulanmasında bazı devletlerin fazla istekli olmadıkları görülmektedir. Bu noktada yerel yönetimler gibi ulus-altı seviyede faaliyet gösteren oyuncuların merkezi yönetimlerden bağımsız olarak, üyesi

Geliş Tarihi: 27.08.2019

Kabul Tarihi: 24.12.2019

¹ An earlier version of this article was presented in 2018 Utrecht Conference on Earth System Governance, November 5-8, 2018.

² This work was supported by Scientific Research Projects Coordination Unit of Bandırma Onyedi Eylül University: Project No: BAP-18-İİBF-1009-081.

³ Bandırma Onyedi Eylül University, Department of Political Science and Public Administration, gorhan@bandirma.edu.tr

oldukları iklim değişikliğiyle mücadele amaçlı uluslararası yerel yönetim ağları aracılığıyla, salımlarını azaltma ve uyum taahhüdünde bulunmaktadırlar. Bu çalışma Türkiye’de uluslararası yerel yönetim ağlarının üyesi olarak merkezi yönetimden bağımsız olarak, iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum alanında ilerici politikalar geliştiren ve faaliyet gösteren bazı belediyelerin ilgili politikalarını analiz etmektedir. Bahsi geçen belediyeler her ne kadar gönüllülük ve stratejik kent yönetimi olarak tanımlanan yaklaşımlarından etkilenseler de, uluslararası oyuncuların, yeni politika fikirlerinin gündeme gelmesi ve bu politikaların finansmanının sağlanması yoluyla belediyelerin politikalarının şekillenmesinde önemli katkıları olduğu görülmektedir.

Anahtar sözcükler: İklim değişikliği, yerel yönetimler, Türkiye, uluslararası aktörler.

1. INTRODUCTION

Earth System Governance Project was developed in 2000’s as a response to insufficiency of the institutions, organizations, and governance mechanisms by which humans currently regulate their relationship with the natural environment and global biochemical systems. In order to grasp the complexity of those processes more fundamental and applied research on the global, national and local institutions and governance systems was undertaken to address all levels of policy-making that cut across many sectors (ESG Project, 2019).

Climate change is a truly global environmental problem and a perfect example of complex interdependence on planet earth. Although states are the major players in global environmental politics and responsible of climate change mitigation and adaptation some states may not be so keen on committing themselves to reductions in their carbon emissions. In parallel, non-state actors have an increasing impact on global environmental politics, in either negotiations or implementation of regimes. In fact, NGO’s, international organisations and business interests regularly contribute to climate change negotiations. Meanwhile, local and subnational level players ranging from local NGOs to local governments act independent of their governments in committing themselves to emission reduction targets as a part of global networks of local government initiatives against climate change. Overall, a number of players share their knowledge and resources through communication, and new policy ideas and discourses flow across different localities and scales, thereby connecting different spaces and the human and non-human players that inhabit them.

This article aims to focus on practices of some Turkish municipalities, which played relatively progressive roles in mitigating and adapting climate change through their activities as a part of global networks of local governments. This is a particularly interesting topic for earth system governance because of its complex nature and involvement of a number of players from transnational to local levels. Sub-national players bypass the national level, which is not so keen on having climate change as a

priority area, and translated and brought international impulses, into sub-national and local policy development processes. In this context, local government, cities and their international networks emerge as significant players in their own right and there is an image of shifting authority in earth system governance towards local and subnational players.

The paper argues that although there is a rising impact of sub-national players through municipal voluntarism and strategic urbanism approaches, international actors also play a very crucial role in facilitating policy change providing news ideas and finances for policy change. Along with international local authority networks, a number of other international players emerge and have a potential to influence earth system governance. In Turkish case, international organisations, international development finance institutions, foreign governments, private entrepreneurs, and consultancy firms facilitated policy change towards climate change adaptation and mitigation at the local level. Yet again, there are further challenges associated with future policy directions since almost all those projects are ecological modernisation projects and interventions of central government agencies are likely to develop contradictions for a climate friendly policy change.

2. GLOBAL CLIMATE CHANGE and ACTORS

Global environmental change is a truly global environmental problem and a perfect example of complex interdependence on planet earth. It is a cross-cutting problem area with the contribution of a number of players from different sectors of the economy and different segments of society. Although there are some controversies about the causes and consequences of climate change, the magnitude of problem is well established and there is a scientific consensus on problems and ways to tackle the problem. Decarbonisation of economies emerges as a major policy option (and challenge) and mitigation and adaptation constitute two major pathways in climate change policies.

However, mitigating climate change requires major changes concerning energy, taxation, housing, transport and a number of other policy areas. A policy change in this magnitude is rather complicated given the involvement of a number of interests, resistance of bureaucracies and institutionalised responses to policy change. Although governments do not speak with one voice, existing stalemate in climate talks highlights governments' reluctant attitudes to required policy changes. Overall, policy change is difficult to attain, especially where the cost of change is substantial for certain groups and institutionalised interests in a society. Those difficulties manifested themselves graphically in international negotiations on global climate change and Conference of the Parties.

However, global climate change so not confined to international relations and negotiations between governments. For Kern and Bulkeley, multi-level governance can be taken as shifting competencies between local, national and supranational governmental institutions or entire range of actions and

institutions, which provide order including non-state actors (Kern and Bulkeley, 2009: 311). In parallel, non-state actors have an increasing impact on global environmental politics, in either negotiations or implementation of regimes. NGO's, international organisations and business interests regularly contribute to climate change negotiations. In some occasions, sub-national players like cities, local governments and municipalities act independent of their governments in committing themselves to emission reduction targets as a part of global networks of local government initiatives against climate change. Although they are small in numbers, local governments and cities, join those international networks and commit themselves reductions in their carbon emissions. Overall, a number of players share their knowledge and resources through communication, and new policy ideas and discourses flow across different localities and scales, thereby connecting different spaces and the human and non-human players that inhabit them.

Overall, climate politics is indeed a complex arena where involvement of certain sub-national players, like cities, local governments and municipalities and their international networks through committing themselves to climate change mitigation and adaptation make them an important subject of study. In the following section, rise of cities and local governments in global climate politics will be summarised.

3. RISE of CITIES and LOCAL GOVERNMENTS in GLOBAL CLIMATE POLITICS

In fact, cities' crucial role in global environmental politics has been acknowledged well in advance and discussions concerning environmental problems and cities could be traced back to the first HABİTAT meeting in 1976 where the agenda was focused on dwelling rights. Although the relationship between urbanisation and environmental problems were discussed to a certain extent, the focus of the meeting was on the local environmental problems of cities and provision of minimum dwelling and public health services. World Commission on Environment and Development's 1987 Report Our Common Future has also highlighted the role of cities in achieving sustainable development objectives. The Report highlighted the issue of rapid and uncontrolled urbanisation and its impact on housing and urban infrastructure like roads, water supply, sewers, and public services. In many Third World cities, there is limited capacity to meet demands of clean water, sanitation, schools, and transport due to their rapidly growing populations. This paves the way for, increased overcrowding, and rampant disease linked to an unhealthy environment and economic hardship make it even more difficult to cope with (WCED, 1987:235-241).

Agenda 21 further highlighted the importance of local governments and they were encouraged to form local Agenda 21 with the involvement of other stakeholders. According to the Chapter 28 of Agenda 21, since the problems and solutions being addressed by Agenda 21 have their roots in local

activities, the participation and cooperation of local authorities was a determining factor in fulfilling its objectives (UN, 1992: 233-234). Later on, IPCC Reports investigated the relationship between local governments, cities and municipalities and global climate change. The relationship between cities, local governments, municipalities and global climate change is manifold and IPCC Reports documented the urban dimension of climate change in detail (IPCC, 2014a).

Cities have seriously contributed to climate change through their intensive overall consumption levels and high-energy consumption levels. More than half of the global population now live in cities and urban areas account for more than half of global primary energy use and energy - related CO₂ emissions. Taking account of direct and indirect emissions urban areas account for 67–76% of global energy use and 71–76% of global energy-related CO₂ emissions (IPCC, 2014). By 2050 7 billion people are expected to live in cities. (80 % of the world population). Besides, urban centres are more vulnerable to global climate risks especially in low and middle-income countries and informal settlements with poor infrastructure (IPCC, 2014a:3). Cities and local governments also have a potential for adaptation and resilience and could be very effective in responding climate crisis as a part of a co-operative multi-level governance mechanism (IPCC, 2014a:3-4). Policy integration for climate adaptation and resilience by local governments and cities could also foster disaster risk management and contribute to policy success at all levels and scales (IPCC, 2014a: 4).

Bulkeley & Betsill summarise the importance of cities in climate reference with reference to four factors. The first reason is about the increasingly urban nature of the global population in which cities are sites of high consumption of energy and production of waste. Secondly, the proliferation of LA21 has shown that local authorities are both willing and able to take on board the complex sustainable development agenda. Thirdly, local authorities are key actors in the urban arena in terms of co-ordinating action between different partners and facilitating community involvement with policy programmes. Finally, some local governments have considerable experience in addressing environmental issues, and many have undertaken innovative measures and strategies to reduce their impact on climate change, which can act as demonstration projects or form the basis for new experimentation. Through these practices, local governments exercise a degree of influence over emissions of greenhouse gases in ways that directly affect the ability of national governments to reach targets to which they have agreed internationally. (Bulkeley & Betsill, 2005: 45). In the following section, local government networks and their achievements in climate change adaptation and mitigation will be analysed.

4. LOCAL GOVERNMENT and CITY NETWORKS

Local governments and cities initially played a very limited role in mitigating and adapting to global climate change. The first phase of their involvement took the form of municipal voluntarism, which

involved predominately small and medium-sized cities in North America and Europe and was characterised by individuals within municipal authorities recognising the potential significance of climate change and offering some form of response (Bulkeley and Betsill, 2013: 139).

The emergence of a second phase of urban response to climate change came, in part, from the challenges encountered during the initial decade. By the early 2000s, municipal authorities and other urban actors were engaged in a more overtly political approach, strategic urbanism, in which climate change became integral to the pursuit of wider urban agendas ranging from transport to waste management, ecological modernisation measures that aim to protect environment and save resources in an efficient manner (Bulkeley and Betsill, 2013: 140).

Transnational municipal networks were established in 1990's and ICLEI (The International Council for Local Environmental Initiatives -Local Governments for Sustainability) is one of the pioneer local government networks focuses on environmental matters. ICLEI was founded in 1990 by 200 local governments from 43 countries who convened for the first World Congress of Local Governments for a Sustainable Future at the United Nations headquarters in New York. Operations started in 1991 at the World Secretariat in Toronto, Canada, and the European Secretariat in Freiburg, Germany. Along with ICLEI's Cities for Climate Protection (CCP) programme, the Climate Alliance and Energie-cities – ICLEI's Cities for Climate Protection (CCP) programme, the U.S. Mayors Climate Protection Agreement, the Covenant of Mayors Committed to Local Sustainable Energy and the Global Cities Covenant on Climate (Mexico City Pact) are other prominent transnational municipal networks.

Local government and city networks undertake a number of functions in climate change mitigation and adaptation. They focus on reductions in greenhouse gas emissions as a part of sustainable cities initiatives. They provide guidance to local governments and cities in development of inventories, definition of problems and identification of resources. Cities and local governments also commit themselves to climate change mitigation through voluntary emission reduction targets and regular reporting their achievements. Networks also contribute to local capacity development to address climate change and promote the exchange of information, experience and transfer of knowledge among their member cities. They also represent interests of their members at various levels, including national, supranational and international.

2015 Paris Summit also witnessed the rising impact of cities and local governments in tackling climate change. Climate Summit for Local Leaders held in Paris during COP21, 440 Mayors and subnational leaders pledged to “deliver up to 3.7 gigatons of urban greenhouse gas emissions reductions annually by 2030 — the equivalent of up to 30 % of the difference between current national commitments and the 2 degree emissions reduction pathway identified by the scientific community”

(C40 Cities, 2016). As Seoul Mayor Park Won-soon stated “local governments are actually leading national governments. They are the driving force,” (Worland, 2015).

5. CLIMATE POLICY in TURKEY and PRACTICES of SOME TURKISH MUNICIPALITIES

Activities of Turkish local governments on climate change were documented earlier in a number of descriptive studies (Orhan, 2013; Orhan 2014). Turkish governments’ official attitude on climate change has been rather defensive though we could speak of mixed responses from various departments in the public bureaucracy and sectors in private sector. Cities have a substantial impact on climate change and municipalities have serious opportunities for mitigation and adaption. However, given the predominance of central government in Turkish politics and policy process, and developmentalist attitudes of almost at all a level of government, climate change has been a rather sidelined issue in Turkey. However, this picture has started to change by the 2000s. Droughts of the second half of 2000s, rising impact of climate movement and the active role played by international organizations in agenda setting have raised the consciousness on climate change (Şahin, 2015). Yet again, “special circumstances discourse” is very influential and consecutive Turkish governments prioritised economic development over environmental concerns like climate change.

In this context, Turkish municipalities have started to develop climate mitigation policies either as a part of international networks of local governments or alone as a part of their local mandates on environmental matters. In 2009, REC and ICLEI organised a campaign for Climate Friendly Cities in collaboration and the technical support of ICLEI and financial support of Dutch Ministry of Planning and Environment (VROM) to increase awareness on sustainable cities and decarbonisation processes with participation of fourteen local authorities from Turkey. In 2010, İstanbul Metropolitan Mayor Kadir Topbaş became the President of Union of United Cities and Local Governments (UCLG) and Turkish municipalities’ activities at the international level has accelerated. İstanbul Metropolitan Municipality is a signatory to the Global Cities Covenant on Climate, which is also known “the Mexico City Pact.”

At the moment;

- 16 municipalities from Turkey, with 15 284 365 inhabitants, are signatory to Covenant of Mayors.
- Some of them have already submitted their Action Plan and committed to reductions in carbon emissions stemming from municipal services.
- 5 municipalities are member of ICLEI.
- 6 municipalities are member of Energy Cities initiative.

- Some other municipalities are involved in a number of activities for climate change mitigation and adaptation, on their own ranging from energy efficient public transport projects, to renewable energy projects.

Local governments in Turkish cities played relatively progressive roles in mitigating and adapting climate change through their activities as a part of global networks of local governments. This is a particularly interesting topic for earth system governance because sub-national players bypass the national level, which is not so keen on having climate change as a priority area, and translated and brought international impulses, into sub-national and local policy development processes. In this context, local government, cities and their international networks emerge as significant players in their own right and there is an image of shifting authority in earth system governance towards local and subnational players. However, this image is partial because, the success of local governments and cities rests on the continual support of international actors other than transnational agencies and in the next section, those support mechanisms will be outlined.

6. INTERNATIONAL ACTORS and SUPPORT MECHANISMS

Since some governments, like Turkey, are not so keen on taking further steps for climate change mitigation and adaptation, non-state actors deserve attention. Although there is a rising impact of sub-national players through municipal voluntarism and strategic urbanism approaches, international local authority networks also play a very crucial role in facilitating policy change providing news ideas and finances for policy change. They also facilitate policy learning and introduce new ideas and technical support for member municipalities, in being a part of network, preparing inventories and reduction target plans. Along with international local authority networks, a number of other international players emerge and have a potential to influence earth system governance. In Turkish case, involvement of a number of players facilitated policy change towards climate change adaptation and mitigation at the local level.

- International organisations,
- International development finance institutions,
- Foreign governments,
- Policy entrepreneurs (both from public and private sectors),
- Turkish investment banks and consultancy firms

The Role of International Organisations: United Nations Development Programme (UNDP) acted as a facilitator in the introduction of climate change agenda in Turkey. International organisations like REC Turkey, financed by the EU, played a major role in agenda setting concerning cities and climate

change and introduced new policy ideas into the vocabulary of some municipal players. REC Turkey organised a campaign on Climate Friendly Cities and provided support in collaboration with ICLEI.

The Role of Foreign Governments: Dutch government supported installation of air pollution monitoring equipment in Konya and Climate Friendly Cities Project of REC and ICLEI. UK Foreign and Commonwealth Office's Prosperity Fund financed the Pilot Project in Bursa. Some other governments channelled their funds through their development finance institutions, French government through AFD and German government through KfW

The Role of Private Entrepreneurs/Consultancy Firms: They actively involved in project development that suits the criteria of international donors' funds. Actually, they have been major players in bringing available resources to those in need. Sometimes their role only confined to consultancy, but all have contributed to development of climate related projects. Demir Enerji Danışmanlık (in Seferihisar, Bornova and Karaman Municipalities), ICE and Mavi Consultants (in Gaziantep Metropolitan Municipality), Ricardo-AEA and its partner Bluecern (in Bursa Metropolitan Municipality Pilot Project) Aspiro consultants (in Gaziantep Metropolitan Municipality) Private advisers and project hunters play a crucial role in policy change

The Role of International Development Finance Institutions: International development banks and agencies play a facilitative role in this process. French Development Agency (AFD) supported local governments' initiatives towards climate change mitigation in Turkey through their specific grants and loans. AFD aims to encourage low carbon growth, contribute to the reduction of territorial inequalities and conserve regional public goods through its long maturity credits below market costs and technical assistance via partners in both public and private sector. Gaziantep Climate Action Plan, new energy efficient passenger ferries and new tramway lines in İzmir, extension of metro lines in İstanbul and tramway lines in Kayseri have received full or partial AFD financial and technical support. Among others, promoting environmentally friendly and low carbon cities have been the strategic target of AFD and AFD officials visit Turkish municipalities to let them about their support mechanisms. AFD has also authorised some Turkish banks, like Denizbank, TEB and TSKB, for its lending projects for environmentally friendly projects. EBRD has also contributed to Gaziantep Metropolitan Municipality as a part of EU Energy Efficiency and Renewable Energy Programme for Turkey in providing finances for 50 CNG buses for public transport. KfW provided 312 million Euros for energy efficiency and renewable energy projects in Turkey, as a part of International Climate Initiative (IKI) of the German Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation, Building and Nuclear Safety (BMUB) for a climate protection programme. KfW also supported municipal infrastructure projects in Turkey.

The Role of Turkish Commercial Banks: TSKB, Denizbank and TEB have played a major role in distributing AFD and KwF funds allocated to Turkish municipalities as well as some private firms and SMEs. This mechanism has aimed to draw people's attention to energy efficiency, renewable energy and carbon emissions and to encourage companies to invest in these fields. Municipalities and municipal affiliates have benefitted from this facility.

7. CONCLUSIONS

Climate change is a human induced complex global environmental problem. Climate change adaptation and mitigation constitute two major policy responses. Yet again, it is rather difficult to achieve those policy objectives since there are a number of actors and interests involved. A number of actors ranging from international organisations to governments and NGOs get involved in the negotiation process for an effective climate regime and the resistance of vested interests make the progress rather difficult. Although governments are major players in global environmental politics, some governments are not keen supporters of climate change mitigation and adaptation and drag their foot.

Local governments, cities and their networks are vital players in global climate politics. They are at the heart of the problem, with their energy intensive production and consumption patterns. Being the source of the problem and they are also highly vulnerable to climate hazards. Their decisions will have a critical and decisive in achieving goals specified in Paris Agreement. As it was outlined above, there are optimistic signals from cities and local governments, because they commit themselves to climate change adaptation and mitigation despite some negative signals from their own governments. Their networks also provide valuable contributions in providing technical support and they are also influential in connecting the local and global. Local governments and cities by-pass this deadlock through their collaborative projects.

Those networks' contributed to climate change politics and policy in Turkey significantly. Since Turkish governments have been reluctant players concerning climate change through their discourse of "special circumstances" and limited incentives for change, a number of local governments bypassed the national level, translated and brought international impulses, into sub-national and local policy development processes. Turkish experience has the potential to reflect on the multilevel capacity for climate change mitigation and adaptation. In this case, transnational networks and local players act together in tackling climate change and this article shed some light on the conditions of success. Turkish experience also illustrates that local initiative and membership in global networks are not sufficient to explain policy change. Involvement of international organisations, international development finance institutions, foreign governments, policy entrepreneurs (from both public and private sectors), Turkish investment banks and consultancy firms play a major role in developing a local level capacity in adapting

and mitigating climate change. Involvement of those players is an important source of improvement given the reluctance of central government institutions in Turkey. As a result, local governments' achievements do not necessarily their own since they operate in a complex process in which other actors are involved. This article identified the actors who took place in this process and illustrated that development of local capacity needs global support, which cannot be limited to international local government networks for climate change.

BIBLIOGRAPHY

Bulkeley, H. & Michele M. Betsill (2013) "Revisiting the Urban Politics of Climate Change" *Environmental Politics*, 22:1, 136 – 154.

Bulkeley, H. & Michele M. Betsill (2005) "Rethinking Sustainable Cities: Multilevel Governance and the 'Urban' Politics of Climate Change" *Environmental Politics*, 14:1, 42 – 63.

C40 Cities (2016) "Mayors, city networks and urban stakeholders worldwide call for an IPCC Special Report on Cities and Climate Change", http://www.c40.org/blog_posts/mayors-city-networks-and-urban-stakeholders-worldwide-call-for-an-ipcc-special-report-on-cities-and-climate-change, (Accessed May, 1 2016).

Demir Enerji Danışmanlık (2012) "İklim Değişikliği ve Yerel Yönetimler", <http://demirenerji.com.tr/?p=837>, (Accessed March 29, 2013).

Denizbank (2008) "Financing of € 80 Million for Municipalities by the Cooperation of Agence Française de Développement and DenizBank" Press Release, http://www.denizbank.com/en/about-us/_pdf/press-releases/281108_en.pdf.

ESG Project (2019) "About the Project" available from <https://www.earthsystemgovernance.org/about-the-project/>.

IPCC (2014) "ADP Technical Expert Meeting:Urban Environment Statement by Renate Christ Secretary of the Intergovernmental Panel on Climate Change Bonn" https://www.ipcc.ch/pdf/unfccc/sbsta40/140610_urban_environment_Christ.pdf, (10 June 2014).

IPCC (2014a) "IPCC Working Group II Annal Report 5 Chapter 8", http://www.ipcc-wg2.gov/AR5/images/uploads/WGIAR5-Chap8_FGDall.pdf, (Accessed April, 15, 2015).

Kern, K. and H. Bulkeley (2009) "Cities, Europeanization and Multi-level Governance: Governing Climate Change through Transnational Municipal Networks" *JCMS*, 47: 2. 309–332.

Orhan, G. (2013) “Yerel Yönetimler ve İklim Değişikliği” in Yakup Bulut et al. (eds.) Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar (Ankara: Pegem Akademi) pp. 601-616. (Local Governments and Climate Change).

Orhan, G. (2014) “Yerel Yönetimler ve Çevre” (Bursa: Ekin) (Local Governments and Environment in Turkey).

Şahin, Ü. (2015) “Türkiye’nin İklim Politikalarında Aktör Haritası” (İstanbul, IPM).

TEB <http://www.teb.com.tr/sme/afd-loans/>.

The U.S. Mayors Climate Protection Agreement
<http://www.usmayors.org/climateprotection/documents/mcpagereement.pdf> Accessed: March 5, 2013.

UN (1992) “Earth Summit - Agenda 21: The UN Programme of Action from Rio”, New York: UN Publications.

WCED (1987) “Our Common Future”, Oxford, Oxford University Press.

Worland, J. (2015) “How Cities and States Took the Spotlight in Paris Climate Talks” Time <http://time.com/4140172/paris-cities-states-climate-change/> (Accessed May, 1 2016).

KAMU İHALE KANUNUNDA DÜZENLENEN İDARİ DENETİM YOLLARI: ŞİKAYET VE İTİRAZEN ŞİKAYET

Prof. Dr. Kamil TÜĞEN¹
Fatma AKKAŐ²

ÖZET

Kamu kurumları, ihtiyaç duydukları mal, hizmet ve yapım işleri şeklindeki alımlarını piyasadan temin etmektedir. Kamu alımları, büro işlerinde kullanılacak bir kalem alımından köprü, bina vb. yapımı gibi geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Dolayısıyla, kamu alımları hem kamu kesimi hem de özel kesim için büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenler, ülkemizdeki kamu ihale denetiminin önemini daha da arttırmaktadır. Bu çalışmada, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunundaki idari denetim yollarından olan “şikayet” ve “itirazın şikayet”, 2015 ve 2018 yılları arasında yapılan kamu alımları, bu alımlarla ilgili olarak yapılan “şikayet” ile “itirazın şikayet” başvurularına ilişkin sayısal bilgilere yer verilerek, ülkemizdeki kamu alımlarının ve bu alımların idari denetiminin önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kamu İhale Kanunu, İdari Denetim, Şikayet, İtirazen Şikayet

**ADMINISTRATIVE AUDIT WAYS ORGANIZED IN PUBLIC PROCUREMENT LAW:
COMPLAINT AND THE OBJECTION COMPLAINT**

ABSTRACT

Public institutions procure the goods they need in the form of service and construction works from the market. Public procurement has a wide variety such as the construction of bridges, buildings, etc. from the purchase of a pen to be used in office works. Therefore, public procurement and private is of great importance for cutting. These reasons increase the importance of public procurement audit in our country. In this study, the “complaint” and “objection complaint”, which is one of the administrative audit ways in the Public Procurement Law No 4734, is included in the numerical information regarding the public procurement made between 2015 and 2018, the “complaint” and “objection complaint” applications made in relation to these procurement, the importance of public procurement and administrative control of these procurement in our country will be put forward.

Key Words: Public Procurement Law, Administrative Audit, Complaint, Objection Complaint

Geliş Tarihi: 25.10.2019

Kabul Tarihi: 24.12.2019

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Bütçe ve Mali Planlama Anabilim Dalı,
kamil.tugen@deu.edu.tr

² Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Bölümü Doktora Öğrencisi

1.GİRİŞ

Günümüz ekonomik sistemi içinde, kamu kesimini oluşturan kamu kurumları, kamu hizmetlerini üretmek ve sunmak üzere gerek kendi imkanlarını gerekse özel kesimin imkânlarını kullanmak durumundadır. Bu bağlamda, kamu kesimi özel sektörden mal, hizmet ve yapım işi şeklinde alımlar yapmaktadır. Dolayısıyla kamu kesiminin özel sektörden yaptığı alımlarda alımların türü, alım usullerinin nasıl belirlendiği ve bu alımların nasıl yapıldığı oldukça önemlidir.

Kamu kesiminin mal, hizmet ve yapım işleri alımlarında kullandığı ihale yöntemi, bir taraftan kamu harcamaları içinde, diğer taraftan da ülke ekonomisi içinde çok büyük bir öneme sahiptir. Aynı zamanda, kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan kamu harcamalarının etkin kullanılması, ekonomideki kaynakların en yararlı şekilde değerlendirilmesine de yardımcı olacaktır.

Kamu kesiminin söz konusu mal ve hizmet alımları ile yapım işlerinde kullandığı ihale yöntemi, kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasına büyük katkı sağlamaktadır. Bu nedenle, kamunun ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak ihale usulünün seçilmesi, uygulanması ve denetimi gereklidir.

Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de kamu alımlarının oranı oldukça yüksektir. Ülke ekonomisinde büyük bir oranı olan kamu alımları, aynı zamanda yolsuzlukların da olabileceği alanlardan birisidir. Yolsuzluklar, ülke ekonomisine verdiği zararlar dolayısıyla ayrı bir öneme sahiptir. Kamusal harcama yapma ve ihale yapma yetkisine sahip görevlilerin, ihale sürecinde özel çıkarları doğrultusunda yolsuzluk yapmalarının önlenmesi ve her yönüyle sağlıklı işleyen bir ihale sisteminin uygulanması, etkin bir kontrol ve denetim mekanizmasının işleyişi ile mümkün olacaktır.

Etkili ve verimli bir ihale sisteminin temel taşlarından birisi kamu ihalelerinin denetimidir. Türk hukukunda mal ve hizmet alımları ile yapım işleri kapsamındaki kamu ihaleleri ve bu ihalelerin denetimi 01.01.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ile düzenlenmiştir. Söz konusu Kanunda kamu ihalelerinin denetimi, idari denetim ve yargısal denetim olarak iki aşamalı olarak uygulanmaktadır. Öncelikli olarak “şikayet” ve “itirazın şikayet” ten oluşan zorunlu idari başvuru yolları tüketilerek ihalelerin idari denetimi sağlanır. Ardından ise itirazın şikâyet sonucu Kamu İhale Kurumunca verilecek olan karara karşı yargısal denetim yoluna gidilir.

Bu çalışmada, ilk olarak 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ile ilgili genel bir bilgi verildikten sonra kamu ihalelerinin idari denetim yolları olan “şikayet” ve “itirazın şikayet” yolları ele alınacaktır. Sonrasında, 2015 ve 2018 yılları arasında Kamu İhale Kanunu kapsamında kamu alımları konusunda idareye yapılan “şikayet” ile Kamu İhale Kurumuna yapılan “itirazın şikayet” başvurularına ilişkin sayısal bilgilere yer verilerek ülkemizdeki kamu alımları ve bu alımların idari denetiminin önemini ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. KAMU İHALE KANUNU HAKKINDA ÖZET BİLGİ

Kamu kurumları, üstlendikleri toplumsal ve ekonomik görevleri yerine getirirken kamu gelirlerini kullanarak kamu harcamaları yapmaktadır. Kamu harcamaları; devlet mekanizmasının aksamaksızın işleyişinde gerekli olan (personel giderleri, bakım ve onarım giderleri vb.) cari harcamaları, faydası ileriki dönemlere dönük ve üretimin artırılması gibi belli amaçlara yönelik yatırım harcamalarını ve sosyal, ekonomik vb. nedenlerle yapılarak karşılığında herhangi bir mal, hizmet alınmayan transfer harcamalarını da kapsayan oldukça geniş bir alandır (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş, 2015: 88-91). Bu nedenle kamu harcamaları ekonomik açıdan yatırım ve üretim miktarları ile kaynak dağılımı gibi unsurları etkilemekte; ayrıca kamu hizmetlerinin sunumu ve gelir dağılımını düzenlemek gibi fonksiyonları sağlamaktadır (Arslan, 2002: 6). Bu geniş alanın içerisinde “kamu alımları” ise devlet organlarının ihtiyaç duyduğu mal, hizmet ve yapım işlerinin piyasadan alım sürecidir (Arrowsmith ve Kunzlik, 2009: 36). Günümüzde devletler devlet olmanın getirdiği sorumlulukla bir yandan üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik yatırım harcaması bir yandan da toplumsal hizmetler ile diğer cari faaliyetlerini yerine getirmek için mal, hizmet ve yapım işleri alımları yapmaktadırlar (Çetinkaya, Filibe ve Üstün, 2018: 313).

Kamu alımlarının oldukça çeşitli olması, hem alıcı konumundaki devlet hem de ekonomide faaliyet gösteren farklı büyüklüklerdeki tüm özel kesim tarafları için büyük önem taşımaktadır. Kamu alımlarının ekonomi içindeki büyüklüğü ve bunun neticesindeki karmaşık yapısı bu alımları küreselleşme olgusu ile birlikte sadece devletlerin sınırlarını belirlediği bir alan olmaktan çıkarak Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü gibi küresel düzeyde ve Avrupa Birliği gibi bölgesel düzeyde uluslararası kuruluşlar tarafından da ülkeler düzeyinde belli sabit standartlara ulaşmak amacıyla üzerinde normlar geliştirilen bir alan haline getirmiştir (Akdoğan, 2014: 683).

Bu nedenle, Türk kamu ihale sisteminin AB ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların ihale mevzuatları ile uyumlu hale getirilmesi, kamu ihaleleri alanında uygulamayı yönlendirip denetimini sağlayacak bağımsız bir kurumun tesis edilmesi, kamu kaynaklarında israfın önlenmesi ve verimli kullanımı ile rekabet ve eşit muamelenin sağlanması ilkelerinin tam olarak uygulanabilmesi, etkin, şeffaf ve güvenilir bir kamu ihale sisteminin kurulması amacıyla yeni bir ihale kanununa ihtiyaç duyulmuştur (Köktaş, 2005: 17-18).

Kanunun değiştirilmesi yönünde oluşan önerilerle birlikte, 2000’li yılların başında başlayan kamu alımları reform çalışmaları sonucunda AB direktifleri ve UNCITRAL Kamu Alımları Model Kanunu ilkeleri baz alınarak, şeffaflık ve rekabet adına reform niteliğinde değişiklikler getiren 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu hazırlanmıştır (Akdoğan, 2014: 683).

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu 1 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmek üzere 22 Ocak 2002 tarihli 24648 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

4734 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, idarelerin kamuya mali yük getiren işlemleri ile gelir getiren işlemlerine dair usul ve esaslar ayrı kurallara tabi tutulmuş, gelir getirici işlemler ile bu işlemlere ait sözleşme hükümleri 2886 Sayılı Devlet İhale Kanuna tabi olarak yürütülmeye devam ederken (Sezginer, 2013: 16) , kamuya mali yük getiren mal, hizmet ya da yapım işlerine ilişkin esas ve usuller 4734 sayılı Kanuna tabi tutulmuş, bu işlere ilişkin (4735 Sayılı Kanun Madde 2) sözleşmelerin yürütülmesine ilişkin kurallar ise 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu tarafından belirlenmiştir.

Türk Kamu İhale Sisteminin, uluslararası kuruluşların ihale mevzuatı ile uyumlu hale getirilmek istenmesi ve aynı zamanda kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasının sağlanması için 4734 sayılı Kanunun 5. maddesinde belirtildiği üzere birçok temel ilke kabul edilmiştir. Özellikle ödeneği olmayan işler için ihaleye çıkılamaması kuralı oldukça önemlidir. Bir diğer önemli ilke, ilgili mevzuatı gereğince Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) raporu gerekli olan işlerde, ihaleye çıkılabilmesi için ÇED olumlu belgesinin alınmış olması zorunluluğudur. Söz konusu ÇED raporu olmadan belli ihalelerin yapılamaması, çevrenin korunması gibi önemli bir kamu menfaatinin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.

4734 sayılı Kanunun getirdiği en önemli değişikliklerden biri de hak arama özgürlüğü alanında zorunlu idari başvuru yolunu getirmiş olmasıdır. Ülkemizde idari başvuru yolları genel olarak 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununda (İYUK) düzenlenmiş iken, 4734 sayılı Kanun, ihale işlemlerine özgülenmiş ayrı ve zorunlu bir idari başvuru yolu ihdas etmiştir. Belirtilen idari başvuru yolu iki aşamalı olarak düzenlenmiş, ilk aşama idari başvurunun ihaleyi yapan idareye yapılmasını öngörürken, ikinci aşama ihale işlemlerinin ihaleyi yapan idareden bağımsız bir idari otorite tarafından gözden geçirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda idari ve mali özerkliğe sahip Bağımsız İdari Otorite (BİO) niteliğine sahip Kamu İhale Kurumu (KİK) kurularak 4734 sayılı Kanun kapsamı dahilindeki ihale işlemleri üzerinde düzenleme ve denetleme yetkisi ile donatılmıştır (Yalazay, 2014: 3).

Etkili ve verimli bir ihale sisteminin temel taşlarından en önemlisi kamu ihalelerinin denetimidir. 4734 sayılı Kamu İhale Kanununda kamu ihalelerinin denetimi, idari denetim ve yargısal denetim olarak iki aşamalı olarak uygulanmaktadır. Öncelikli olarak “şikayet” ve “itirazın şikayet” ten oluşan zorunlu idari başvuru yolları tüketilerek ihalelerin idari denetimi sağlanır. Ardından ise “itirazın şikayet” sonucu Kamu İhale Kurumunca verilecek olan karara karşı yargısal denetim yoluna gidilir. Bu çalışmada, kamu ihalelerini idari denetim yolları olan “şikayet” ve “itirazın şikayet” yolları ele alınmıştır.

3. KAMU İHALELERİNİN İDARİ DENETİMİ

4734 sayılı Kamu İhale Kanununun 54. maddesinde yer alan “ihalelere yönelik başvurular” başlığı adı altında kamu ihalelerinin idari denetimi açısından “şikayet” ve “itirazın şikayet” adı altında iki adet zorunlu idari başvuru yolu bulunmaktadır.

Anılan Kanunun 55. maddesinde yer alan “İdareye şikayet başvurusu” ile 56. maddesinde yer alan “Kuruma itirazın şikayet başvurusu” dava açılmadan önce tüketilmesi zorunlu idari başvuru yolu niteliğindedirler. Diğer bir ifadeyle, idareye başvuru yapılmadan dava açılması söz konusu olmayacaktır.

3.1. Şikayet

4734 sayılı Kamu İhale Kanununda “şikayet” kavramının bir tanımı yapılmamıştır. Söz konusu kavram, İhalelere Yönelik Başvurular Hakkında Yönetmelik’in 4. maddesinin 2. bendinde; “şikayet: ihale sürecindeki işlem ve eylemlerin hukuka aykırı olduğu iddiasıyla aday, istekli veya istekli olabilecekler tarafından idareye yapılan başvurudur.” şeklinde tanımlanmıştır. 4734 sayılı Kanunun 55. maddesine göre ise şikayet; “ihaleyi yapan idareye” yapılan bir başvuru olarak ifade edilmiştir.

Şikayet başvurusu, ihtiyari bir başvuru yolu olmayıp, dava açılmadan önce tüketilmesi gereken zorunlu bir idari başvuru yoludur. Aynı zamanda, Kamu İhale Kurumu’na yapılacak olan itirazın şikayet başvurusunun da zorunlu bir ön koşuludur. Yani, sadece Kamu İhale Kurulunca verilecek olan kararlara karşı idari yargıda dava açılabilir.

Şikayet başvurusu, ihale sürecindeki hukuka aykırı işlem veya eylemler nedeniyle bir hak kaybına veya zarara uğradığını veya zarara uğramasının muhtemel olduğunu iddia eden aday veya istekli ile istekli olabilecekler tarafından yapılmaktadır. Bir şikayet başvurusunun yapılabilmesi için 4734 sayılı Kanunun 54. maddesinde de belirtildiği gibi, şikayet başvurusunda bulunacakların başvuru ehliyetine sahip olması gerekmektedir. Başvuru ehliyetine sahip olabilmek için anılan maddeden de anlaşıldığı üzere üç şartın bir arada bulunması gerekmektedir. Bu şartlar şunlardır; başvuru sahibinin ihale dokümanı satın alması ve/veya ihaleye teklif sunmuş olması; aday, istekli ve istekli sıfatını kazanmış olması; bir menfaat ihlalinin olması ve menfaat ihlaline sebep olan idari işlem veya eylemlerin hukuka aykırı olması gerekmektedir.

Şikayet başvurusu, ihaleyi yapan idareye hitaben yazılmış imzalı dilekçe ile yapılır. Başvuru süresi ise söz konusu işlem veya eylemlerin farkına varıldığı veya farkına varılmış olması gereken tarihi izleyen günden itibaren;

● 21. maddenin (b) bendinde yer alan doğal afetler, salgın hastalıklar, can veya mal kaybı tehlikesi gibi ani ve beklenmeyen veya (Ek ibare: 16/05/2018-7144/11 Madde) yapım tekniği açısından

özelliik arz eden veya yapı veya can ve mal güvenliğinin sağlanması açısından ivedilikle yapılması gerekliliği idarece belirlenen hallerde veyahut idare tarafından önceden öngörüleemeyen olayların ortaya çıkması üzerine ihalenin ivedi olarak yapılmasının zorunlu olduğu ihaleler ile aynı maddenin (c) bendinde yer alan savunma ve güvenliikle ilgili özel durumların ortaya çıkması üzerine ihalenin ivedi olarak yapılmasının zorunlu olduğu ihalelerde **beş gün**,

● Diğer hallerde ise **on gün içinde** ve sözleşmenin imzalanmasından önce, ihaleyi yapan idareye yapılır.

İlanda yer alan hususlara yönelik başvuruların süresi ilk ilan tarihinden, ön yeterlik veya ihale dokümanının ilana yansımayan diğer hükümlerine yönelik başvuruların süresi ise dokümanın satın alındığı tarihte başlar.

İlan, ön yeterlik veya ihale dokümanına ilişkin şikâyetler yukarıda düzenlendiği şekilde belirlen süreleri aşmamak üzere en geç ihale veya son başvuru tarihinden üç iş günü öncesine kadar yapılabilir. Söz konusu süreler hak düşürücü süreler olup, bu süreler geçtikten sonra yapılan başvurular idarece reddedilir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da tatil günlerinin sürelere dahil olmasıdır. İhalelere Yönelik Başvurular Hakkında Yönetmeliğin 7/2. maddesine göre, tatil günleri sürelere dahildir. Sürenin son gününün tatil gününe rastlaması halinde, süre tatil gününü izleyen ilk iş gününün bitimine kadar uzar. Ancak, ilan ile ön yeterlik veya ihale dokümanına yönelik şikâyet başvurularının, ihale veya son başvuru tarihinden üç iş günü öncesine kadar yapılması zorunludur.

Kamu İhale Kanununun (KİK) 55. maddesine göre şikâyet başvurusu, ihale yetkilisi tarafından incelenebileceği gibi, ihale yetkilisinin görevlendireceği kişiler veya bir kurulca da incelenebilir. İdare, şikâyet başvurusu üzerine gerekli incelemeyi yaparak on gün içinde gerekçeli bir karar alır. Alınan karar, şikâyetçi ile diğer aday veya istekliler ile istekli olabileceklere karar tarihini izleyen üç gün içinde bildirilir. İlan ile ihale veya ön yeterlik dokümanına yönelik başvurular dışında istekli olabileceklere bildirim yapılmaz.

Kamu İhale Kanununun (KİK) 55. maddesine göre belirtilen süre içinde bir karar alınmaması durumunda başvuru sahibi tarafından karar verme süresinin bitimini, süresinde alınan kararın uygun bulunmaması durumunda ise başvuru sahibi dâhil aday, istekli veya istekli olabilecekler tarafından idarece alınan kararın bildirimini izleyen on gün içinde Kuruma itirazın şikâyet başvurusunda bulunulabilir.

Kamu İhale Kanununun (KİK) 55. maddesine göre idareye şikâyet başvurusunda bulunulması halinde, başvuru üzerine alınan kararın son bildirim tarihini, süresi içerisinde bir karar alınmaması halinde ise bu sürenin bitimini izleyen tarihten itibaren on gün geçmeden ve itirazın şikâyet

başvurusunda bulunulmadığı hususuna ilişkin sorgulama yapılmadan veya itirazın şikayet başvurusunda bulunulması halinde ise Kurum tarafından nihai karar verilmeden sözleşme imzalanamaz.

şikayet başvurusu üzerine verilebilecek kararlar 4734 sayılı Kanununun 54. maddesi ile İhalelere Yönelik Başvurular Hakkında Yönetmeliğın 11. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“a) İhale sürecinin devam etmesine engel oluşturacak ve düzeltici işlemle giderilemeyecek hukuka aykırılığın tespit edilmesi halinde ihalenin iptaline,

b) Düzeltme yapılması yoluyla giderilebilecek ve ihale sürecinin kesintiye uğratılmasına gerek bulunmayan durumlarda, düzeltici işlem belirlenmesine,

c) Başvurunun süre, usul ve şekil kurallarına uygun olmaması, usulüne uygun olarak sözleşmenin imzalanmış olması veya şikâyete konu işlemlerde ihalenin iptalini veya düzeltici işlem belirlenmesini gerektirecek hukuka aykırılığın tespit edilememesi hallerinde başvurunun reddine karar verilir.”

İdare, mevzuatta belirtilmiş olan bu üç karar türünden birine karar vermek durumundadır. Örneğın; on günlük karar alma süresinde alınacak olan “değerlendirmenin vergi dairesinden gerekli bilgilerin edinilmesinden sonra yapılacağı” yönündeki karar, mevzuata uygun bir karar olmayıp, bu durumda süresi içinde geçerli bir karar alındığından bahsedilemez (Bu durumda başvuru sahibi tarafından on günlük karar verme süresinin bitimini izleyen on gün içinde Kuruma itirazın şikayet başvurusunda bulunulması gereklidir. (Arapgırlı ve Demirel, 2013). Bu durumda ihale komisyonu sonuca göre işlem tesis etmek zorundadır. İhale komisyonu kararlarına karşı Kamu İhale Kurumuna itirazın şikayet yoluna başvurulabilir. Kamu İhale Kurumu tarafından verilen nihai kararlar da Kamu İhale Kanununun 57. maddesi gereğince idare mahkemelerinde dava konusu edilebilir ve bu davalar öncelikli olarak görülür.

3.2. İtirazın şikayet

4734 sayılı Kanunda, şikayette olduğu gibi itirazın şikayetin de bir tanımı yapılmamıştır. Bilindiğı üzere, itirazın şikayet başvurusu dava açılmadan önce tüketilmesi zorunlu bir idari başvuru yoludur. İtirazın şikayet başvurusunda bulunmanın ön koşulu, ihaleyi yapan idareye şikayet başvurusunda bulunmak ise de bazı hallerde ilgililer doğrudan itirazın şikayet başvurusunda bulunabilirler. Bu haller şunlardır:

- şikayet ya da itirazın şikayet üzerine idare tarafından alınan ihalenin iptali kararlarına karşı doğrudan Kuruma itirazın şikayet başvurusunda bulunulabilir (Yönetmelik, Madde: 14).

- Şikayet başvurusu üzerine idarece alınan kararla bir hak kaybına veya zarara uğradığını ya da zarara uğramasının muhtemel olduğunu iddia edenler bu hususa ilişkin başvuruyu itirazen şikayet başvurusu olarak doğrudan Kuruma yaparlar (Yönetmelik, Madde: 14/3).
- Kendisiyle çerçeve anlaşma imzalanan istekliler ayrıca, münferit sözleşmeye davet, tekliflerin değerlendirilmesi, ekonomik açıdan en avantajlı teklifin belirlenmesi ve münferit sözleşmenin imzalanmasına ilişkin idari işlem veya eylemler hakkında doğrudan Kuruma itirazen şikayet başvurusunda bulunabilirler (Yönetmelik, Madde: 20/A2).
- Hukuki durumda değişiklik yaratan Kurul kararlarının eksik veya yanlış uygulandığını iddia eden ilgililer bu hususa ilişkin başvuruyu itirazen şikayet başvurusu olarak doğrudan Kuruma yaparlar (Yönetmelik, Madde: 23/2).

İtirazen şikayet başvurusu, Kamu İhale Kurumuna yapılır. İtirazen şikayette bulunabilecekler Kanununun 56. maddesinde belirtilmiştir. Bunlar; idareye şikayet başvurusunda bulunan veya idarece alınan kararı uygun bulmayan aday, istekli veya isteklilerdir.

İtirazen şikayet başvurusunda sürelerle ilişkin hükümler ise, 4734 sayılı Kanununun 55. ve 56. maddelerinde yer almaktadır. Kamu İhale Kanununun 55. maddesine göre;

“... ”

İdare, şikayet başvurusu üzerine gerekli incelemeyi yaparak on gün içinde gerekçeli bir karar alır...

Belirtilen süre içinde bir karar alınmaması durumunda başvuru sahibi tarafından karar verme süresinin bitimini, süresinde alınan kararın uygun bulunmaması durumunda ise başvuru sahibi dahil aday, istekli veya istekli olabilecekler tarafından idarece alınan kararın bildirimini izleyen on gün içinde Kuruma itirazen şikayet başvurusunda bulunulabilir...”

Kamu İhale Kanununun 56. maddesine göre;

Yine aynı Kanununun 56. maddesinde; “...İhalenin iptaline ilişkin işlem ve kararlardan, sadece şikayet ve itirazen şikayet üzerine alınanlar itirazen şikayete konu edilebilir ve bu kararlara karşı beş gün içinde doğrudan Kuruma başvuruda bulunulabilir...”

Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de 4734 sayılı Kanununun 56. maddesinde belirtildiği gibi itirazen şikayet başvurularının sözleşme imzalanmadan önce yapılması gerektiğidir.

İtirazen şikayette, itiraz başvurusundan farklı olarak Kamu İhale Kurumuna yapılacak olan itirazen şikayet başvurusunda bir bedel ödenmesi gerekmektedir. 4734 sayılı Kanununun 53/j-2 maddesine göre itirazen şikayet başvuru bedelleri şu şekildedir:

Tablo 1. 2019 Yılı İtirazen Şikayet Başvuru Bedelleri

Yaklaşık Maliyeti	İtirazen Şikayet Başvuru Bedeli (Tutarı ³)
953.728 TL'ye kadar olan ihalelerde	5.719,00 TL
953.728 TL ile 3.814.922 TL arası olan ihalelerde	11.442,00 TL
3.814.922 TL ile 28.611.919 TL arası olan ihalelerde	17.163,00 TL
28.611.919 TL ve üzerinde olan ihalelerde	22.887,00 TL

Kaynak; 2019 İtirazen Şikayet Bedelleri-İhale Sitesi

ihalesitesi.com, <https://www.ihalesitesi.com/uploads/dosyalar/6dfec4cce4d73e7cfc5f73bb497b2cf1.htm>, 05.05.2019.

Öte yandan, başvuru bedellerinin kurumun gelirlerinden sayılması ve kuruma ödenen başvuru bedelinin iadesinin mümkün olmaması da tartışmaya açıktır. Yargısal başvuru öncesi itirazen şikayet başvurusu için dava harçlarının çok üzerinde başvuru bedeli istenmesi, kurulun vereceği ret kararı sonrası açılacak iptal davasında davacının haklı çıkması ve kurul kararının iptali durumunda dahi itirazen şikayet başvuru bedelinin “mahkeme masrafı” sayılmadığı için iadesinin mümkün olmaması haklı olarak eleştirilmiştir (İnan, 2016: 49).

Kamu İhale Kanununun 56/2 maddesine göre kurum, itirazen şikayet başvurularını başvuru sahibinin iddiaları ile idarenin şikayet üzerine aldığı kararda belirlenen hususlar ve itiraz edilen işlemler bakımından eşit muamele ilkesinin ihlal edilip edilmediği açılarından inceler. İdare tarafından şikayet veya itirazen şikayet üzerine alınan ihalenin iptal edilmesi işlemine karşı yapılacak itirazen şikayet başvuruları ise idarenin iptal gerekçeleriyle sınırlı incelenir.

İtirazen şikayet başvurusunda Kamu İhale Kurumu;

- İtirazen şikayete ilişkin nihai kararını, incelenen ihaleye ilişkin gerekli bilgi ve belgeler ile ihale işlem dosyasının kayıtlara alındığı tarihi izleyen yirmi gün içinde vermek zorundadır.
- Kamu İhale Kanununun 56/5. maddesine göre, bu süre 21. maddenin (b) ve (c) bentlerine göre yapılan ihaleler ile şikayet ve itirazen şikayet üzerine alınan ihalenin iptal edilmesi işlemine karşı yapılacak itirazen şikayet başvurularında on iş günü olarak uygulanır.

³ 25/01/2019 tarihli ve 30666 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2019/1 sayılı Kamu İhale Tebliği ile güncellenen söz konusu parasal limit, 01.02.2019 – 31.01.2020 dönemini kapsamaktadır.

- Kamu İhale kanununun 54. maddesine göre; İtirazen şikayet başvurusu üzere üzerine ihaleyi yapan idare veya kurum tarafından gerekçesi de belirtilerek;
 - a) İhale sürecinin devam etmesine engel oluşturacak ve düzeltici işlemle giderilemeyecek hukuka aykırılığın tespit edilmesi halinde ihalenin iptal edilmesine,
 - b) İdare tarafından düzeltme yapılması yoluyla giderilebilecek ve ihale sürecinin kesintiye uğratılmasına gerek bulunmayan durumlarda, düzeltici işlem belirlenmesine,
 - c) Başvurunun süre, usul ve şekil kurallarına uygun olmaması, usulüne uygun olarak sözleşme imzalanmış olması veya şikayete konu işlemlerde hukuka aykırılığın tespit edilememesi veya itirazen şikayet başvurusuna konu hususun Kurumun görev alanında bulunmaması hallerinde itirazen şikayet başvurusunun reddine, karar verir.

Kurumun görev alanında bulunmaması durumu hariç, itirazen şikayet başvurusunun reddedilmesi halinde, başvuru teminatı yatırılan hallerde teminatın gelir kaydedilmesine de karar verilir.

4. 2015-2018 YILLARI ARASINDAKİ ŞİKAYET İNCELEMELERİNİN VE KARAR TÜRÜNE GÖRE KURUL KARARLARININ SAYISAL VE ORANSAL DAĞILIMI

2015 ve 2018 yıllarına göre şikâyet incelemelerinin dağılımına ve yine aynı yıllarda karar türüne göre kurul tarafından alınan kararların dağılımına geçmeden önce, 2015 ve 2018 yılları arasındaki kamu alımlarına ilişkin özet sayısal bilgilere yer verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 2. Kamu Alımlarına İlişkin Özet İstatistikler (2015-2018 Yılları)

Özet İstatistikler	Toplam			
	2015	2016	2017	2018
İhale Yapan İdare Sayısı	12.211	12.299	12.283	10.769
Yapılmış İhale Sayısı	164.327	160.437	135.260	112.446
İhale Tarihinden Sonra İptal Edilen İhale Sayısı	17.577	15.951	20.161	17.381
Sözleşme Sayısı	189.395	177.231	165.990	144.605
Şikayet İnceleme Sayısı	3.720	3.395	3.526	2.017
Uyuşmazlık Karar Sayısı	3.638	3.300	3.524	2.117

Kayıt Altında Bulunan Aktif Yasaklama Sayısı	8.401	8.546	8.237	8.679
--	-------	-------	-------	-------

*:1000 TL

Kaynak: KİK (2015-2018), Kamu ihale kurumu ihale istatistikleri sonuçları dikkate alınarak tarafımızdan düzenlenmiştir. https://www.ihale.gov.tr/ihale_istatistikleri-45-1.html, 20.07.2019

Tablo 2’de, 2015 yılında idareler tarafından gerçekleştirilen kamu alımlarına baktığımızda; 164.327 ihale yapılmış, bu ihalelerden 17.577’si ihale tarihinden sonra iptal edilmiştir. Kuruma bilgisi gelen sözleşme sayısı 189.395’dir. İlgili dönemde kurum tarafından 3.720 şikâyet incelemesi yapılmış olup, 3.638 adet uyuşmazlık kararı alınmıştır. 31.12.2015 tarihi itibarıyla kayıtlı bulunan yasaklama sayısı ise 8.401’dir.

İdareler tarafından gerçekleştirilen kamu alımlarına ilişkin 2018 yılına baktığımızda; 2018 yılında 112.446 ihale yapılmış, bu ihalelerden 17.381’i ihale tarihinden sonra iptal edilmiştir. 2015 yılında yapılan ihale sayısı 164.327 iken bu oran 2018 yılı da dahil olmak üzere her yıl azalmıştır. 2018 yılında yapılan Kuruma bilgisi gelen sözleşme sayısı ise 144.605’dir. İlgili dönemde kurum tarafından 2.017 şikâyet incelemesi yapılmış olup, 2.117 adet uyuşmazlık kararı alınmıştır. 31.12.2018 tarihi itibarıyla kayıtlı bulunan aktif yasaklama sayısı ise 8.679’dur.

Tablo 3. Başvuru Niteliğine Göre 2015-2018 Yılları Arasındaki Şikâyet İncelemelerinin Dağılımı

Özet İstatistikler	Şikâyet İnceleme Sayısı			
	2015	2016	2017	2018
İtirazen Şikâyet	3.498	3.191	3.319	1.855
Kurul Kararı Üzerine Esasa Geçme	9	10	11	6
Kurul Kararına İtiraza İlişkin İnceleme	55	39	33	33
Mahkeme Kararı Üzerine Esasa Geçme/Yeniden İnceleme	158	155	162	123
TOPLAM	3.720	3.395	3.526*	2.017

*Bir adet başvuru niteliği bilinmeyen kayıt bulunmaktadır. Bu kayıt toplama dâhil edilmiştir.

Kaynak: KİK (2015-2018), Kamu ihale kurumu ihale istatistikleri sonuçları dikkate alınarak tarafımızdan düzenlenmiştir. https://www.ihale.gov.tr/ihale_istatistikleri-45-1.html, 20.07.2019

2015 yılında Kamu İhale Kurumunca yapılan toplam şikâyet inceleme sayısı 3.720 iken, 2018 yılında yapılan toplam şikâyet inceleme sayısı 2.017’dir. 2017 yılında, 2016 yılına göre şikâyet inceleme sayısında artış yaşanırken, 2018 yılında 2015 yılına göre %54.22 oranında bir azalma yaşanmıştır.

2018 yılında Kamu İhale Kurumunca yapılan 2.017 Şikâyet incelemelerinin başvuru niteliğine göre dağılımına baktığımızda; 1.855 adedi itirazın Şikâyet incelemesi, 6'sı kurul kararı üzerine esasa geçmeye ilişkin yeniden inceleme, 33'ü kurul kararına itiraza ilişkin inceleme ve 123'ü ise mahkeme kararı (MK) üzerine Şikâyet dosyasının yeniden ya da esastan incelenmesidir.

Tablo 4. Karar Türüne Göre Kurul Tarafından Alınan Kararların 2015-2018 Yılları Arasındaki Sayısal Dağılımı

Karar Türleri	Karar Sayısı			
	2015	2016	2017	2018
İnceleme Kararları	4.168	3.300*	4.035	2.549
Düzenleyici Kararlar	396	341	432	416
Yönetmel Kararlar	32	22	9	16
Düzeltilici Kararlar	6	9	12	5
TOPLAM	4.602	3.672	4.488	2.986

* Uyuşmazlık karar sayısı

Kaynak: KİK (2015-2018), Kamu ihale kurumu ihale istatistikleri sonuçları dikkate alınarak tarafımızdan düzenlenmiştir. https://www.ihale.gov.tr/ihale_istatistikleri-45-1.html, 20.07.2019

Tablo 4'de, Kamu İhale Kurulu tarafından alınan kararlar, karar türlerine göre sınıflandırılmıştır. Söz konusu tabloya göre, 2015 yılında Kamu İhale Kurulu toplam 4.602 adet karar almıştır. Bu kararların karar türlerine göre dağılımına baktığımızda; 4.168'i inceleme kararları, 396'sı düzenleyici kararlar, 32'si yönetmel kararlar ve 6'sı düzeltilici kararlardır. Kamu İhale Kurumu tarafından verilen toplam karar sayısı 2016 yılında 3.672 iken, 2017 yılında 4.488, 2018 yılında ise 2.986'dır.

Kamu İhale Kurulu tarafından 2018 yılında alınan toplam 2.986 adet kararın karar türlerine göre sınıflandırılmasına baktığımızda; bu kararların 2.549'u inceleme kararları, 416'sı düzenleyici kararlar, 5'i düzeltilici kararlar ve 16'sı yönetmel kararlardır.

5. SONUÇ

Ülkemiz ekonomisi içinde büyük bir paya sahip olan kamu alımları, ekonominin en önemli olgularından birini oluşturmaktadır. Kamu alımlarının çok ve çeşitli olması, her yönüyle sağlıklı işleyen bir ihale ve kontrol sisteminin önemini arttırmaktadır.

Kamu kurumlarının kamu harcaması yapmasını gerektiren mal veya hizmet alımları ile yapım işlerine ilişkin düzenlemeler 01.01.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ile, bu Kanun kapsamında yürütülen sürecin sonunda imzalanan sözleşmeler 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu ile düzenlenmiştir.

4734 sayılı Kamu İhale Kanununa göre denetim, idari denetim ve yargı denetiminden oluşmaktadır. Kamu yararı ve hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak, ihaleye ilişkin eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğu önce idari denetime ve sonra da yargı denetimine tabidir. 4734 sayılı Kanun, ihale sürecinde doğacak uyuşmazlıkların çözümü ve ihale sürecinin denetimi konusunda ikili bir denetim yöntemi öngörmüştür.

4734 sayılı Kamu İhale Kanuna göre, öncelikli olarak ihale sürecindeki hukuka aykırı işlemler veya eylemler nedeniyle bir hak kaybına veya zarara uğradığını veya zarara uğramasının muhtemel olduğunu iddia eden aday, istekli veya istekli olabilecekler, anılan Kanunda belirtilen yöntem ve kurallara uygun olarak önce ihaleyi yapan idareye “şikayet” başvurusunda bulunur. Bir şikayet başvurusunun yapılabilmesi için 4734 sayılı Kanunun 54. maddesinde belirtildiği gibi, şikayet başvurusunda bulunacakların başvuru ehliyetine sahip olması gerekmektedir. Şikayet üzerine, idare 4734 sayılı Kanunun 54. maddesi ile İhalelere Yönelik Başvurular Hakkında Tebliğ’in 11. maddesinde belirtilen; ihalenin iptaline, düzeltici işlem belirlenmesine ya da başvurunun reddi yönündeki karar türlerinden birine karar verir. Verilen karar üzerine başvuru sahibi, on günlük karar verme süresinin bitimini izleyen on gün içinde Kamu İhale Kurumu’na itirazın şikayet başvurusunda bulunabilir.

İtirazın şikayet başvurusu, dava açılmadan önce tüketilmesi zorunlu olan bir idari başvuru yoludur. İtirazın şikayet başvurusunda bulunmanın ön koşulu, ihaleyi yapan idareye şikayet başvurusunda bulunmak ise de bazı hallerde ilgililer doğrudan itirazın şikayet başvurusunda bulunabilirler. İtirazın şikayet başvurusu, 4734 sayılı Kamu İhale Kanununun (KİK) 56. maddesinde belirtilmiş olanlar tarafından, Kamu İhale Kurumuna sözleşme imzalanmadan önce yapılır. Kamu İhale Kurumu tarafından verilen nihai kararlar da Kamu İhale Kanununun 57. maddesi gereğince idare mahkemelerinde dava konusu edilebilir ve bu davalar öncelikli olarak görülür.

Kamu İhale Kurumuna yapılacak olan itirazın şikayet başvurusunda bir bedel ödenir. İtirazın şikayette, Kamu İhale Kurumuna başvuru bedeli olarak yapılan yüksek miktardaki bu ödemeler, kurumun gelirlerinden sayılmakta ve kuruma ödenen başvuru bedelinin iadesi ise mümkün bulunmamaktadır. Dava harçlarından oldukça yüksek olan başvuru bedelleri, kurulun vereceği ret kararı sonrası açılacak iptal davalarında, davacının haklı çıkması ve kurul kararının iptal edilmesi durumunda bile itirazın şikayet başvuru bedelinin iadesi mümkün bulunmamaktadır. Özellikle kurul kararının iptal edilmesi kararına rağmen başvuru bedelinin iade edilmemesi günümüzde oldukça eleştirilen konulardan birisidir. İtirazın şikayet başvurusu için ödenen bedelin, başvuranın haklı çıkması durumunda iade edilmesi hususunda en kısa sürede yasal düzenleme yapılmasının gerektiği düşünülmektedir.

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamında 2015 ve 2018 yılları arasında yapılan kamu ihale leri ile ilgili sayısal veriler incelendiğinde, ihale tarihinden sonra iptal edilen ihale sayıları ile Kamu İhale

Kurumunca yapılan şikayet inceleme sayılarının fazlalığı oldukça dikkat çekicidir. Aynı yıllar arasında Kamu İhale Kurulu tarafından alınan kararların türlerine göre dağılımlarına bakıldığında ise ilk sırada yer alan inceleme kararlarının diğer karar türlerine göre çok fazla olduğu görülmektedir. Bu kararları, düzenleyici kararlar, yönetsel kararlar ve düzeltici kararlar izlemektedir.

Sonuç olarak, kamu alımları ülkemiz ekonomisinde önemli bir yere sahip olup, Kamu İhale Kanunu kapsamında yapılan kamu alımlarının mevzuata uygun bir şekilde yapılmasının ve aynı zamanda etkin bir denetim sisteminin uygulanmasının idari denetim yollarından olan “itiraz” ve “itirazen şikayet” başvuru sayısını azaltacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Akdoğan, M. (2014) “Avrupa Birliği Kamu Alımları Direktifleri Ve Türkiye Uygulamasına Yansımalarının İlerleme Raporları Işığında Değerlendirilmesi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 72(2): 683-692.

Arapgırlı, M. ve Demirel, S. (2013) “İhalelerde Hak Arama Yolları”, Seçkin Yayınları.

Arrowsmith, S. and Kunzlik, P.(2009) “Social And Environmental Policies In EC Procurement Law : New Directives And New Directions.”, Cambridge University Press,. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uludag-ebooks/detail.action?docID=424537>, (15.08.2019).

Arslan, A.(2002) “Kamu Harcamalarında Verimlilik, Etkinlik Ve Denetim” Maliye Dergisi, 140 (2): 1-14.

Çetinkaya, Ö.Filibe, M. Ve Üstün, K. (2018) “Tarihsel Boyutu ile Kamu Alım Usullerindeki Gelişmeler ve Günümüzdeki Yapının Değerlendirilmesi” Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 6(1): 311-330.

Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö. ve Gümüşe, E. (2015)“Kamu Maliyesi”, Bursa: Ekin Yayınları.

İnan, A. (2016)“İhale Hukuku Ders Notları”, Ankara: Yazarın Kendi Yayını.

Kamu İhale Kanunu (2002) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4734.pdf>, (05.07.2019)

Kamu İhale Kurumu (2002) “Kamu İhale Kurumu İstatistikleri”, https://www.ihale.gov.tr/ihale_istatistikleri-45-1.html, (20.07.2019).

Kamu İhale Kurumu (2002) “İhalelere Yönelik Başvurular Hakkında Yönetmelik”, <https://www.ihale.gov.tr/Mevzuat.aspx>, (05.07.2019).

Kamu İhale Kurumu (2002) “Kamu İhale Genel Tebliği”, <https://www.ihale.gov.tr/Mevzuat.aspx>, (05.07.2019).

Kamu İhale Kanunu Sözleşmeleri (2002)
<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.4735&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=4735&Tur=1&Tertip=5&No=4735>, (05.07.2019).

Köktaş, A. (2005) “Avrupa Birliğinde Kamu İhale Hukuku Ve AB Politikaları Arasındaki İlişki”, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Sezginer, M. (2013) “ İdarelerin Sözleşmeleri ve Kamu İhalelerine İlişkin Uyuşmazlıklar”, Ankara: Seçkin Yayınları.

Seyhan, S. (2018) “4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu Kapsamındaki İhalelerin İdari ve Yargısal Denetimi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yalaza, S. (2014) “4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu Kapsamında Yapılan İhalelere Karşı İdari Başvuru Yolları”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

2019 Yılı İtirazen Şikayet Bedelleri-İhale Sitesi (2019)
<https://www.ihalesitesi.com/uploads/dosyalar/6dfec4cce4d73e7cfc5f73bb497b2cf1.htm>, (05.05.2019).

2019 Yılı İtirazen Şikayet Başvuru Bedelleri (2019)
<https://www.ihalesitesi.com/uploads/dosyalar/6dfec4cce4d73e7cfc5f73bb497b2cf1.htm>, (05.05.2019).

Dr. Öğr. Üyesi Betül YILMAZ¹
Arş. Gör. Çiğdem ULUDAĞ GÜLER²

**Y KUŞAĞI ÇALIŞANLARININ SURİYELİLERİN İSTİHDAMINA BAKIŞI:
AKADEMİK PERSONEL ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA**

ÖZET

2011 yılından günümüze kadar devam eden ve Arap Baharı olarak adlandırılan olaylarla turmanan iç savaşın etkileri Suriye'nin komşu ülkeleri ile birlikte Türkiye'yi de yakından etkilemiştir. 2019 yılı Ekim ayı verisine göre Türkiye'ye göç eden Suriyelilerden 3.680.603 kişi geçici koruma kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte 13.290 Suriyeliye belirli koşullar altında çalışma izni verilmiştir. Çalışma izni olmayan Suriyeliler ise kayıt dışı sektörde çalışarak Türkiye'deki emek piyasasının yapısını etkilemiştir. Türkiye'de istihdamın işgücü çoğunluğunu oluşturan Y Kuşağı 1980-1995 yılları arasında doğanlar olarak kabul edilmektedir. Bu kuşağın çalışma hayatından beklentileri ve değerleri kendilerinden önce gelen kuşaklara göre farklı bir yapıdadır. Bu çalışmada özellikle Y Kuşağı akademisyenlerinin Türkiye de bulunan Suriyelilerin istihdam edilmesini nasıl değerlendirdikleri incelenecektir. Anket soruları demografik değişkenler ve Y Kuşağının Türkiye'de Suriyelilerin emek piyasasına girişine bakış açısını ölçmeye yönelik 12 soruluk form oluşturulmuştur. Anket soruları seçili üniversitede çalışan 105 Y Kuşağı akademisyene uygulanmıştır. Anketlerin değerlendirilmesinde elde edilen verilerde tanımlayıcı istatistiklerle değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuşak, Y Kuşağı, Göç, Suriyeliler, Emek Piyasası.

**THE PERSPECTIVES OF GENERATION Y EMPLOYEES ON THE EMPLOYMENT
OF SYRIANS: “STUDY ON ACADEMIC STAFF”**

ABSTRACT

The effects of the Civil War, which continued since 2011 and escalated with events called the Arab Spring, have affected Turkey closely with Syria and its neighboring countries. As of April 2019,

Geliş Tarihi: 12.11.2019

Kabul Tarihi: 10.12.2019

¹ Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F. Çalışma Ekon. Ve End.İlişk. Bölümü, Bandırma, bsolmaz@bandirma.edu.tr

² İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekon. Ve End. İlişk. Bölümü, İstanbul, cigdemuludagguler@gmail.com

approximately 3,680,603 people of Syrians migrated to Turkey after the war were covered by temporary protection. However, 13.290 foreigners have been granted a work permit under certain conditions. Syrians without work permits also worked in the informal sector and influenced the structure of the labour market in Turkey Y Generation, which constitutes the majority of working life in Turkey, is the born between 1980 and 1995. The expectations and values of this generation from working life are different than the generations that come before them. In this study, it will be examined how Y Generation academicians evaluate the entrance of Syrians to the labour market. Survey questions demographic variables and 12 questions were formed in order to measure the perspective of the Y Generation on the introduction of Syrians to the labour market in Turkey. The questionnaires were applied to 105 Y Generation academicians working in the selected University. The data obtained from the evaluation of the questionnaires were evaluated with descriptive statistics.

Key words: *Generation, Y Generation, Migration, Syrian Migrants, Labor Market.*

1.GİRİŞ

Göç; tanımlanması, ölçülmesi, açıklanması ve analiz edilmesi açısından karmaşıklık teşkil eden bir kavramdır. Genel bir göç tanımı yapmak gerekirse “şahısların ya da grupların kalıcı veya belirli bir süreliğine fiziki olarak mekân değişikliği yapmasıdır”. 2010’da Arap Baharı olarak isimlendirilen olaylarla başlayan protestolar Libya, Mısır ve Cezayir’den sonra Suriye’ye sıçramıştır. 2011 yılından sonra Suriye’de çatışmaların giderek artması; Suriye’den komşu ülkelere düzensiz kitlesel göç akınlarına neden olmuştur. Türkiye’ye ise ilk kabile 2011 yılında giriş yapmış ve o tarihten bu yana çatışmalar şiddetini arttırdığı için zorunlu göçmen sayısı da sürekli artmıştır. Türkiye’de yaklaşık olarak 5 milyon Suriyelinin hayatını devam ettirmeye çalıştığı ifade edilmektedir. Suriyelilerin Türkiye’de kalış sürelerinin uzaması ve yardımların yetersiz kalmasına bağlı olarak emek piyasasına kayıt veya kayıtsız olarak dâhil olmaya başlamıştır. Suriyelilerin çalışma hayatına dâhil olması ile birlikte merak edilen konulardan biri de Türkiye’nin emek piyasasında çoğunluğu oluşturan Y kuşağının Suriyeli göçmenlere nasıl baktığıdır. Bu çalışmada araştırmanın kavramsal çerçevesi açıklanarak araştırma yöntemi tanımlanmakta, son bölümde ise, araştırmada ulaşılan bulgular analiz edilmektedir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Göç ve Geçici Koruma

Göç tarihi, insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Göçün en önemli nedenleri arasında insan iradesi dışında gelişen doğa olayları gösterilirken; açlık, geçim sıkıntısı, iklim şartları, gibi sebeplerde göçün en güçlü sebepleri arasında gösterilmeye başlanmıştır. Ulus devletlerin oluşmaya başlaması ile beraber göçlerin; savaşlar, sürgünler, işsizlik, istihdam, daha iyi hayat standartları elde etme gibi sebeplerle gerçekleştiği ya da gerçekleşmeye devam ettiği görülmektedir (Adıgüzel, 2016: 1).

Göçler nedenlerine göre kategorize edildiğinde; “isteğe bağlı göç” ve “zorunlu göç” olarak ikiye ayrılmaktadır. İsteğe bağlı göç; göç eden birey ve toplulukların kendi rızaları ile daha iyi hayat standartları talebiyle şekillenen ve genel anlamda ekonomik temellere dayandırılan göçler olduğu dikkat çekmektedir. Fakat zorunlu göçlerin temellerinde siyasi nedenler, savaş ve baskılar yatmaktadır.(Esen, 2016: 11).

Göçmenlik kavramı tartışmaları bu konuyu zulüm, baskı ve şiddet gibi kavramlarla beraber düşünüldüğünde uluslararası boyutta bir düzenleme gerektirmiştir. Baskıdan kaçan kişi veya kişilerin korunması mültecilik hukukunu geliştirmiştir. Bu sebeple Birleşmiş Milletlerin en önemli konularından birisi olmuştur. Türkiye'nin göç politikası Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1951 yılında Cenevre Sözleşmesi onaylayıp 1967 yılında Cenevre Protokolü'ne katıldıktan sonra genel çerçevesi çizilmiştir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1008).

Silahlı çatışmalar, iç savaş, ulus devlet sınırlarının yeniden belirlenmesi ve insan hakları ihlalleri gibi sebeplerden ötürü vuku bulan kitlesel göçler, göç alan devletlere yükler getirmiştir. Bu kitlesel göçler için Türkiye “coğrafi çekinceden” dolayı, sadece Avrupa'dan Türkiye'ye gelen kişilere mülteci statüsü verilmektedir. Avrupa ülkeleri dışında gelen kişilere sığınmacı ya da geçici koruma statüsü verilmektedir (Kap, 2014: 30 - 35).

Türkiye 2000'li yıllarda Suriyelilerle birlikte en büyük kitlesel göç dalgası ile karşılaşmıştır. Suriyelilerin Türkiye'ye girişi ilk olarak 2011 Nisan ayında 252 kişilik bir grupla başlamıştır. 2015 yılına kadar sınırdan geçişler artarak devam etmiştir. (Erdoğan, 2015: 317) 2014 yılında 1.519.286 kişi, 2015 yılında 2.503.549 kişi, 2016 yılında 2.834.441 kişi, 2017 yılında 3.426.786 kişi, 2018 yılında

3.623.192 ve 2019 yılı Ekim ayı verisine göre 3.680.603 kişi geçici koruma kapsamına alınmıştır. (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler, 31.10.2019).

Türkiye’de Suriyeli sığınmacıların hukuki statüsü ile ilgili düzenleme Suriyeli sığınmacılara verilmiş olan ‘geçici koruma statüsünün’, 30 Mart 2012 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan 62 sayılı “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” ile yeniden düzenlenmiş olmasına rağmen genel anlamda Suriyeli sığınmacıların hukuki statülerinin ne olmadığını söylemek mümkündür. Suriyeli sığınmacıların kayıt altına alınması için İçişleri Bakanlığına bağılı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yapılan biyometrik kayıt sonrasında verilen geçici koruma kimlik belgesine baktığımızda, Suriyeli sığınmacıların “mülteci” statüsünde kabul edilmediğine, 2014/6883 sayılı ‘Geçici Koruma Yönetmeliğı’ ve yönetmelikteki Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarını ilgilendiren geçici maddeyle “geçici korunma statüsüne tabii oldukları anlaşılmaktadır (Geçici Koruma Yönetmeliğı, 2019).

2014 tarihine gelindiğinde kitlesel göçün yoğunluğunun artması ile birlikte 22 Ekim 2014 tarihinde resmi gazete yayınlanarak geçici korumanın hangi hallerde ve nasıl uygulanacağı ve ne zaman sona ereceğine yönelik tanımlamaların olduğu, kurumların görevlerinin neler olduğunun detaylı şekilde açıklandığı “Geçici Koruma Yönetmeliğı” çıkarılmıştır (Sağıroğlu, 2016: 63).

1.2. Türkiye Emek Piyasası ve Suriyeliler

Suriye’de 2011 Mart ayında başlayan kriz ile birlikte Türkiye’ye ve Suriye’nin sınır komşularına kitlesel olarak göç akınları başlamış ve halen devam etmektedir (Erdem, 2017: 333). Türkiye’nin taraf olduğu Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Tarihli Cenevre Konvansiyonu’nun (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 30 Nisan 2019) 1. maddesinin 2. paragrafında mülteci tanımı yapılmıştır. Cenevre Konvansiyonu, 1967 New York Konvansiyon ile değışikliğe uğramıştır. Türkiye Konvansiyonun yeni haline 31.07.1968 tarihinde taraf olmuştur. Türkiye Cenevre Konvansiyonu’nun hiç bir hükmünün Türkiye’de Türk vatandaşlarına verilen haklardan daha fazlasını mültecilere vereceğı şeklinde yorumlanmamasına ilişkin olarak beyanda bulunmuştur. Türkiye ayrıca Konvansiyona uygun şekilde, mülteci statüsünü coğrafi yönden sınırlandırmıştır. Buna göre Türkiye, sadece Avrupa ülkelerinden gelenlere mülteci statüsü tanımaktadır (Çakran ve Eren, 2017: 6).

Suriye’de 2011 Mart ayında başlayan süreç Türkiye’yi kısa süre içinde “dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi” haline getirmiştir. Nisan 2011’ de ilk 252 kişilik grup Suriye’den Türkiye’ye giriş yapmıştır (Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler, 22 Nisan 2019). Çatışmaların şiddetini artırması ile birlikte ilk yıllarda sınır kapılarından giren sığınmacı sayısı artarak devam etmiştir son yıllarda büyük rakamlar olmasa da giriş çıkışlar devam etmektedir. Çatışmaların kısa bir zamanda biteceği öngörülere ile “geçicilik” üzerine oluşturulan bütün işleyiş ve politikalar; beklenenin üzerinde süre ve sığınmacı sayısı Türkiye’deki sürecin yönetilmesini zora sokmuştur. Suriyelilerin kısa süre içinde geri döneceklerine dair görüşler, açık kapı politikasının temel dayanağı olmuştur. Uzun süredir devam eden ve biteceğine yönelik sinyalleri giderek zayıflayan çatışmalar süreci “kalıcılığa” ve “sürekliliğe” doğru evrilmiştir (Erdoğan (a), 2017: 7).

Geçici Koruma Yönetmeliğinin yürürlük tarihinden Ekim 2015’e kadar “Geçici Koruma Altındaki” Suriyelilerin çalışması-çalıştırılması yasaktır ve bu konudaki başvurularda kabul edilmemiştir. 2011 yılında çalışma izni alan Suriyeli sayısı 118 kişi, 2012 yılında 118 kişi, 2013 yılında 794 kişi, 2014 yılında 794 kişidir. 2015 yılında geçici koruma altındaki Suriyelilerin çalışma yasakları kalktıktan sonra rakamlar binli rakamlara yükselmiş olup 2018 yılı verisi 4.019 kişi ve 2016 yılında 13.290 kişi çalışma izni alarak emek piyasasına dâhil olmuşlardır (ÇSGB, Yabancı Çalışma İzinleri İstatistikleri, 30 Nisan 2019).

İşçileri Bakanlığı’nın 2019 yılı verilerine göre, Suriyelilerin çoğunluğu İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Bursa, Gaziantep, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Muğla olmak üzere Türkiye’nin 81 ilinde yaşamaktadır. Göçmen emeği ülkemizde iki şekilde yer almaktadır. Birincisi ev içi hizmetleri diğeri ise göçmenlerin tercih ettiği yerli işçi ile rekabete açık sektörlerdir (Dedeoğlu, 2018: 37). Suriyeliler Türkiye’de ağırlıklı olarak tekstil, inşaat, tarım ve ağır sanayi sektörlerinde çalışmaya başlayarak Türk emek piyasasında çalışma koşullarını etkilemeye başlamışlardır (Şahankaya Adar, 2018: 14). Göçmenlerin, yaşadıkları yerlerde işveren tarafından ucuz işgücü olarak görülmüştür. Kimsenin yapmak istemediği kötü, pis, rutin, ağır işleri düşük ücrete yapmayı kabul etmek zorunda kalmaktadır. Hatta Suriyeliler, yerli işçiler ile aynı ücreti almak bir kenara dursun, çoğu zaman işe girmeden önce ne kadar ücret alacaklarını bilmemekte veya hak ettikleri ücreti alamamaktadır (Korkmaz, 2017: 63).

Türkiye’de kanunlarla Türk vatandaşlarına hasredilen ve yabancıların çalışmalarının yasak olduğu bazı meslek ve görevler mevcuttur. Buna göre, yabancılar diş hekimliği, hastabakıcılık, ebelik, eczacılık, veterinerlik, özel hastanelerde sorumlu müdürlük, avukatlık, noterlik, özel ya da kamu

kuruluşlarında güvenlik görevlisi, kara suları dâhilinde dalgıçlık, kaptanlık, kılavuzluk ve sair meslekler ve gümrük müşavirliği gibi iş ve meslekleri yapamamaktadır (Kaygısız, 2017: 6).

Suriyelilerde yukarıda sayılan meslekleri veya işleri yapamamaktadırlar. Buna ilaveten Suriyelilere yönelik “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile getirilen önemli bir düzenleme ise istihdam kotasıdır. Buna göre çalışma iznine başvuru iş yerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, o iş yerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının %10’unu geçmemelidir (Özpınar vd., 2016: 1). Ancak işveren tarafından, iş yerinin kayıtlı bulunduğu Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünden, çalışma izni başvurusu yapıldıktan önceki 4 haftalık süre içerisinde yabancı işçinin yapacağı işte çalıştırılacak aynı nitelikte Türk ya da yerli işçi bulunmadığını belgelendirildiği başvurularda istihdam kotası istisnası uygulanabilecektir. Başka bir detay ise geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenmemesi gerektiğidir (Demir, 2016: 82).

Çalışma yaşamı dediğimizde farklı yaş gruplarından oluşan, farklı beklenti ve niteliklere sahip çok sayıda bireyin olduğu hatırlanmalıdır. Çalışma yaşamı içindeki bu bireyler üretim sürecinde yer alırken kimi zaman işbirliği içinde çalışsa da kimi zamanda birbirine rakip olan grupları oluşturabilmektedir. Nitekim Suriyeliler örneğinde görüldüğü gibi “kimsenin yapmak istemediği işleri yapan kişiler mi?” yoksa “yerel işgücü ile rekabet eden gruplar mı olduğu” konunun farklı tartışma boyutlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda emek piyasaları ile ilgili çalışmalar yapan akademisyenlerin görüşlerinin de dikkate değer olduğu düşünülmektedir. Temel konusu “Y Kuşağı Çalışanlarının Suriyelilerin İstihdamına Bakışı” olan çalışmamızda emek piyasaları ile ilgili çalışmalar yapan akademisyenlerin konu hakkındaki görüşleri analiz edilmektedir. Uluslararası literatürde Y Kuşağının özgüveni yüksek, daha duyarlı, toplumu yönlendirme ve toplu eylemlerde bulunmaya daha yatkın olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda Y kuşağı akademisyenlerin konu ile ilgili görüşleri analiz edilmektedir.

1.3. Kuşaklar ve Y Kuşağı Çalışanları

Kuşak kavramı; “yaklaşık yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon” olarak tanımlanmak ve diğer bir ifade ile “yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 15 Nisan 2019).

Bir kuşak, biyolojik gereklilikten ziyade toplumsal bir oluşumdur. Yeni olayların ve değişimlerin nadir olduğu yerlerde farklı kuşakların olma olasılığı düşüktür. Bir kuşağın aralığını ve kapsamını belirlemek için altı karakteristik özelliğe ihtiyaç duyulmaktadır (Sessa vd., 2007: 49).

1. Savaş gibi travmatik veya biçimlendirici bir olay,
2. Toplumdaki kaynakların dağılımını etkileyen demografideki çarpıcı bir değişim,
3. Kuşağı başarıya ya da başarısızlığa bağlayan bir aralık (Büyük Buhran,1929 Ekonomik Bunalım),
4. Bütün zihinler oluşan ve etkilerini devam ettiren ortak kutsal bir alanın oluşması (Woodstock Müzik Festivali),
5. Çalışmalarıyla topluma hız kazandıran ve ses getiren büyük mentorler ya da kahramanlar(Martin Luther King),
6. Birbirlerini tanıyan ve destekleyen insanların kalıcı eserleri(Bill Gates, Steven Jobs).

M.Ö. 800'lü yıllarda ilk filozoflardan Hesiod ile kuşak düşüncesinin ortaya çıktığı ifade edilebilir. Hesiod; "Bizlere, büyüklere karşı saygılı olmayı ve ağır başlı davranmayı öğretmişlerdi. Şimdiki gençler ise; kurallara boş veriyorlar. Çok duyarsız ve beklemeyi bilmiyorlar" şeklinde bugünkü kuşak söylemine ışık tutmuştur (Türk, 2013: 119).

Kuşaklar, içinde bulunduğu kültüre ve tarihe göre şekillenmiştir. Kuşaklar tarihin bir süreci, kültürün de bir ürünüdür. Bir kuşağın özelliklerini anlayabilmek için öncelikli olarak kuşakların şekillendiği tarihe bakılmalıdır (Coomes, 2004: 18).Kuşakları etkileyen dönemsel olaylar onların karakteristik yapısında etkili olmuştur. Ayhün'e göre (2013); "doğum yılları itibariyle benzer politik ve sosyal olayları yaşayan, eşsiz değer yargıları ve inanç sistemlerini bünyelerinde geliştiren, birbirine benzer kişilik özellikleri gösteren bireylerden oluşan bir topluluğu ileri sürmektedir. Söz konusu dönem içerisinde toplumda gerçekleşmiş olan olayları; politik olaylar veya tehditler, sosyo-ekonomik değişim süreçleri, endüstri eğilimleri, işsizlik oranları, güvenlik veya kıtlık hakkında hissedilen düşünceleri içermektedir".

Kuşak sınıflandırmalarında kuşakların başlangıç ve bitiş yılları kesin değildir. Genel olarak 15-20 yıllık bir zaman dilimini kapsayan aralıklarla kuşaklar sınıflandırılmıştır (Stanley, 2010: 847). Uluslararası literatürde genel kabul görmüş kuşak sınıflandırmaları şu şekildedir;

- Sessiz Kuşak 1925-1944 yılları arasında doğanlar,

- Bebek Patlaması Kuşağı 1945-1964 yılları arasında doğanlar,
- X Kuşağı 1965-1979 yılları arasında doğanlar,
- Y Kuşağı 1980-2000 yılları arasında doğanlar (Cooman, Dries, 2012, s. 44), Z Kuşağı ise 2000 yılı ve sonrasında doğanlar olarak sınıflandırılmaktadır (Kampf vd., 2017: 2).

Kuşak üzerine ulusal ve uluslararası literatürde oldukça fazla çalışmaya rastlanılmaktadır. Uluslararası literatürde incelendiği ülke açısından dönemin tarihi ve kültürel yapısına bakarak sınıflandırmalar yapılmıştır. Türkiye’de kuşak sınıflandırmaları uluslararası literatürden farklılık göstermektedir. Ülkemizde kuşaklar incelendiğinde dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısı incelenerek sınıflandırmalara ayrılmış ve karakteristik yapıları bu süreçlere göre şekillenmiştir.

Türkiye’de kuşak sınıflandırmaları;

- Sessiz Kuşak 1925-1945 yılları arasında doğanlar,
- Bebek Patlaması Kuşağı 1946-1964 yılları arasında doğanlar,
- X Kuşağı 1965-1979 yılları arasında doğanlar,
- Y Kuşağı 1980-1995 yılları arasında doğanlar,
- Z Kuşağı ise 1995 ve sonrasında doğanlar olarak değerlendirilmiştir (Solmaz, 2017: 191).

Türkiye’de kuşakların karakteristik yapısı ve bunu etkileyen dönemsel olaylar aşağıda ki Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo1. Türkiye’de Kuşaklar ve Karakteristik Yapıları

	Sessiz Kuşak (1925-1945)	Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964)	X Kuşağı (1965-1979)	Y Kuşağı (1980-1995)	Z Kuşağı (1995-....)
Dönemi Etkileyen Olaylar	-1923 T.C.’nin Kurulması	-Çok Partili Dönem -1960 Darbesi	-1971 Darbesi -1968 Öğrenci ve İşçi Hareketleri	-1980 Darbesi -1982 Anayasası	-28 Şubat Post Modern Darbesi -27 Nisan e-Muhtırası

Karakteristik Yapıları	-1927-1945 Dünya Savaşı -Atatürk Devrimleri	-1961 Anayasası	-Kentleşme Hareketleri -Ekonomik Sıkıntılar(Kuyrukla r) -Arabesk Kültürü -Sinemanın Yükselişi -Kadın İşgücünde Artış	-Ekonomik Değişimler(Neoliberal Politikalar) -Tüketim Toplumu -Teknoloji ve İnterneti Yayılması -Aile yapısının Değişmesi(Çekirdek Aile yapısı)	-2001 Krizi -AK Parti İktidarı -Gezi Parkı Olayları -15 Temmuz Darbe Kalkışması -Demokrasi Nöbetleri -Teknolojik İlerleme -İnternetin Yaygınlaşması (sosyal medyanın yayılması, i-Pod, cep telefonları)
	-İçine Kapanık Muhafazakâr -Milli ve Ailevi Duyguları Yüksek -Geleneksel -Sabırlı -Dürüst	-Fedakar -İtaatkar -Kriz Anlarında Serinkanlı -İyimser -Kuralcı -İdealist	-Şüpheli -Sonuç Odaklı	-Süreç Odaklı -Sabretme Eğilimi Zayıf -Depresyona Yatkın -İletişime Açık -Bireyselci Yapı -Özgüveni Yüksek -Aile Odaklı -Şikayetçi	-Özgüveni Yüksek -Bağımsız -İçe Dönük -Tatminsiz -İletişimi Sosyal Medya Üzerinden -Ne İstedğini Bilen -Kendini İyi İfade Edebilen -Kontrolü Elinde Tutmak İsteyen

Tablo 1 incelendiğinde Y kuşaağı bireylerin; özgüveni yüksek, bağımsız, içe dönük, tatminsiz, iletişimi ağırlıklı olarak sosyal medya üzerinden sürdüren, ne istediğini bilen, kendini iyi ifade edebilen, kontrolü elinde tutmak isteyen yapıya sahip oldukları söylenebilir.

Uluslararası literatüre göre ise Y Kuşaağının toplumu yönlendirme ve toplu eylemlerde bulunmaya daha yatkın olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca ahlaklı, yurtsever, özgürlük için savaşan, güçlü, ailevi değerlere sahip oldukları da ifade edilmektedir. Dijital dünyada çok fazla zaman geçirdikleri için sosyalleşmelerinin de bunun üzerinden olduğu belirtilmektedir (Eisner, 2005, s.6). Bir başka tanımlamaya göre de Y Kuşaağı için güven önemli olduğu ifade edilmektedir. Y Kuşaağı bireyleri aşırı eğlenceli, gerçekçiliği arayan, aile içi yaşama yatkın, tüketici, gelişmişliği yüksek telefonlar kullanan, harcamak için kazanan, bilgi akışında e mail yolunu tercih eden bir yapıdadırlar (Hammil, 20 Nisan 2019).

Y Kuşaağının yaş, cinsiyet ve etnik köken konusunda yüksek toleransları vardır. Çünkü onlar dünyanın herkes için yaşanması gerektiği bir yer olarak düşünmektedirler (Kian ve Yusof, 2012, 399). Bu bireylerin içinde büyüdükleri kültürel çeşitlilik ortamı nedeniyle farklılıkları kucaklamak ve kabul etmek için daha istekli oldukları söylenebilir. Diğer bir ifadeyle birlikte yaşama ve çalışma konusunda farklı ırk, cinsiyet, ve kültürü kabul etme konusunda hoşgörülüdürler (Brown vd., 2009: 8).

Çalışma hayatına giren Y Kuşaağı bireyelerinin karakteristik yapıları kendinden önce gelen kuşaklara göre de farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar onların çalışmadan beklentilerini ve çalışmaya bakışlarını da değiştirmektedir. Ülkemizde alışma hayatında istihdam edilenlerin çoğunluğu Y Kuşaağından oluşmaktadır. Y Kuşaağı alışanlarının çalışma hayatına bakışını inceleyen çalışmalar ulusal literatürde çok fazla yer almamaktadır. Genel çoğunluk uluslararası literatürde yer alan değerlendirmelerle mevcut hükme varıldığıdır. Onların çalışmaya bakışları ve çalışma değerleri de kendinden önce gelen kuşaklara göre değişmiştir. Y Kuşaağının çalışmadan beklentileri ve çalışma değerleri incelendiğinde; onlar için iş sadece bir araçtır. Esnek alışma saatleri isterler, zorlu işlerde başarı gösterirler ve değişikliğe açıktırlar. Kurumsal sadakati şüphecidir. Hedefe odaklı ve hızlı kariyer düşünceindedirler. Sorgulayıcı ve sonuç odaklıdırlar. Kariyerine sadıktırlar ve işlerinde mentore ihtiyaç duyarlar sürekli motive edilmek isterler (Solmaz, 2017: 127).

Türkiye’de Y Kuşaağının çalışmadan beklentileri ve çalışma değerlerine bakıldığında; çalışma saatlerinde esneklik arayışındadırlar ve iş yaşam dengesine önem verirler. Yüksek maaşla çalışmak

isteyen bu kuşanın bireyleri daha çok kariyer odaklıdır. Çalıştıkları örgüte karşı sadakat duygusunu farklı yorumlarlar. Onlar bir iş yerine bağlı kalmazlar. Hiyerarşiye karşıdırlar ve otoriteden hoşlanmayan bir yapıya sahiptirler (Solmaz, 2017: 192).

Uluslararası literatürde yer alan Y Kuşığı çalışanları ve Türkiye’de çalışma hayatında olan Y Kuşığı çalışanlarının çalışmadan beklentileri ve çalışma değerleri birbirlerine benzer yapıdadır. Uluslararası literatürde ve Türkiye’de yer alan Y Kuşığı bireylerinin karakteristik yapıları birbirinden farklılıklar gösterse de çalışma hayatından beklentilerinde benzer özellikler mevcuttur.

2. METODOLOJİ

Bu çalışmanın amacı Suriyelilerin emek piyasasına girişinde Y Kuşığı akademik personelin bakış açısını değerlendirmektir. Çalışmanın örnekleme seçili üniversitede görev yapan 105 akademisyenden oluşmaktadır. Anket soruları seçilen örneklem kitlesine internet tabanlı hazırlanan anket formu dağıtılarak yapılmıştır. Cevaplanan anketlerden 3 tanesinin kullanıma uygun olmaması nedeni ile araştırmaya dahil edilmemiş, bununla birlikte 2 akademisyenden ise geri dönüş alınamamıştır. Toplamda 100 anket ile çalışmanın veri toplama süreci tamamlanmıştır. Anket soruları araştırmacılar ve uzman görüşleri alınarak oluşturulmuştur. Anketi cevaplayanların özellikle İktisat Fakültesi akademik personelinden seçilmesi onların çalışma alanlarından olan emek piyasası ve Suriyelilerle ilgili konuları incelenmeleri nedeni ile uygun görülmüştür. Seçili üniversitenin İktisat Fakültesinde görev yapan akademik personelin görevli olduğu bölümleri açısından değerlendirildiğinde her bölümün Türkiye’nin ekonomik ve siyasi yapılanmayı analiz ve yorumlama yeteneği olması nedeni ile seçilmiştir. Seçili akademisyenlerin yaş ortalaması X ve Y Kuşığından oluşmaktadır. Örneklem kitlesinin özellikle Y Kuşığından oluşması günümüz emek piyasasının çoğunluğunu oluşturması ve örneklem kitlesinin çoğunluğu oluşturması nedeni ile değerlendirilmeye alınmıştır. Anket soruları demografik değişkenler ve Y Kuşığının Türkiye’de Suriyelilerin emek piyasasına girişine bakış açısını ölçmede 12 soruluk form oluşturulmuştur. Bu sorularda yer alan cevap kısımları 5’li Likert tipi olarak değerlendirilmiştir. Cevap şıkları “Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum, Kesinlikle Katılmıyorum” dan oluşmaktadır. Anketlerin değerlendirilmesinde elde edilen verilerde tanımlayıcı istatistiklerle değerlendirilmiştir.

2.1.Y Kuşığı Çalışanlarının Suriyelilerin İstihdamına Bakışı

Bu bölümde Y Kuşağı Çalışanlarının Suriyelilerin İstihdamına Bakışını ölçen anket verilerinin sonuçları yer almaktadır.

2.1.1. Demografik Bulgular

Araştırmada Y Kuşağı Akademik Personeli ile ilgili demografik bulgular aşağıdaki tablolarda görülmektedir.

Tablo2. Anketi Cevaplayanların Cinsiyetlerinin Frekans ve Yüzdeleri

Cinsiyet	Frekanslar	Geçerli Yüzde(%)
Kadın	49	49
Erkek	51	51
Toplam	100	100

Araştırmaya katılan akademisyenlerin cinsiyet oranlarına bakıldığında çoğunluğu %51 ile erkek akademisyenlerden oluşmaktadır. Kadın akademisyenlerin oranı %49 olarak ankete katılımı erkeklerden daha azdır.

Tablo3. Anketi Cevaplayanların Doğum Yılı Aralığı Frekans ve Yüzdeleri

Doğum Yılı Aralığı	Frekanslar	Geçerli Yüzde(%)
1980-1985	37	37
1986-1990	48	48
1991-1995	15	15
Toplam	100	100,0

Doğum yılları oranlarına bakıldığında Y Kuşağı bireylerinin yaşlarına göre farklı kategorize edilmiştir. Uluslararası literatürde 1980- 2000 arası olarak doğanlar Y Kuşağı kabul edilirken Türkiye’de ise kuşak geçişleri yapılan analizlerle değerlendirildiğinde hızlı olmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda 1980-1995 doğanların düşüncelerinin farklı olup olmadığını görebilmek için Y Kuşağı doğum yılı aralığını kategorize etmenin daha uygun olduğu düşünülmektedir. Doğum yılı aralığı 1980-1995 olanların oranı %37 olup, 1986-1990 aralığında olanlar çoğunluğu oluşturmakta ve %48’dir. 1991-1995 yılları arasında doğanlar ankete %15 katılım sağlamışlardır.

Tablo 4. Anketi Cevaplayanların Eğitim Düzeyleri Frekans ve Yüzdeleri

Eğitim Düzeyi	Frekanslar	Geçerli Yüzde(%)
Yüksek Lisans	15	15
Doktora(Devam Ediyor)	65	65
Doktora	20	20
Toplam	100	100,0

Anketi cevaplayanların eğitim durumuna bakıldığında, çoğunluğunun % 65 oranı ile Doktora eğitimini tamamladığı, %20’sinin doktorasını bitirdiğini ve %15 ile yüksek lisans eğitimlerine devam ettiği görülmektedir. Doktora eğitimini tamamlayanların oranının yüksek olması Y kuşağının yaş aralığı nedeniyledir.

2.1.2. Araştırmaya Ait Verilerin Frekans Dağılımları

Bu bölümde araştırmanın amacına dayalı olarak elde edilmiş verilerin frekans dağılımlarını oluşturan sorular ve tanımlayıcı istatistiksel sonuçlar aşağıdaki gibi tablolaştırılarak değerlendirilmiştir.

Tablo 5. Doğum Yılı Aralığı ile “Suriyeli çalışanların özellikle gençlerden oluşması emek piyasasında dezavantaj oluşturmaktadır” ifadesi için Frekans Dağılımları

“Suriyeli alışanların özellikle gençlerden oluşması emek piyasasında dezavantaj oluşturmaktadır.”								
			Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Doğum Yılı	1980-1985	Kişi Sayısı	17	9	3	6	2	37
		% Toplam	17,0%	9,0%	3,0%	6,0%	2,0%	37,0%
	1986-1990	Kişi Sayısı	12	17	3	15	1	48
		% Toplam	12,0%	17,0%	3,0%	15,0%	1,0%	48,0%
	1991-1995	Kişi Sayısı	2	4	5	4	0	15
		% Toplam	2,0%	4,0%	5,0%	4,0%	0,0%	15,0%
Toplam		Kişi Sayısı	31	30	11	25	3	100
		% Toplam	31,0%	30,0%	11,0%	25,0%	3,0%	100,0%

Ankete katılanların Y Kuşağı ile Suriyeli alışanların özellikle gençlerden oluşması emek piyasasında dezavantaj oluşturmaktadır sorusuna vermiş oldukları cevapların oranlarına bakıldığında; **1980-1985** yılları arasında doğanların %17’si Kesinlikle Katılıyorum, %9’u Katılıyorum, %3’ü Kararsızım, %6’sı Katılmıyorum, %2’si Kesinlikle Katılmıyorum cevabını vermiştir. **1986-1990** yılları arasında doğanların %12’si Kesinlikle Katılıyorum, %17’si Katılıyorum, %3’ü Kararsızım, %15’i Katılmıyorum, %1’i Kesinlikle Katılmıyorum cevabını vermişlerdir. Yine **1991-1995** yılları arasında doğanlar bu soruya %2’si Kesinlikle Katılıyorum, %4’ü Katılıyorum, %5’i Kararsızım, %4’ü Katılmıyorum cevabını vermişlerdir.

Tablo 5’de yer alan sonuçlardan anlaşıldığı gibi ankete katılan Y Kuşağının yaşları 39-34 yaş aralığında olanların %26’sının Suriyeli çalışanların özellikle gençlerden oluşması emek piyasasında dezavantaj oluşturacağını ifade etmişlerdir. 33-29 yaş aralığında olanların aynı soruya %29 oranı ile Suriyelilerin özellikle gençlerden oluşması emek piyasasında dezavantaj oluşturacağı düşüncesindedirler. Yaş aralığı 28-24 olanların aynı soruya %6 oranında katıldıkları görülmektedir. Y kuşağı çalışanlarının %61’nin Suriyeli çalışanların özellikle gençlerden oluşması emek piyasasında dezavantaj oluşturacağını düşünürken aynı soruda Kararsızların oranı toplamda %11, Katılmayanların oranı %28’dir.

Tablo 6. Doğum Yılı Aralığı ile “Suriyeli işçiler Türkiye'deki çalışanların iş olanaklarını kısıtlamıştır” ifadesi için Frekans Dağılımları

“Suriyeli işçiler Türkiye'deki çalışanların iş olanaklarını kısıtlamıştır.”									
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam		
Doğum Yılı	1980-1985	Kişi Sayısı	12	11	6	6	2	37	
		% Toplam	12,0%	11,0%	6,0%	6,0%	2,0%	37,0%	
	1986-1990	Kişi Sayısı	20	14	4	7	3	48	
		% Toplam	20,0%	14,0%	4,0%	7,0%	3,0%	48,0%	
	1991-1995	Kişi Sayısı	2	5	2	4	2	15	
		% Toplam	2,0%	5,0%	2,0%	4,0%	2,0%	15,0%	
			Kişi Sayısı	34	30	12	30	7	100

Toplam	% Toplam	34,0%	30,0%	12,0%	30,0%	7,0%	100,0%
---------------	----------	-------	-------	-------	-------	------	--------

Y Kuşağı ile Suriyeli işçiler Türkiye'deki çalışanların iş olanaklarını kısıtlamıştır sorusuna verilen cevapların oranına bakıldığında; **1980-1985** yılları arasında doğanların %12'si Kesinlikle Katılıyorum, %11'i Katılıyorum, %6'sı Kararsızım, %6'sı Katılmıyorum, %2'si Kesinlikle Katılmıyorum cevabını vermiştir. **1986-1990** yılları arasında doğanların %20'si Kesinlikle Katılıyorum, %14'ü Katılıyorum, %4'ü Kararsızım, %7'si Katılmıyorum, %3'ü Kesinlikle Katılmıyorum cevabını vermişlerdir. Yine **1991-1995** yılları arasında doğanlar bu soruya %2'si Kesinlikle Katılıyorum, %5'i Katılıyorum, %2'si Kararsızım, %4'ü Katılmıyorum, %2'si Kesinlikle Katılmıyorum cevabını vermişlerdir. Y kuşağı çalışanlarının %64'ünün Suriyeli işçiler Türkiye'deki çalışanların iş olanaklarını kısıtladığını düşünürken aynı soruda Kararsızların oranı toplamda %12, Katılmayanların oranı %24'dür. Ankete katılan Y Kuşağı çalışanlarının çoğunluğunun Türkiye'de çalışanların iş olanaklarının Suriyeli çalışanlar tarafından kısıtlanacağını düşünmektedirler. Ankete katılan Y Kuşağının yaşları 39-34 yaş aralığında olanların %23'ünün Suriyeli işçilerin Türkiye'deki çalışanların iş olanaklarını kısıtladığını ifade etmişlerdir. 33-29 yaş aralığında olanların aynı soruya %34'ünün Suriyeli işçilerin Türkiye'deki çalışanların iş olanaklarını kısıtladığı düşüncesindedirler. Yaş aralığı 28-24 olanların aynı soruya %7 oranında katıldıkları görülmektedir.

Tablo 7. Doğum Yılı Aralığı ile “Suriyelilerin emek piyasasına girişleri ücretleri aşağıya çekmiştir” ifadesi için Frekans Dağılımları

“Suriyelilerin emek piyasasına girişleri ücretleri aşağıya çekmiştir.”							
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
	Kişi Sayısı	14	13	6	2	2	37
	1980-1985 % Toplam	14,0%	13,0%	6,0%	2,0%	2,0%	37,0%

Doğum Yılı	1986-1990	Kişi Sayısı	19	16	5	6	2	48
		% Toplam	19,0%	16,0%	5,0%	6,0%	2,0%	48,0%
Doğum Yılı	1991-1995	Kişi Sayısı	1	8	2	3	1	15
		% Toplam	1,0%	8,0%	2,0%	3,0%	1,0%	15,0%
Toplam		Kişi Sayısı	34	37	13	11	11	100
		% Toplam	34,0%	37,0%	13,0%	11,1%	5,0%	100,0%

Y Kuşağı ile Suriyelilerin emek piyasasına girişleri ücretleri aşağıya çekmiştir sorusuna verilen cevapların oranlarının toplamına bakıldığında %34'ünün Kesinlikle Katılıyorum, %37'sinin Katılıyorum, %13'ünün Kararsızım, %11'inin Kesinlikle Katılmıyorum, %5'inin Katılmıyorum cevabını verdiği görölmektedir.

Ankete katılan Y Kuşağının yaşları 39-34 yaş aralığında olanların %27'sinin Suriyelilerin emek piyasasına girişlerinin ücretleri aşağıya çektiğini ifade etmişlerdir. 33-29 yaş aralığında olanların aynı soruya %35'inin Suriyelilerin emek piyasasına girişlerinin ücretleri aşağıya çektiği düşünceindedirler. Yaş aralığı 28-24 olanların aynı soruya %9 oranında katıldıkları görölmektedir.

Tablo 8. Doğum Yılı Aralığı “Suriyeliler kayıt dışı çalışmaya daha müsaittir” ifadesi için Frekans Dağılımları

“Suriyeliler kayıt dışı çalışmaya daha müsaittir.”							
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
	Kişi Sayısı	25	8	1	0	2	36

Doğum Yılı	1980-1985	% Toplam	25,3%	8,1%	1,0%	0,0%	2,0%	36,4%
	1986-1990	Kişi Sayısı	31	14	2	1	0	48
		% Toplam	31,3%	14,1%	2,0%	1,0%	0,0%	48,5%
	1991-1995	Kişi Sayısı	4	8	1	0	2	15
		% Toplam	4,0%	8,1%	1,0%	0,0%	2,0%	15,2%
	Toplam	Kişi Sayısı	60	30	4	1	4	99
% Toplam		60,6%	30,3%	4,0%	1,0%	4,0%	100,0%	

Ankete katılanların Y Kuşağı ile Suriyeliler kayıt dışı çalışmaya daha müsaittir sorusuna verilen cevapların oranlarının toplamına bakıldığında; %60,6'sının Kesinlikle Katılıyorum, %30,3'ünün Katılıyorum, %4'ünün Kararsızım, %4'ünün Kesinlikle Katılmıyorum, %1'inin Katılmıyorum cevabını verdiği görülmektedir. Ankete katılan Y Kuşağının yaşları 39-34 yaş aralığında olanların %33,4'ünün Suriyeliler kayıt dışı çalışmaya daha müsaittir şeklinde ifade etmişlerdir. 33-29 yaş aralığında olanların aynı soruya %45'4'ünün Suriyeliler kayıt dışı çalışmaya daha müsaittir cevabını verdiği, yaş aralığı 28-24 olanların aynı soruya %12,1 oranında katıldıkları görülmektedir.

Tablo 8'de yer alan sonuçlara göre; ankete katılan Y Kuşağı çalışanlarının çoğunluğunun Suriyelilerin emek piyasasına girişlerine olan bakışının olumsuz olduğu görülmektedir. Ankette yer alan diğer sorulara verilen cevapların oranları incelendiğinde de benzer sonuçlara ulaşılmaktadır.

Anket sonuçlarında dikkat çeken bir diğer husus, Y Kuşağı çalışanlarının 1980-1985 yılları ve 1991-1995 yılları arasında doğanların sorulara verilen cevapların oranının 1986-1990 yılları arasında doğanlara göre daha düşük olduğudur. 33-29 yaş aralığında olanların Suriyelilerin emek piyasasına girişine yüksek oranda olumsuz bakması dikkat çekicidir. 1980-1985 yılları arasında doğanların, X Kuşağındaki bireylere doğum yılı itibariyle yakın olması yine 1991-1995 yılları arasında doğanların doğum yılı itibariyle Z Kuşağı bireyelerine yakın olması 1986-1990 yılında doğan Y Kuşağı bireyelerine göre düşünce yapısında farklılık oluşturduğu söylenebilir. Her kuşak yaşadıkları dönemin sosyo-

ekonomik ve siyasi olaylarından etkilenecek büyümüşler ve bu durum onların karakteristik yapısının oluşmasında ve olaylara karşı verdiği tepkilerin farklılaşmasında etkili olmuştur. Y Kuşağı bireylerinin, kendinden önce gelen X Kuşağı ve kendinden sonra gelen Z Kuşağının benzer bir düşünce yapısına sahip olsa da Y Kuşağının kendi bireyleri içerisinde de farklılık göstermesi bu çalışmada belirgin bir şekilde görülmektedir.

3.SONUÇ

Arap Baharı olarak adlandırılan olayların Suriye’de şiddetini artırarak iç savaşa dönüşmesi ile beraber Suriye’den sınır ülkelere doğru göç akışı başlamıştır. Açık Kapı Politikası benimseyen Türkiye’ye ilk kabile 2011 yılında giriş yapmıştır. İlk yıllarda binlerle telaffuz edilen Suriyeli sayısı günümüzde kayıtlı ve kayıtsız olmak üzere 5 milyonu bulduğu ifade edilmektedir. Türkiye “Açık Kapı Politikası” gereği kabul ettiği Suriyelilere “Geçici Koruma Statüsü” vermiştir. Türkiye Hükümeti Geçici Koruma Statüsü gereği korumada olan kişileri kendi ülkelerinde tekrar istikrar sağlanana kadar “misafir” statüsünde barındırmak durumundadır. Geçici koruma kapsamına alınan bütün bireylerin her türlü zaruri ihtiyaçları, kendilerini kabul eden devlet tarafından karşılanmaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliğinin 26. maddesine göre; Suriyelilere sağlanacak hizmetlerden birinin işgücü piyasasına erişim hizmeti olduğu görülmektedir. Suriyelilerin ülkemizdeki durumları geçicilik üzerinden kurgulandığı için istihdam ve iş piyasasına yönelik bir düzenleme 2016 yılına kadar yapılmamıştır. Türkiye’de ki mevcut fon ve yardımlar; Suriye’de ki çatışmaların uzun sürmesi ve Türkiye’de koruma kapsamındaki bireylerin sayılarının her geçen gün artmasına bağlı olarak yetersiz kalmıştır. Suriyeliler hayatlarını devam ettirmek için emek piyasasına eklenmeye başlamıştır.

Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere yönelik çalışma izinleri 2016 yılında verilmiştir. Çalışma izni yönetmeliği düzenlenene kadar Suriyeliler kayıt dışı olarak çalışmak zorunda kalmışlardır. 2016 yılında ise yönetmelikle çalışma izni belirli kıstaslara ve kotalara bağlı olarak düzenlenmiştir. Çalışma Bakanlığının yabancılara verilen çalışma izni istatistiklerine göre 13.290 kişiye çalışma izni verilmiştir. Bu izinler genel itibariyle sektör olarak bakıldığında tarım, turizm ve sanayi sektöründe olduğu göze çarpmaktadır. Çalışma izni alamayan ya da aldığı halde izin verilen alanda çalışmayan kişiler kayıt dışı olarak emek piyasasında yer almaktadır.

Yapılan analiz sonuçlarında da Y Kuşağı akademik personelin Suriyelilerin emek piyasasında yer almasının tehlike oluşturacağı düşüncesindedirler. Ülkemizde çalışanların çoğunluğunu oluşturan Y

kuşaağı bireylerinin Suriyelilerin emek piyasasına girişinde kendi istihdam olanaklarını kısıtladığını düşünmektedirler. Suriyelilerin emek piyasasına dahil oluşu genellikle “precarious” olarak adlandırılan, tercih edilmeyen ve ağır işleri düşük ücretle yapmayı kabul etmek zorunda kaldığı işlerde çalışmaktadırlar. Bilimsel olamayan bilgilerle Suriyelilerin ülkemizde ki gençlerin istihdam oranlarını düşürdüğü ifadeleri toplumda oldukça yaygındır. Bilimsel olan verilerle gerçeklerin topluma yansıtılması bunun içinde gerekli kurum ve kuruluşların üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmesi gerekmektedir. Yapılacak düzenlemelerle Suriyelilerin geçici koruma altına alınması ve onlara istihdam sağlanması yanında öncelikle ülkemizde bulunan genç işsizler için uygulanabilecek istihdam politikalarının oluşturulması gerekmektedir.

Suriyeliler konusu; çalışma hayatı, eğitim, barınma, sağlık, belediye hizmetleri bir toplumsal uyum sorunu olarak ele alınmalıdır. Suriyelilerin problemlerini çözerken öncelikli olarak; toplumla uyumlaştırılması için bütüncül bir politika oluşturulması gerekmektedir. İlk yıllarda Suriyelilere karşı olumsuz bir tavır görülmezken, misafirlik sürecinin uzaması ile birlikte emek piyasasında, eğitimde, toplu yaşam alanlarında dışlanma söz konusu olmaktadır. Entegrasyon süreci eğer başarılı yönetilebilirse, uzun vadede toplumsal zenginliğe, çok kültürlü yapının gelişmesine katkı sağlanabileceği düşünülmektedir. Kamuoyunun desteği alınarak uyum politikası oluşturulmalı medya aracılığı ile entegrasyona katkı sağlanmalıdır.

Suriyelilerden dil problemleri yaşayanlara Türkçe eğitimi ve ardından da mesleki eğitim verilmeli ve bu içinde buldukları topluma uyumlarının temel şartları olarak kabul edilmelidir. Sığınmacıların istihdamında sorunların minimize edilebilmesi için bir taraftan güncel ve ciddi bir bölgesel ve sektörel işgücü analizi yapılması, diğer taraftan da sığınmacıların eğitim ve meslek vasıflarının ortaya çıkarılması için mevcut kayıtların sağlıklı bir biçimde detaylandırılarak yenilenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2017). “Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa”, (3.Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adar, A. Ş. (2018). “Türkiye’de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü mü?”, Çalışma ve Toplum, 56: 13-36.

Adıgüzel, Y. (2016). “Göç Sosyolojisi”, Ankara: Nobel Yayınevi.

Ayhün, E S.(2013). “Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları”, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(1): 96-112.

Brown, S. Carter B. Collins B. Gallerson C. Generation (2009). “Y in The Workplace, The Bush School of Government and Public Service”, Texas A&M University.

Cooman de R., Dries N., Ed. Eddy S. Ng, Lyons T.Sean ao.(2012). “Attracting Generation Y: How Work Values Predict Organizational Attraction in Graduating Students in Belgium”, Managing the New Workforce, UK.

Coomes D M. (2004). “Understanding The Historical and Cultural Influences That Shape Generations”, New Directions for Student Services, 106, 17-31.

Çakran, ř. ve Eren, V. (2017). “Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(39): 1-30.

Darwish, H. (2013). “Syria And The Arab Spring: Unraveling The Road To Syria’s Protracted Conflict”, The Asan Institute For Policy Studies Issue Brief, 14:3.

Dedeoğlu, S. (2018). “Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinde Yoksulların Rekabetine”, Çalışma ve Toplum, 56: 37 – 67.

Demir, M. (Mart 2016). “Türkiye’de Yabancıların Sosyal Güvenliği”, Sosyal Güvenlik Dergisi, 6(1): 70-93.

Eisner, S P. (2005). “Managing Generation Y”, S.A.M. Advanced Management Journal, 70(4): 4-15.

Erdem, B. (2017). “Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Sosyal, Siyasi ve Vatandaşlık Hukuku Bakımından Türkiye’deki Durumları”, Public and Private International Law Bulletin, 37(2): 332–351.

Erdoğan, M. (2017). “Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi- Değerlendirme ve Politika Önerileri” Suriyeliler Barometresi.

Ergüven, N. S., Özturanlı, B. (2013). “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, AÜHFD, 62(4): 1007-1061.

Esen, A. (2016). “Uluslararası Düzensiz Göçler ve Yerel Yönetimler”, ed. Adem Esen ve Mehmet Duman, Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler, İstanbul: Ayran Basım.

Geçici Korumanın Unsurları (2018), http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-korumanin-unsurlari_409_558_1095_icerik, (10.12.2018).

Güleç, C. (2015). “Avrupa Birliği’nin Göç Politikaları ve Türkiye’ye Yansımaları”, *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2): 81–100.

Hammill G. (Winter Spring 2005). “Mixing and Managing Four Generation of Employees”, *FDU Magazine*, <https://www.fdu.edu/newspubs/magazine/05ws/generations.htm>, (20.04.2019)

İçduygu, A., Ünalın T. (Ocak 1998). “Türkiye’de İçgöç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri,” *Konferans: Türkiye’de İçgöç; 6-8 Haziran 1997*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İçduygu, A. (2015). “Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde “Transit Göç””, *Türkiye’nin Göç Tarihi*, Der. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaygısız, İ. (Agustos 2017). “Suriyeli Mültecilerin Türkiye İş Piyasasına Etkileri”, *Friedrich Eberto Stiftung*.

Kampf R. Lorincová S. Hitka M. Stopka O. (2017). “Generational Differences in the Perception of Corporate Culture in European Transport Enterprises”, *Sustainability*, 9: 1-14.

Kap, D. (Aralık 2014). “Suriyeli Mülteciler: Türkiye’nin Müstakbel Vatandaşları”, *Akademik Perspektif*, 30 -35.

Kian S T. Yusoff WFW (2012). “Generation X and Y and Their Work Motivation, Proceedings International Conference of Technology Management”, *Business and Entrepreneurship*, 396-407.

Korkmaz, M. (2017). “Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri ve Değerlendirmeler”, *Sosyal Güvence Dergisi*, 7(13): 58–83.

Mültecilerin Hukuki Statüüne İlişkin Sözleşme (2019) <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, (30.04.2019).

Ortaylı İ. (Haziran 2006). “Genel Göç Olgusu,” *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri*, 8-11 Aralık 2005, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi.

Özpınar, E., Satır Çilingir Y. ve Taşöz Düşündere, A. (Nisan 2016). “Türkiye’deki Suriyeliler: İşsizlik ve Sosyal Uyum”, *Tepav*.

Sağıroğlu, A. Z. (Kasım 2016). “Türkiye’den Merkezi Göç Yönetimi” Ed. Adem Esen ve Mehmet Duman, Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler, İstanbul: Ayrın Basım.

Sandıklı, A. ve Semin A. (Kasım 2012). “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, İstanbul: Bilgesam Yayınları, No:52.

Sessa I V., Kabacoff I R., Deal J., Brown, H. (2007). “Generational Differences in Leader Values and Leadership Behaviors”, The Psychologist-Manager Journal, 10(1): 47-74.

Solmaz, B. (2017) “Kuşaklar ve Çalışma Değerleri: X ve Y Kuşağı Akademik Personelinin Çalışma Değerlerine Bakışı”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Stanley, D. (2010). “Multigenerational Workforce Issues and Their Implications for Leadership in Nursing”, Journal of Nursing Management, 18: 846-852.

T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik., (09.04.2019).

Taş H. Y., Küçüköğlü M. ve Menteşe B. (2016). “Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar”, Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, 8(32): 265-273.

TDK(2019) <https://sozluk.gov.tr/?kelime=>, (15.04.2019).

Türk A. (2013). “Y Kuşağı, İstanbul”: Kafekültür Yayıncılık.

V Del Carpio, X. Demir Seker, S. , Levent Yener, A. (June 2018). “Integrating Refugees Into The Turkish Labour Market”, Forced Migration Review, s. 7.

Yabancıların Çalışma İzinleri (2019) “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı” (30.05.2019).

Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler (2019) “İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü”, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (28.04.2019).

**TÜRK ÖZEL SEKTÖR ENDÜSTRİSİ YÖNETİCİLERİNDE YETKİ – SORUMLULUK –
YETKİ GÖÇERME: BOYLAMSAL BİR ARAŞTIRMA**

Dr. Can BALABAN

ÖZET

Bu makale Türk Özel Sektörü Endüstrisindeki yöneticilerdeki yetki ve sorumluluk düzeyleri ile yetki göçerme uygulamalarını ölçüp, Dilber (1966 ve 1978) ve Balaban (2007) bulgularıyla karşılaştırmakta, 50 yıllık bir boylamsal kıyaslama sunmaktadır. Bu konulardaki 50 yıllık gelişme, gelecek için de ışık tutmaktadır. Aynı ıskalanın kullanıldığı bu dört çalışma ileride yürütülecek başka boylamsal araştırmalar için bir kilometre taşı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yetki (Authority), Sorumluluk (Responsibility), Yetki Göçerme (Delegation)

**AUTHORITY – RESPONSIBILITY – DELEGATION in TURKISH PRIVATE SECTOR
INDUSTRY MANAGERS: A LONGITUDIAL STUDY**

ABSTRACT

This article measures the degree of authority, responsibility and delegation among Turkish Private Sector Industry managers, compares the findings with Dilber's (1966 and 1978) and Balaban's (2007) findings, thus presenting a 50 year longitudinal comparison. The developments during these 50 years will illuminate the future as well. These four studies which have employed the same scales will be a milestone for future longitudinal comparisons.

Key Words: Authority, Responsibility, Delegation

1. GİRİŞ

Hemen her ülkenin, özellikle gelişmekteki ülkelerin, ana ereği dengeli bir kalkınmadır. Çağdaş toplumlar gayrisafı ulusal üretimlerinde düzenli ve hızlı bir artış arzulamakta, gittikçe büyümesi beklenen kişi başına gerçek gelirin ürünlerinden, yalnız ayrıcalıklı sınıfların değil, yoksul kitlelerin de yararlanmasını istemektedirler. Böyle bir gelişmenin ön koşullarından biri de nitelikli bir yönetici sınıfı ve onların sağlayacağı örgütsel etkililik ve etkinlik (verimlilik) tir.(Harbison, Mausner, .Synderman, 1964) Günümüz yöneticisi etkili olabilmek için hem girişimci olmak (fırsatları bulmak, risk almak, şirketi düzenlemek-devinimlendirmek-yenilemek) hem de yönetim işlevlerini (planlama, örgütleme, yürütme, kadrolama ve denetleme) etkin bir şekilde yerine getirmek zorundadır.

Dilber'in (1981) 1966 ve 1978 yıllarında Türk yöneticilerin davranışlarını inceleyen kapsamlı araştırması bu makalenin çıkış noktasını oluşturmuştur. Dilber'in çalışmasının bulgularını kıyaslayan bu makale önemli aksaklıkların altını çizmeyi hedeflemektedir. 1966 ve 1978 yıllarında yürütölen iki

anket çalışmasında Türk özel kesim endüstrisindeki yöneticilerin önceleri tümüyle yetkeci (otoriter) bir tutum içinde oldukları, astlarının gönençleriyle ilgilenmedikleri ve işten çıkarma tehdidini sürekli olarak kullandıkları görülmüştür. Bu yaklaşım onların işçiler ve alt kademelerdeki yöneticiler üstünde egemenlik kurmalarına olanak vermişse de astların verimli ve bağlı olmalarını sağlayamamıştır. Zamanla devletin getirdiği çeşitli kısıtlamalar ve sendikaların gelişip güçlenmesi yöneticilerin yetkeci tutumlarını sürdürebilmelerini güçleştirmiştir. Toplumun değişik kesimlerinin daha iyi çalışma koşulları, daha yüksek ücretler, iş güvencesi gibi noktalarda ısrarlı istemleri yöneticilerin babacan yaklaşıma geçmelerini zorunlulaştırmıştır. Ancak bu yaklaşımda da sahiplik ve önemli kararlar verme yetkisi küçük bir üst yönetici kümesinin tekelinde kalmıştır. Özellikle aile şirketlerinde bu durumun doruğa eriştiği, işletmelerin temel amaçlarının aile bireylerine güvence ve gelir sağlamak olduğu görülmüştür. Üst yöneticiler arasında aile bireylerinin yoğunluğu bunu kanıtlamaktadır.

Endüstrileşme sürecinin yöneticileri katılımcı yönetim yaklaşımını uygulamaya zorladığı hemen her tür ekonomik yapı için kanıtlanmıştır (Harbison vd. 1964). Bireylerin kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda verilecek kararlara katılmalarının verimliliği, doyumluluğu ve etkililiği arttıracaktır. Küme kararları, kurul toplantıları, görev ve sorumlulukların genişletilmesi yönetsel sıradüzeninin çeşitli aşamaları arasında dayanışmayı arttıracak yöntemler olabilir de bunlar ancak gerçek katılıma doğru bir adım olmaktan öteye gidemeyecektir. Gerçek katılım ise ancak bu uygulamalara koşut olarak tutum ve güdülerde bazı değişiklikler olduğu sürece gerçekleşebilir. Türk yöneticisinin Weber'in bürokratik örgüt yapısının diğerlerine oranla düzence, güvenilirlik ve durağanlık bakımından üstün olduğu görüşünü paylaştığı ve bireyleri "X" kuramı doğrultusunda gördüğü açıktır. Bu tutumlar değişmedikçe katılımlı yönetim uygulamalarının içtenlikle benimsenmesi beklenemez. Kırk yıl önce ortaya konan bu görüş ve tahminlerin günümüzdeki geçerliliklerinin yetki – sorumluluk – yetki göçerme boyutlarında saptanması bu çalışmanın temel amacıdır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Yönetim ve örgütlenme kavramının temel taşlarından biri "Komuta/Kumanda zinciri" kavramıdır. Komuta zinciri örgütteki tüm elemanları birbirine halkalayan kesintisiz bir yetki şebekesidir; her halkanın kimden emir alıp kimlere emir verebileceğini gösterir. Bu kavramın ayrılmaz bir parçası da "yönetimsel yetki", yani her yönetim konumunun içerdiği emir verme ve emirlerine itaat edilmesi gücüdür. Yöneticilerin konumsal sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için onlara gerekli düzeyde yetki verilmesi zorunludur.

Komuta zinciri kavramıyla birlikte uzun yıllardır kullanılagelmiş bir ilke de "komuta tekliği" ilkesidir. Bu ilke uyarınca örgütteki her birey sadece doğrudan sorumlu olduğu tek bir üstten emir

almalıdır ki, astlar ve üstler arasında çelişkiler ve karmaşıklıklar oluşmasın. Yine klasik örgüt kuramı her konumdaki yetki ve sorumlulukların açık seçik ve şeffaf biçimde belirlenmesini şart koşmuştur.

Yönetsel yetki (authority) bir yöneticinin örgütün arzuladığı hedefe ulaşabilmesi için gerekli kararları ve komutları verip kaynakları dağıtabilmesi doğrultusunda resmi ve yasal hakkıdır. Yetki'nin üç önemli özelliği göze çarpmaktadır: (Grimes, Astley, Sachdeva 1984:104-113)

- Yetki kişilerde değil konumlardadır. Yöneticilerin yetkileri kişiliklerine özgü değil konumlarına tanınmış olmalıdır; yani o konumdaki başka bir yönetici de aynı yetkiye sahip olmalıdır.
- Yetki dikey hiyerarşide aşağıya doğru akar. Bu da hiyerarşinin üst kademelerindeki konumların alttakilere oranla daha çok yetki sahibi olmalarına işaret eder.
- Yetki astlar tarafından benimsenmedikçe geçerli olmaz. (Argyris, 1964)

Yetki bir madeni paranın yazı yüzeyiyse, sorumluluk (responsibility) ta tura yüzüdür. Sorumluluk bir görev ya da faaliyeti emredildiği şekilde başarıyla sonuçlandırma ödevidir. İdeal olarak her sorumluluğun yerine getirilmesi için gerekli yetkinin de verilmesi zorunludur.

Yetki ve sorumlulukları hayata geçiren önemli güç ise “yetki aktarma/göçerme” dir. (Delegasyon). Yöneticilerin yetki ve sorumlulukları alt kademelere göçerme sürecine bu ad verilmektedir. Bir yöneticinin kendi uhdesinde olan bazı yetkileri astlarına göçermesinde çeşitli yararlar elde edilebilir. (Katz, 1974:90-102)

- Yöneticinin daha önemli işlere ayıracağı zaman artar.
- Astlarının karar verme bilgi ve becerilerini artırma deneyimini kazanmalarına fırsat vererek potansiyel yeni yöneticilerin yetişmesini sağlar.
- Astlara güven ve saygı duyulduğunu göstererek moral ve doyumlanma sağlar.
- Astlarının sahip olduğu bilgi ve becerilerin kullanılmasına yol açar.

Tüm bu yararlarına karşın birçok yöneticinin yetki göçermekten kaçtığı gözlemlenmiştir. Bu davranışın nedenleri arasında şunlar sayılabilir: (Child, McGrath, 2001: 135-148)

- Astlara güvenmemek; onların işi iyi yapabilmeleri için gerekli bilgi, beceri, deneyim ve güdülenmeye sahip olmadıklarına inanmak,
- Üst kademelerin yetki göçermeden hoşlanmamaları, yetki göçermeyi bir zaaf işareti olarak algılamaları, dolayısıyla yetki göçermenin amirler gözünde prim yapmaması,
- Yöneticinin işi kendi başına daha başarılı ve daha çabuk yapabileceğine inanması,
- Yönetici yetki göçerdiğinde astını yetiştirmek ve denetlemek için çaba ve zaman harcamak zorunda kalacak olması,

- Yetki göçerilen kişinin çok iyi bir iş çıkarması durumunda parlayıp öne çıkabileceği endişesi,
- Bazı işleri devredemeyecek kadar benimsemek, onlara alışmış olmak, ya da onlardan zevk almak,
- Etkili yetki devrinin nasıl yapılacağını bilmemek,
- Astların "kendi yapamıyor, bize bırakıyor" demeleri endişesi.

Yönetim ve örgütlenme kuramında önemli yeri olan Yetki-Sorumluluk ve Yetki Göçerme'nin Türk Özel Sektör Endüstrisindeki yöneticilerce nasıl uygulandığı doğal olarak ilgi çekmiş ve akademik incelemelere yer vermiştir. İlk araştırmalar Türk özel sektör yöneticilerinde yetkeci (otoriter) yönetim yaklaşımının yaygınlığına işaret etmişler, kararların büyük çoğunluğunun üst kademelerdeki küçük bir yönetici kümesi tarafından verilip kesin komutlar olarak alt aşamalara iletildiğini belirtmişlerdir. (Lauter,1968; Dilber,1967; Alpander,1966; Terrill,1965; Bradburn,1960)

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

3.1. Ölçümleme Yöntemi

Türk Yöneticilerin Yetki – Sorumluluk – Yetki Göçerme derecelerinin sayısal olarak ilk ölçümü 1966'da gerçekleştirilmiştir. (Dilber,1967) Dilber'in bu araştırması 1978'de kendisi tarafından, 2006 ve 2018'de Balaban tarafından Türkiye'de tekrarlanmıştır. (Balaban,2007; Balaban,2006; Dilber, 1981) Bu dört araştırmada da aynı "Yetki-Sorumluluk-Yetki Göçerme" göstergeleri kullanılmıştır. Bu göstergeler EK 1 de sunulmuştur. Güvenirlilik ve geçerliliği kanıtlanmış bu gösterge de Dilber'in 1966 ve 1978 araştırmalarında kullanılmış bulunmaktadır. (Stogdill ve Shartle,1955) Sorumluluk, Yetki ve Yetki Göçerme sekizer sorudan oluşan altı göstergeyi içerir. (Ek 1) Bunlardan 1. ve 4. Göstergeler sorumluluk, 2. ve 5. Göstergeler yetki, 3. ve 6. Göstergeler göçerme miktarlarını ölçmektedir. En yüksek dereceyi gösteren tümcelere 8, en düşük gösterenlere 1 puan verilmektedir. Her göstergede iki tümce seçilmesi istendiğinden ve bu iki tümcenin puanlarının ortalaması alındığından elde edilecek en yüksek puan 7.5, en düşük puan ise 1.5 dur.

3.2. Örneklem

Bu araştırmanın hedef kitlesini Türkiye'deki 500 en büyük özel şirket listesindeki yüzde yüz Türk özel sermayeli kuruluşun üst kademe yöneticileri (pay sahibi olmayan genel müdür yardımcısı, İmalat-Finans-Pazarlama-İnsan Kaynakları yöneticileri) oluşturmuştur. (İstanbul Sanayi Odası Dergisi, 2017). En büyük 500 şirket içindeki kamu kuruluşları ve yabancı ortaklı şirketler hedef kitleden çıkarılmıştır. Aşağıda verilen anket araştırma enstrümanlarını oluşturmuştur. Bu anket 318 kuruluşun tümüne postayla yollanmıştır. Sonuç olarak 142 kuruluştan 372 yanıt gelmiştir. Bunlardan 64 adedi anket

yanıtlarındaki eksiklikler veya yanlış işaretlemeler nedeniyle elenmiştir. Dolayısıyla ele geçen geçerli anket sayısı 308'e inmiş; hesaplarda kolaylık sağlamak amacıyla sekiz anket rastgele seçilerek elenmiş, tüm anketleri tamamlamış 300 yönetici örneklemimizi oluşturmuştur.

4. BULGULAR

Araştırmanın bulguları 1966, 1978, 2006 ve 2018 araştırmalarının bulgularının yanı sıra 50 yılı aşkın boylamsal kıyaslamayı olanaklı kılacak şekilde aşağıdaki Tablo 1 de sunulmuştur.

Tablo 1. Sorumluluk-Yetki- Yetki Göçerme, 1966, 1978, 2006, 2018 Karşılaştırmalı Bulgular

Gösterge/Yıl	1966	1978	2006	2018
(1)	4.77	5.12	5.82	6.30
(4)	4.01	4.84	5.50	6.10
Ortalama Sorumluluk Puanı	<u>4.39</u>	<u>4.98</u>	<u>5.66</u>	<u>6.20</u>
(2)	3.82	4.56	4.92	5.80
(5)	3.54	4.52	5.12	5.90
Ortalama Yetki Puanı	<u>3.68</u>	<u>4.54</u>	<u>5.02</u>	<u>5.85</u>
(3)	3.94	4.67	5.28	7.80
(6)	4.31	4.44	5.41	7.20
Ortalama Yetki Göçerme Puanı	<u>4.12</u>	<u>4.55</u>	<u>5.35</u>	<u>7.10</u>

Tablo 1'den görüleceği üzere 1966'dan 2018'e uzanan sürede sorumluluk puanı 4.39'dan 6.20'ye yükselmiş bulunmaktadır. Bu istikrarlı bir artıştır:

$$4.39 < 4.98 < 5.66 < 6.20$$

Yetki düzeyi de benzer bir artış sergilemiş (3.68 < 4.54 < 5.02 < 5.85) ve 3.68'den 5.85'e yükselmiştir.

Yetki göçerme 7.10 ile en yüksek düzeye erişmiştir. Bu boyutta da artış istikrarlı olmuştur:

$$(4.12 < 4.55 < 5.35 < 7.10)$$

52 yıldaki sorumluluk artışı 1.81; yetki düzeyindeki artış 2.17; yetki göçerme artışı 2.98 olmuştur.

6.20'lik sorumluluk puanı şu ifadelerle tanımlanabilir:

- Çalışma politikasını belirleyen kararları vermekle sorumluyum.
- Üstün yapılmasını istediği iş hakkında bana genel bir fikir verir. Benim görevim bu işin nasıl yapılacağına karar vermek ve yapılmasını sağlamaktır.

5.85'lik yetki puanı ise şu ifadeye işaret etmektedir:

- Yerleşmiş politika çerçevesi içerisindeki tüm kararları üstüme danışmadan verebilirim; sıra dışı sorunlarda üstüme danışırım.

7.10'luk yetki göçerme ise şu anlama gelmektedir:

- Yardımcılarım tam yetkilidirler, ancak politikayı ilgilendiren konularda nihai karar bendedir.

Özetlenecek olursa sorumluluk ve yetki puanlarının artış trendini sürdürdüğü, yetki puanı hala sorumluluğun altındaysa da aradaki farkın son tahlilde azalmış olması, sorumluluk ve yetkinin eşit olması gerekliliği ilkesi açısından olumludur.

Günümüz koşulları hem sorumluluk-yetki-yetki göçermenin artmasını gerektirmekte, hem de bunu kolaylaştırmaktadır. Örneğin, alt kademelerdeki işgörenler bile zamanında sadece üst kademe yöneticilerin sahip olacağı bilgilere saniyeler içerisinde ulaşabilmektedir. Yeni örgüt formları (örneğin matrix departmanlaşma, öz-yönetim, işletme arası takımlar vs.) yarın belki de yetki sorumluluk ve yetki göçerme alanında farklı, inovatif kavramlar oluşturacaktır.

5. SONUÇ

Bulguların, 50 yılı aşkın bir sürede Türk Özel Sektör yöneticilerindeki sorumluluk derecesi, yetki miktarı ve yetki göçerme uygulamalarının boyamsal kıyaslanmasına olanak vermesi literatüre önemli bir katkıdır. 2018 ve 2006 örneklemi çok yakınsa da, 1966 ve 1978 örneklemelerinin oluşturulması hayli farklı yöntemlerle mümkün olmuştur. Gerek bu yönden, gerekse de örnekleme katılanların gönüllülük esasına göre dahil edilmiş olmaları bulgulara yüzde yüz doğruluk atfetmemize olanak vermemektedir. Bu zaafın kapatılması ile ileride bu araştırmanın tekrar edilmesi konuya daha parlak bir ışık tutacaktır.

1966 ve 1978 bulguları yetkilerin iş sahiplerinin ve en üst yöneticilerin tekelinde yoğunlaştığını göstermekteydi. Ne üst yöneticiler yetki göçermeye arzuluydular ne de astlar fazla sorumluluk yüklenmeye. Üst kademeler kararların çoğunu bu kararları uygulayacakların katılımına olanak vermeden alıyorlar, alttakiler ise alabildikleri kararları üstlerine onaylatmadan işleme sokamıyorlardı.

Çalışmanın sonunda elde ettiğimiz sonuçları 50 yıl gibi bir zaman farkını göz önüne alarak değerlendirdiğimizde gerek değişen iş dünyası dinamiklerinin daha yüksek profilli işgörenleri istihdam etmeyi gerektirdiği, gerekse nitelikleri çok gelişen ve zenginleşen işgörenlerin yetki ve sorumluluk üstlenmeye ne denli farklı baktıkları gözlemlenir.

1966 ve 1978 bulgularında ne yöneticilerin yetki göçermeye istekli oldukları ne de bu konuda yeterli donanımı haiz oldukları vurgulanmıştır. Öte yandan astlar da klasik sorumlulukları ile ilgilenip, daha ötesine ulaşmayı, kendilerini geliştirmeyi amaçlamamışlardır. Küreselleşen ve artık bambaşka bir boyut alan günümüz iş dünyasında ise hem daha fazla yetki ve sorumluluk göçerilmekte hem de astlar kendilerini geliştirerek daha fazla iş yapabilmeyi maharet/ustalık olarak görmektedir....

1966 ve 1978’de Dilber tarafından yapılan, 2016 ve 2018’de Balaban’ca tekrarlanan araştırmaya İşverenler açısından bakıldığında, yetkeci (otoriter) tutumdan daha babacan tavra geçiş, yetki aktarma yani delegasyonun daha işlevsel hale gelmesi, astlara güvenin artması ve onlara yetki göçermenin çok daha profesyonel olarak ele alındığı gözlemlenir.

Araştırma işgörenler açısından değerlendirildiğinde nitelik ve profesyonelleşme anlayışlarında önemli ve olumlu değişiklikler saptanmıştır. Çok daha büyük ölçekte yetki ve sorumluluk üstlenmeye hevesli çalışanlar bir yandan da hem mesleki, teknik hem de akademik eğitimlerle kendilerini geliştirmeyi kariyer hedefi olarak görmektedirler. Teknik, ve yönetsel kararların tümünde daha fazla söz sahibi olabilmek günümüzde tüm çalışanlar tarafından imtiyaz değil, doğal hak olarak görülmekte ve değerlendirilmektedir.

Çalışmamızın kuramsal değerlendirmesinde astlarının dürüstlüklerine inanmayan, onların yeteneklerine güvenmeyen ve onların sorumluluk yüklenmeyi arzulamadıklarını sanan üstlerin yetki göçermemelerini, imza yetkisine sıkı sıkıya sarılmalarını, en ufak ayrıntıları bile denetlemeye kalkışmalarını doğal karşılarız.. Üstlerin bu tutumları sonucu ast-üst ilişkileri komutların verilip alınmasından öteye gidememekte, biçimsellik çerçevesini aşmamaktadır. Bradburn’a göre bu ortamın oluşmasına yol açan bir neden de üst yöneticilerin aynı zamanda sahip durumunda olmaları, kişisel yetkileriyle, pozisyonlarının yetkileri arasında ayırım yapılmaması, dolayısıyla sürekli olarak yönetsel rollerinin içine hapis olan yöneticilerin hep bir üst olarak algılanmalarıdır. (Bradburn,1960) Bu davranış örüntülerindeki herhangi bir sapmanın yetkilerinin temelini oluşturan saygı ögesini yok edeceğine inanılmaktadır. Bundan ötürü de değişik aşamalarda bireyler arasında değinin çok azdır. Bu koşullar altında örgütlerde karar verme yapısının merkezi bir görünüm alması en üst aşamaların bile günlük yönetsel kararların yükünü taşımaları kaçınılmazlaşmaktadır. Bazı işletmelerde ya ”güvenilir ve yetenekli yöneticiler bulunamadığından” ya da bazı girişimcilerin örgütlerini avuçları içinde tutabilecekleri küçük bir yönetici kadrosu ile yönetmekten övünç duymaları nedeniyle yönetici pozisyonlarının gerekli nicelikte olmadığı, dolayısıyla da yöneticilerin yüklerinin arttığı görülmektedir.

Alpander'de girişimcilerin yetkilerini kıskançlıkla koruduklarına ve gönüllü olarak göçermediklerine, bu durumun teknik dallardaki yöneticilerde daha da yoğun olduğuna işaret edilmiştir. (Alpander,1966) Astarların yeteneklerinin yetersiz kaldığı durumlarda üstlerin yetki göçermemelerine hak verilebilirse de Türkiye'de iş görenlerin yeteneklerinin giderek artmakta olduğu göz önüne alındığında yöneticilerin yetkilerine bu kadar sıkıca sarılmaları doğru karşılanamaz.

İlk iki araştırmadaki, çağdaş yönetim kuramı açısından bu karamsar tablo, özellikle 2016 araştırmasında önemli değişiklikler göstermektedir. Günümüzdeki yetki-sorumluluk paylaşımı çağdaş kuram ve uygulamalara daha paralel bir görünüm arz etmektedir. Doğaldır ki, bu konuda daha ayrıntılı sonuçlara varabilmek için yöneticilerimizde X ve Y kuramları açısından ne gibi tutumlar bulunduğu, motivasyon ve iş tatmini boyutlarında ne noktada oldukları gibi yeni ve farklı bulgulara gereksinim vardır.

Ek 1

Tablo 2. Sorumluluk, Yetki ve Yetki Göçerme Göstergesi I

()	1. Uzun vadeli plan ve politikaları belirlemek ve uygulamakla sorumluyum.
()	2. Çalışma politikasını belirleyen kararları vermekle sorumluyum.
()	3. Üstüm, yapılmasını istediği iş hakkına bana genel bir fikir verir. Benim görevim bu işin nasıl yapılacağına karar vermek ve yapılmasını sağlamaktır.
()	4. Yardımcılarımın ve astlarımın çalışmalarını denetlemek benim sorumluluğumdadır.
()	5. Benim bölümümle ilgili işlemler üstlerim tarafından planlanır. Bu planın yürütülmesini denetlemek benim sorumluluğumdadır.
()	6. Üstlerimden aldığım direk emirleri yerine getirmekle sorumluyum.
()	7. Sorumluluk ve görevlerim, belirlenmiş işler halinde, günlük olarak bana verilir.
()	8. Yeni bir iş almama izin verilmeden önce, üstüm daha önce bitirmiş olduğum görevi onaylar.

Tablo 3. Sorumluluk, Yetki ve Yetki Göçerme Göstergesi II

()	1. Genel anlamdaki amacın ve politikaların sağlanmasına ve bu amaçlara varmak için organizasyon içi yetki ve sorumluluk zincirini kurmaya yetkiliyim.
()	2. Uzun vadeli planları yürütmek için gerekli tüm kararları vermeye yetkiliyim.
()	3. Üstüme danışmadan, yerleşmiş politika çerçevesi içinde tüm kararları verebilirim.
()	4. Günlük işlerde tam yetkili olup, olağandışı konuların çoğunu üstümün onayına sunarım.
()	5. Politika ile ilgili tüm sorular üstümün kararı için kendisine danışılmalıdır.

()	6. Çok kez harekete geçmeden önce üstüme sorular yöneltirim.
()	7. Çok ender olarak üstümün onayını almadan karar verir veya harekete geçerim.
()	8. Çalışma şeklim bütünüyle belirlenmiş olup, karar vermektteki serbesti yetim azdır.

Tablo 4. Sorumluluk, Yetki ve Yetki Göçerme Göstergesi III

()	1. Yardımcılarım kendilerine verilen görevleri uygun gördükleri şekilde yapmakta tam yetkili kılınmışlardır.
()	2. Yardımcılarım tam yetkilidirler, ancak politikayı ilgilendiren kararlarda kabul veya red hakkını kendimde tutarım.
()	3. Yardımcılarım problemler doğdukça, bunlarla ilgili kararlar vermeye yetkili olmalarına rağmen, bana önemli konularda bilgi vermelidirler.
()	4. Yardımcılarım günlük çalışmalarındaki tüm alışılmış işleri yönetmeye yetkilidirler.
()	5. Yardımcılarımın günlük işlerin çoğunda hareket etme özgürlükleri vardır.
()	6. Benim pozisyonumun birçok yükümlülükleri yardımcılarıma teslim edilemez.
()	7. Yardımcılarımın harekete geçmeye gerçek yetkileri olmamakla birlikte bana belirli işlemlerle ilgili öneriler sunarlar.
()	8. Astarıma, aynen belirttiğim şekilde yürütmeleri gereken, şüpheye düşüklerinde bana başvurabilecekleri detaylı emirler yöneltirim.

Tablo 5. Sorumluluk, Yetki ve Yetki Göçerme Göstergesi IV

()	1. Uzun vadeli politika ile ilgili değişikliklere karar vermekle sorumluyum.
()	2. İşlerimdeki temel değişiklikleri etkileyebilecek yöntemlerle ilgili kararlar vermekle sorumluyum.
()	3. Üstüm yapılacak işleri bana bildirir. Bu işlerin nasıl yapılacağına karar vermek ve yürütölmelerini denetlemekten yalnız ben sorumluyum.
()	4. Üstlerimden aldığım emirlerin yürütölmelerini denetlemek benim sorumluluğumdadır.
()	5. Günlük işlemlerle ilgili kararları vermekle sorumluyum.
()	6. Üstlerim tarafından bana verilen direk emirleri yerine getiririm.
()	7. Yalnız günlük görevlerimden sorumluyumdur.
()	8. Karar verme yetkisine sahip değilim.

Tablo 6. Sorumluluk, Yetki ve Yetki Göçerme Göstergesi V

()	1. Genel nitelikli politikaların saptanmasına ve tüm organizasyonun yetki ve sorumluluk kademelerinin kurulmasına yetkiliyim.
()	2. Bütün temel plan ve politikaları harekete geçirecek kararlar vermeye yetkiliyim.
()	3. Sadece sıra dışı durumlarda onayını almak için üstüme danışırım. Sorunların çoğunu kendim gideririm.
()	4. Talimatlarla açıklanmamış durumlarda, harekete geçilip geçilmeyeceğine ve ne şekilde hareket edileceğine karar veririm.
()	5. Politikanın açık olarak tanımlanmadığı durumlarda hareket etmeye yetkim yoktur.
()	6. Yalnız kendi günlük işlerimle ilgili kararlar vermeye yetkim vardır.
()	7. Yalnız kesin olarak yetkili kıldığımda kararlar veririm.
()	8. Üstlerimin oluşturduğu çalışma programını izlerim, değişiklikler yapmaya pek yetkim yoktur.

Tablo 7. Sorumluluk, Yetki ve Yetki Göçerme Göstergesi VI

()	1. Yardımcılarıma karar vermede yüksek derecede yetki ve sorumluluk tanımış olup, yalnız olağan dışı durumlarda bana danışıldığında karar veririm.
()	2. Yardımcılarıma politikaları ve genel işlemleri belirlemek dışında tam yetki verdim.
()	3. Yardımcılarıma ne yapılmasını istediğim hakkında genel bir fikir veririm, onlar nasıl yapılacağına karar vermek ve yapılmasını sağlamakla sorumludurlar.
()	4. Yardımcılarıma bütün günlük işleri yapma yetkisi verdim.
()	5. Yardımcılarım politika ve işlemlerin belirlenmiş olduğu günlük konularda karar verme sorumluluğuna sahip olmalarına rağmen, yetki alanıma giren birçok kararları ben veririm.
()	6. Yardımcılarımy yetkilerini kullanırken çok yakından denetlerim.
()	7. Yetki alanıma giren tüm önemli kararları kendim veririm. Yardımcılarım yalnızca önemli olmayan konularda karar vermekle sorumludurlar.
()	8. Yardımcılarıma yetki vermeyi uygun bulmadım.

KAYNAKÇA

A.J. Grimes. (1978). "Authority, Power, Influence and Social Control: A Theoretical Synthesis", Academy of Management Review, 3.

Alpander (1966). G.G. "Big Business and Big Business Leaders in Turkey", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Michigan State University.

Argyris, C. (1964), "Integrating the Individual and Organization", New York, Wiley.

Balaban, C. (2006). "Üst Düzey Yönetici Doyumlanma (Moral) ve GÜdülenmeleri (Motivasyon) ile İşletme Verimliliği Arasındaki Bağlantı", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Bradburn, N.M. (1960). "The Managerial Role in Turkey", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard University.

Child, J. ve McGrath, R.G. (2001). "Organizations Unfettered", Academy of Management Journal, Aralık

Dilber, M. (1967). "Management in the Turkish Private Sector Industry", Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Minnesota.

Dilber, M. (1981). "Türk Özel Kesim Endüstrisinde Yönetmel Davranış", İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Harbison, F., Marsner, B. Syenderman, B. (1964). "Education, Manpower, and Industrial Growth", New York, McGraw Hill.

Katz, R.L. (1974). "Skills of and Effective Administrator", Harvard Business Review, Eylül-Ekim.

Lauter, G.P. (1968). "An Investigation of the Applicability of Modern Management Process by Industrial Managers in Turkey", Yayınlanmamış Doktora Tezi, UCL.

Stogdill, R.M. ve Shartle, C.L. (1955). "Methods in the Study of Administrative Leadership", Bureau of Business Research, Monograph No.80, Ohio State University.

Terrill, W.A. (1965). "Management Organization and Methods in Turkey", Human Organization, İlkbahar.

Torlak, G., Dilber, M., Balaban. C, (2007). "Türk Özel Sektör Endüstrisindeki Üsta Kademe Yöneticilerde Yönetmel Motivasyon", İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 36, Sayı 1, 64-90.

W.G. Astley ve P.S. Sachdeva. (1984). "Structural Sources of Intraorganizational Power", Academy of Management Review 9.

**6360 SAYILI BÜYÜKŞEHİR YASASININ GELİŞMİŞ BİR İLÇE ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ: BANDIRMA ÖRNEĞİ**

Sinem ATAY¹

ÖZ

Son yıllarda dünya genelinde gözlemlenen büyükşehirleşme trendini yakalamaya çalışan Türkiye’de hem büyük şehirlerin sayısı artış göstermiş hem de bu şehirlerdeki yetki ve sorumluluk paylaşımında değişimler yaşanmıştır. 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasa büyükşehir sistemini kökten değiştirirken kimi tepkileri de beraberinde getirmiştir. Özellikle merkeze uzak ve görece gelişmiş ilçelerde yasanın mevcut durumda iyileşmeler getirmediği, hizmetlerin etkin bir şekilde verilmediği ve hizmet kalitesinde düşüşün yaşandığı görülmüştür. Çalışma, son düzenleme ile büyükşehir statüsü kazanan Balıkesir’in Bandırma ilçesinde yasanın etkilerini hizmet alanları açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Mahalle muhtarları, ilçe belediyesinden siyasiler ve sivil toplumdaki temsilciler ile yapılan mülakatlara dayanarak ulaşım, yol bakım-onarımı ile ilaçlama hizmetlerinin yetersiz bulunduğu ve yasanın büyükşehir düzenlemesi öncesindeki durumu aratır olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: *Büyükşehir, hizmette etkinlik, Bandırma.*

THE EFFECT OF THE METROPOLITAN LAW NO. 6360 ON A DEVELOPED DISTRICT:

THE EXAMPLE OF BANDIRMA

ABSTRACT

Recently, there have been increase in the number of the metropolitan cities and change in the power and the responsibility sharing in Turkey that has been following the worldwide metropolitanization trend. Resulting in radical alteration in metropolitan system, Law No. 6360 which was enacted in 2012 drew reactions. It is observed that the law did not bring improvements in the current situation, services were not provided effectively and there was a decrease in the quality of service especially in remote and relatively developed districts. The study aims to evaluate the effects of the law in terms of services in Bandırma district of Balıkesir metropolitan city which gained metropolitan status with the latest regulation. Based on the interviews conducted with the mukhtars, politicians from the district municipality and representatives of civil society, it was concluded that the services in areas such as

Geliş Tarihi: 12.11.2019

Kabul Tarihi: 17.12.2019

¹ Araştırma Görevlisi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, satay@bandirma.edu.tr

transportation, road maintenance and disinfection were inadequate and worse than the situation before the law.

Key words: *Metropolitan cities, service efficiency, Bandırma.*

1. GİRİŞ

Dünya nüfusunun ve üretimin önemli bir kısmına ev sahipliği yapan ve ekonomiye yön veren güçler olarak ön plana çıkan büyükşehirler (metropoller) sayı ve nüfus bakımından uzun zamandır gelişme içerisinde. Son zamanlarda en iyi metropoller, en yoğun nüfuslu metropoller veya en büyük metropoller gibi isimler altında yapılan sıralamalara bakıldığında farklı kıtalardan pek çok kentin bu listelere girmeye hak kazanması, gelişmelerin devam edeceğini ve metropollerin konumunun daha da önemli hale geleceğini işaret etmektedir.

İstatistiklere göre bir taraftan dünya nüfusu artış göstermekte diğer taraftan artan bu nüfus büyük kentlere yığılmaktadır. Daha fazla insan ve daha büyük kentler günümüzün olduğu gibi geleceğin de kaçınılmaz bir parçası olacaktır. Dünya kentlerindeki bu gelişmeler hızlı bir kentleşme ve büyükşehirleşme sürecinden geçen Türkiye’de de yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bu büyükşehirleşme süreci her ne kadar nüfusu bir süredir artış gösteren kentlerin gerçeği olsa da bazı durumlarda kentler, büyükşehir statüsünü yasal düzenlemeler sonucu kazanmaktadır.

2012 yılında çıkarılan yasa ile sayısı 30’a yükselen büyükşehirlerden biri olan Balıkesir’de büyükşehirleşmenin sonuçlarını ortaya koymak amacıyla yapılan çalışmada, yasa sonrası büyükşehir ilçe belediyesi haline gelen Bandırma belediyesinin hizmet alanında ortaya çıkan değişimler, hizmet alıcıların yasaya karşı tutumu ve büyükşehir belediyesi ile ilişkiler irdelenmektedir. Çalışmanın temelini Bandırma’da kentsel mahalle muhtarları, ilçe belediyesinden siyasetçiler, sivil toplum örgütü ve meslek odası temsilcileri gibi yerel hizmetlerde etkili isimlerle yapılan mülakatlar oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında 12 muhtar, belediyede önemli rol üstlenmiş 3 siyasetçi, 1 sivil toplum ve 1 meslek odası temsilcisi ile mülakat yapılmıştır.

2. DÜNYADA BÜYÜKŞEHİRLERİN GELİŞİMİ

Dilimize büyükşehir ya da anakent olarak çevrilen metropol kelimesi Yunanca “ana” anlamına gelen “metro” ile “kent” anlamına gelen “polis” kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Diğer pek çok sosyal bilim teriminde olduğu gibi büyükşehirin de evrensel olarak kabul görmüş bir tanımı yoktur. Tanımlar yazardan yazara değişebileceği gibi dönemden dönemde, ülkeden ülkeye ya da aynı ülke içerisinde farklı zamanlarda yapılan yasal düzenlemelere göre farklılık gösterebilmektedir.

Bir görüşe göre büyükşehirler, mekânsal olarak ya zaman içinde bir kentin dışı doğru büyümesiyle ya da insanlar ve işletmeler arasında etkileşim bulunan, bu nedenle de bütünlük ve birbiri ile bağlantılı olan yerleşim alanlarının genişletilmesi yoluyla ortaya çıkmaktadır (Andersson, 2017: 76). Söz konusu genişlemenin ne kadar olması gerektiğine dair kimi görüşler ortaya atılmıştır. Ekonomik bağlantısı nedeniyle çevre ile sıkı ilişki içerisinde bulunan ve merkezden 20 ile 40 km yarıçap uzaklıkta bulunan bir alana yayılan kenti büyükşehir olarak tanımlayan Andersson'ı (2012: 2) destekler şekilde Hawley'nin büyükşehir kavramsallaştırması 25-30 millik bir yarıçapın etrafına yerleşmiş yerel yaşama dayanmaktadır (aktaran Frey ve Zimmer, 2001: 30).

Büyükşehirler üzerine yapılan tartışmalarda kent merkezine uzaklığın yanında nüfus kriterinin üzerinde sıklıkla durulduğu görülmektedir. Çubuk'a göre bir yerin büyükşehir olarak tanımlanabilmesi için en az 500.000 kadar merkez kent nüfusu ve 100.000'den fazla toplam yığılma nüfusu olması gerekmektedir. Robson'ın görüşüne göre, toplamda 300.000 nüfuslu çekirdek kenti bulunan yerleşim yerinde yaşayanların sayısı 400.000'e ulaşmalıdır (aktaran Eke, 1982: 8). Bununla birlikte UNICEF (2012) büyükşehri, kentsel alanı bir bütün olarak banliyölerle birlikte kapsayan ve en az 100.000 nüfusa sahip bir resmi yerel yönetim alanı olarak tanımlarken, Keleş (1993: 34) söz konusu nüfus büyüklüğünü literatürde pek çok kaynakta kabul edildiği üzere 1 milyon olarak ele almıştır.

Yukarıda yazılanlardan da görüleceği üzere tartışmalar genellikle nüfus kriteri ve hizmet verilen alanın genişliği üzerine yoğunlaşmasına karşın büyükşehir olgusunun pek çok boyutu vardır. Bu durumda en genel hatlarıyla büyükşehir, bir kent merkezinin etrafında gelişen, geniş alanlara yayılan, ana kentin dışında uydu kentleri bulunan, merkezin gece nüfusu ile gündüz nüfusunun farklılık gösterdiği, yerel hizmetlerin geniş çapta sunulduğu, aktif nüfusun tarım sektörü dışında istihdam edildiği ve bir milyon gibi bir nüfus büyüklüğüne ulaştığı cazibe merkezleridir (Oktay, 2016: 53; Yaşayan, 1994: 13).

Büyükşehirlerin geçmişi çok eskilere dayanmamaktadır. Her ne kadar antik çağlarda Roma, İstanbul, İskenderiye, Chang'an; 11. ve 13. yüzyıllar arasında Bağdat ve Hangchow (bugün Hangzhou) büyükşehir olarak kabul edilebilecek yerleşim yerleri (Chen ve Fitts, 2013: 770) olarak görülse de modern anlamda büyükşehrin ortaya çıkışı için birkaç yüzyıl daha beklemek gerekecektir.

Sanayi Devrimi'ne kadar çoğunlukla tarım toplumu olan Avrupa'da 1600'lü yıllara kadar nüfusun sadece %1,6'sı kentlerde yaşamaktayken bu oran 19. yüzyılın başına gelindiğinde ancak %2,2'ye çıkmıştır (Frey ve Zimmer, 2001: 15). Mumford tarafından organik bir sistemden mekanik bir sisteme, amaçlı büyümeden amaçsız genişlemeye doğru bir değişime karşılık geldiği ifade edilerek, nicel sınırların kaldırılması olarak tanımlanan büyükşehirlerin ortaya çıkışı ve gittikçe büyümesi 19. yüzyılda gerçekleşen muazzam nüfus artışına dayanmaktadır. 1800'de Batı Dünyasındaki hiçbir kentte nüfusun

1 milyonun üzerine çıktığı görülmemiştir. Burada en fazla nüfusa sahip Londra'nın sadece 959.310 yaşıyanı bulunmaktadır. Paris'in nüfusu ise yarım milyona yaklaşmıştır. 1850'ye gelindiğinde Londra'da yaşıyan nüfus 2 milyonu aşmış, Paris'in nüfusu ise 2 katına çıkmıştır. 1900'de ise Berlin, Chicago, New York, Philadelphia, Moskova, St. Petersburg, Viyana, Tokyo ve Kalküta dâhil, bir milyondan fazla nüfusu olan on bir büyükşehir ortaya çıkmıştır. Otuz yıl sonra, sermayenin ve finansın yoğunlaşmasının bir sonucu olarak, New York'un başını çektiği ve hemen her kıtada varlık gösteren bir milyondan fazla kişinin yaşadığı büyükşehirlerin sayısı 27'ye yükselmiştir (Mumford, 1961: 528-540).

21. yüzyılda hızlı büyükşehirleşme süreci değişmemiş, büyükşehirler nüfus yığınlarının habitatu olma özelliğini sürdürmüştür. 2018 yılı itibariyle dünya nüfusunun %55'i kentsel alanlarda yaşamaktayken bu oranın 2050'de %68'e çıkacağı öngörülmektedir. Bu, dünya kentsel nüfusuna 2050 yılında 2,5 milyar insanın eklenmesi anlamına gelmektedir. Dünya çapında kentsel alanda yaşıyan nüfusun 8'de 1'i 10 milyonun üzerindeki 33 megakentte yaşamaktadır. 2030 yılı için megakent sayısının pek çoğu gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere 43'e yükseleceği de yapılan tahminler arasındadır (Birleşmiş Milletler, tarih belirtilmemiş). Bu iki kent tipinin arasında kalan büyükşehirler ise azımsanmayacak ölçüde gelişmiş ve genişlemiştir.

Zaman içinde büyüyerek daha önce olmadığı kadar karmaşık hale gelen ve çeşitli sorunlarla mücadele etmek zorunda kalan büyükşehirlerde ulaşım, altyapı ve planlama ihtiyaçları buralarda hizmet sağlayacak yönetim yapılarının oluşturulması gerekliliğini de beraberinde getirmiş, büyükşehir yönetimleri de bu gereklilik üzerine ortaya çıkan yapılar olarak günümüze kadar önemini artırarak gelmiştir.

Büyükşehir yönetimlerinden beklentilerin arttığı günümüzde taleplere cevap vermek amacıyla farklı yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemleri iki başlık altında toplayan Eke'ye (1982: 17) göre yönetimler arası hizmet anlaşmaları, kentsel birlikler ve kurullar ile özel amaçlı büyükşehir örgütleri ilk grup olan geçici ve küçük ölçekli yöntemlerden iken, birleştirmeler ve yerel federasyonlar uzun süreli ve geniş çaplı çözümlere örnektir. Dünyada ve Türkiye'de son zamanlarda uzun süreli ve kalıcı çözümlerden biri olan birleştirmeler yoluyla sınır değiştirilmesi işlemine başvurulduğu görülmektedir. Her ne kadar Paddison'ın (2004: 27-34) da söylediği gibi hizmetlerin etkin bir şekilde verilmesi amacıyla güden en uygun yönetim sınırı tamamen merkezi ya da yerel siyasal elitlerce belirlenmemeli, tam tersine bölgesel bir uzlaşının sonucu olmalı ise de birleştirmeler genel olarak gönüllülük esasına dayanmadan merkezi yönetim tarafından yapılabilen yasal düzenlemelerdir (Keleş, 2009: 300-301).

Büyükşehirlerin sınırlarının belirlenmesi sürecinde kilit rol oynayanların üzerinde en çok durduğu konu hizmet sağlayan yerel yönetim birimleri için en uygun büyüklüğün saptanması olmuştur. Hizmetin etkin bir şekilde verilmesi amacıyla sınırların ne kadarlık bir alana yayılacağı ve ne kadarlık bir nüfusa

verileceğine dair araştırmalar uzun zamandır hem akademisyenlerin hem de politika yapıcıların gündeminde olan konulardandır. Uzun yıllara dayanan geçmişi ile birleştirme gibi yapısal düzenlemelerin sıklıkla başvuru yöntemleri olmasının ardındaki temel motivasyon da budur.

“Büyük iyidir ve ucuzdur” anlayışından yola çıkılarak yapılan tartışmalar kimi birimlerin hizmet verirken etkinlik sağlayamayacak kadar küçük olduğunu ve sorumluluklarını yerine getirmede zorluk çektiğini vurgulamaktadır. Her bir birimin sorumluluk alanındaki hizmetler için temel harcamaları ayrı ayrı yapmak durumunda olması etkinliği olumsuz etkileyen durumlardan biri olarak görülmektedir. Ne var ki, en uygun büyüklük verilen hizmetlere, bölgenin sosyal özelliklerine, yerel ekonominin niteliğine, çevredeki belediyelerin büyüklüğüne ve çıkarlarına, yerel halkın kendilerini bir topluluk olarak görmelerine ve mevcut yerel yönetimin niteliği gibi pek çok kritere bağılı olduğundan (Skaburskis, 1992: 162-3) her koşulda kabul görebilecek tek bir uygun ölçü belirlenmesi imkânsızdır. Başka bir deyişle, tek bir belediye büyüklüğü tüm hizmetleri mümkün olan en düşük maliyetle üretmeyecektir (Soukopová ve diğeri, 2014: 153). Bu nedenle birleştirmeler sonucu oluşturulan büyükşehir yönetimleri kimi hizmetleri daha etkin bir şekilde verebilecekken diğeri hizmetlerin görülmesinde istenilen sonuca ulaşılması mümkün olmayabilecektir.

Büyükşehir yönetimleri tarafından sağlanan hizmetlerin homojen olmadığını kabul eden Vojnovic (2000: 58-59) noktaya özgü ve noktaya özgü olmayan hizmetler olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya gidilebileceğini söylemektedir. Noktasal veya noktaya özgü hizmetler, sermaye yatırımı ve hizmet çıktısının belirli bir coğrafi bölgeye yüksek oranda yerleşik olduğu hizmetlerdir. Fox ve Gurley (2006: 14) emek yoğun bu hizmetleri yatay olarak bütünleşmiş hizmetler olarak adlandırmakta, hizmeti üretmek için aynı üretim seviyesinde farklı üretim tesislerinin kullanılması gerektiğinin altını çizmekte ve örnek olarak da eğitim, güvenlik ve yangın korumasını göstermektedir. Noktaya özgü olmayan hizmetler ise daha yüksek bir mobilite seviyesine sahip olması nedeniyle kullanıcının hizmet avantajlarından yararlanmak için belirli bir hizmet çıkışı noktasında bulunması gerekmeyen hizmetlerdir. Bu hizmetlerin sermaye yoğun özelliği, herhangi bir hizmet hattının düşük maliyetle yeniden düzenlenebilmesine olanak sağlamaktadır (Vojnovic, 2000: 58-59). Fox ve Gurley (2006: 10) tarafından dikey olarak bütünleştirilmiş hizmetler olarak adlandırılan bu hizmetlerin tipik örneği su ve elektrik gibi hizmetlerdir. Toplu taşıma, çöp toplama, bina denetimi ve mühendislik hizmetleri de noktasal olmayan hizmetlere örnek olarak gösterilebilmektedir (Vojnovic, 2000: 58-59).

Her ne kadar ülkeden ülkeye değışiklik gösterse de genel olarak büyükşehir yönetimlerinin sorumluluk alanına giren belli başlı hizmetler bulunmaktadır. Bunlar su ve atık su, katı atık, imar, ulaşım, yol yapım-bakım, kentsel aydınlatma ve itfaiye hizmetleridir. Mevcut çalışma açısından üzerinde durulması gereken bir hizmet sahası ulaşım dır. İnsanların ve malların hareketliliğini sağlayan ulaşım hizmetleri kentsel sistemin ayrılmaz bir parçasıdır. Sosyo-ekonomik gelişme hedefleri ile sıkı

sıkıya ilişkili olması nedeniyle ulaşım, büyükşehirlerin en önemli sorumluluk alanlarından olmuştur. Ulaşım planlaması sürecinde ulaşılabilirlik, güvenlik, malların ve insanların hareket edebilirliği, çevresel kalite, enerjinin korunması, yaşam kalitesi, büyüme ve ekonomik kalkınma kalıplarıyla uyum, etkin yönetim ve sistemin işletilebilmesi gibi pek çok faktörün bir arada düşünülmesi gerekmektedir (Mallett, 2010: 4). Bununla birlikte hizmet saatleri, durak yerlerinin uygunluğu ve yürüme yolları ile ulaşılabilirliği, duraklar için yapılan harcama, özellikle işe geliş gidiş saatlerinde sefer sıklığı gibi faktörler de ulaşım hizmetlerinin etkin ve etkili bir şekilde verilmesini etkilemektedir (García Sánchez, 2009: 2-6; Li, 2013: 291-295). Ulaşım hizmetlerinin hangi ölçekte planlanması ve hangi birimler eliyle verilmesi gerektiği tartışmaları da literatürde sıklıkla yer alan fakat üzerinde ortak bir karara varılamayan konulardandır. Kimi yazarlara göre parçalı yönetimler trafik sorunu gibi metropoliten verimliliği olumsuz etkileyen ve bölgesel karakterde olan sorunları çözmede etkisiz kalabilmektedir. Örneğin, Deller ve Halstead (1994: 257) çalışmalarında büyükşehir sınırları içerisindeki merkeze uzak kırsal alan yollarının bakımının daha alt ölçeklerdeki yönetim birimlerinin eline bırakılmasının ölçek ekonomileri açısından etkili olmadığını göstermektedir. Bazı yazarlarsa ulaşım hizmeti verilen alanda ve nüfusta artış yaşanmasının olumsuz sonuçlar doğurduğunu ve kent yönetiminin daha maliyetli hale geldiğini ifade etmektedir (Borukhov, 1971: 79).

Çalışmanın değindiği bir diğer hizmet alanı yol yapım ve bakımındır. Pek çok ülkede en önemli kamu varlıkları olan yolların bakımı ve onarımı acil ve periyodik olarak yapılan küçük ölçekli bakım işlerini içermektedir (Burningham ve Stankevich, 2015: 1-2). Kent nüfusunun fazla olduğu yerlerde yol bakım ve onarım çalışmalarının etkin ve koordineli bir şekilde yapılması gündelik hayatın akışını etkilememesi bakımından önem arz etmektedir (Özdemir ve diğerleri, 2016: 1185-1186). Yerelde yolların yapım, bakım ve onarımı çok farklı kurumsal düzenlemeler kullanılarak yönetilebilmektedir. Söz konusu işler belediyeler eli ile yapılabileceği gibi bazı büyükşehirlerde bu tür faaliyetler için özel ajanslar kurulabilirken (COMCEC, 2016: 20) belediyeler oluşturdukları birlikler sayesinde görev alanı içerisindeki yolların bakımını üstlenebilmektedir.

Son zamanlarda teknolojinin gelişmesi ile yolların yapımında bakım ve onarımında iyileştirmeler yaşansa bile bazı durumlarda sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kalite yerine niceliğe vurgu yapılması, planlama ve denetim bakımından yerel kapasitenin sınırlı kalması ve şikâyet mekanizmalarının etkisiz ve sınırlı olmasına bağlı olarak iyileştirmelere rağmen yol bakım çalışmalarının zayıf kaldığı yerler olmuştur (World Bank, 2009: 12).

Çalışmanın kapsamına aldığı hizmet alanlarından ilaçlama, hastalık yayma olasılığı olan sineklerin sayısını ve böylece hastalığın bulaşma olasılığını azaltma amacıyla yerel yönetimlerce veya şirketler eli ile yapılmaktadır. Daha ucuz ve etkili olması bakımından sinekler dağılmadan önce belirli bir alandayken yapılması gereken ilaçlama işlemleri ya bu alandaki sineklerle ilgili fiziki verilerden yola

çıkılarak ya da o alanda yaşayanların şikâyetleri üzerine gerçekleştirilmektedir (Delaware Department of Natural Resources and Environmental Control, 2016: 2-3). İlaçlamadan sorumlu yerel yönetim, ilaçlama sonrası sineklerin sayısında bir artış görülmesi halinde tekrar ilaçlama yapmaktadır (U.S. Department of Health and Human Services). İlaçlama yapılırken her bölgede kontrolün sağlanması, işin tecrübeli ve bilgili kadrolarca yerine getirilmesi, zaman kaybı ve işçi verimsizliğinin önlenmesini en önemli kriterlerdendir (Walenti, tarih belirtilmemiş: 148).

3. TÜRKİYE’DE BÜYÜKŞEHİRLEŞME SÜRECİ

1950’li yıllarla birlikte Türkiye’de kentleşme süreci hız kazanmaya başlamış, kırsal alanların itici gücü ile kentsel alanların çekiciliğinin birleşimi İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde nüfus artışı ve yerleşim yerlerinin genişlemesi ile sonuçlanmıştır. Söz konusu kentlerde zaman içerisinde çeşitli sorunlar yaşanmış ve bu sorunlara yönelik yapısal değişimleri içermeyen çözümler aranmıştır. 1965-1984 yılları arasında büyükşehir yönetimi oluşturulmasına dönük kimi adımlar atılmış olsa da bu adımlar büyükşehir yönetimini yasal hale getirmeye yetmemiş, 1984 yılına kadar büyükşehirler de diğer şehirler gibi değerlendirildiğinden farklı bir yönetim yapısı öngörülmemiştir (Tekel, 2009: 197).

Türkiye’de büyükşehirler 1982 anayasasınının 127. maddesinin “büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir” hükmü üzerine temellenmiştir. 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı yasayla beraber yasanın kapsamına aldığı Ankara, İstanbul ve İzmir’in yönetiminde büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyesi olmak üzere iki kademeli bir yapılanma öngörülmüştür. Yasaya göre büyükşehir, belediye sınırları içinde birden fazla ilçe bulunan şehirleri, ilçe belediyesi ise büyük şehir belediyesinin kapsadığı ilçelerde kurulan belediyeleri ifade etmektedir.

2000’li yıllara kadar çıkarılan yasa ve kanun hükmünde kararnameler ile bahsi geçen üç büyükşehirin yanına yenileri eklenmiş ve büyükşehir sayısı 16’ya çıkarılmıştır. 2004 yılında yeni bir yasal bir düzenlemeye gidilerek 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası çıkarılmıştır. Büyükşehirli “[e]n az üç ilçe veya ilk kademe belediyesini kapsayan, bu belediyeler arasında koordinasyonu sağlayan; kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; idari ve mali özerkliğe sahip ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi” olarak tanımlayan yasanın 4. maddesi “Belediye sınırları içindeki ve bu sınırlara en fazla 10.000 metre uzaklıktaki yerleşim birimlerinin son nüfus sayımına göre toplam nüfusu 750.000’den fazla olan il belediyeleri, fizikî yerleşim durumları ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri de dikkate alınarak, kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir.” ifadesi ile büyükşehir sayılma kriterlerine nüfusu ve sosyo-ekonomik göstergeleri eklemiştir. Ayrıca yasaya eklenen geçici bir madde ile büyükşehir belediyesinin sorumluluk alanı valilik binasını merkez alan daireler şeklinde belirlenmiş ve bu nedenle yasa “pergel yasa” olarak anılmıştır. Buna göre büyükşehir belediyesinin sınırları “nüfusu bir milyona kadar olan büyükşehirlerde

yarıçapı yirmi kilometre, nüfusu bir milyondan iki milyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı otuz kilometre, nüfusu iki milyondan fazla olan büyükşehirlerde yarıçapı elli kilometre olan dairenin sınırı"dır. İstanbul ve Kocaeli ise bu düzenlemenin dışında tutulmuş ve bu illerde büyükşehir belediyesinin sınırları, il mülki sınırına eşitlenmiştir.

2008 yılında çıkarılan 5747 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Yasa" büyükşehirler ile ilgili yeni düzenlemeler getirerek 5216 sayılı yasada büyükşehir ve ilçe belediyelerine ek 3. bir kademe olarak kabul edilen ilk kademe belediyelerini ortadan kaldırarak bulunduğu ilçeye mahalle olarak katılmasını ve kimi durumlarda yeni ilçelerin oluşturulmasını sağlamıştır.

Yerel yönetim sistemi ile ilgili bir diğer düzenleme 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile gündeme gelmiş ve düzenlemenin 2014 yılındaki yerel seçimlerle hayata geçmesi öngörülmüştür. Yasada sayılan illere Ordu'nun da eklenmesiyle büyükşehir sayısı 30'a çıkarılmıştır. Küçük ölçekli yönetim birimlerinin hizmet sağlamada yetersiz ve etkisiz kaldığı düşüncesinden yola çıkılarak düzenlenen yasada, planlama ve koordinasyona da değinilmiş, yasanın belirtilen hususlar açısından önemli bir adım olduğu belirtilmiş ve büyükşehirlerin sınırlarında, yetki ve görevleri ile gelir-giderlerinde önemli değişikliklere gidilmiştir.

Daha önceki durumda sadece İstanbul ve Kocaeli için geçerli olan il sınırı ile çakışan belediye sınırı yöntemi bütün büyükşehirler için geçerli kılınmıştır. Büyükşehir olmak için gerekli 750.000 nüfusun da belediye nüfusu değil il nüfusu olması yeterli görülmüştür. Ayrıca, 30 büyükşehirde köy ve beldeler mahalleye dönüştürülerek ilçe belediyesine bağlanmış ve tüzel kişiliğe sahip köy ve belde yönetimleri kapatılmıştır. İllerde büyükşehir belediyesinin yetki alanı dışında bir alan kalmadığı için kırsal alana hizmet veren İl Özel İdareleri kaldırılarak, ildeki yatırımları düzenlemeye yönelik valiliğe bağlı Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları kurulmuştur.

Literatüre bakıldığında yasanın anayasaya uygunluğu, merkezileşme-yerelleşme tartışmalarında nereye konumlandırılabilceği ve kırsal alanlar üzerine etkileri gibi farklı açılardan ele alındığı görülmektedir. Ayrıca, yasal düzenleme sonrası büyükşehir ve ilçe belediyelerinin sağlamış olduğu hizmetlerden memnuniyet bazı çalışmaların konusu olmuştur. Bu çalışmalarda hizmetlere yönelik olumlu yorumlara rağmen olumsuzluklara yapılan vurgunun yoğunlukta olduğu görülmektedir. Özellikle yerindenlik (subsidiarite) ilkesi ile çelişecek şekilde hizmetlerin halka yakın birimler eli ile değil de daha üst ölçekteki büyükşehir belediyeleri tarafından verilmesinin hizmet aksamaları ile hizmetten memnuniyetsizliğe ve kaynak israfına bağlı olarak etkinliğin sağlanamamasına neden olabileceği üzerine değerlendirmeler bulunmaktadır (Zengin, 2014: 112).

Büyükşehir yasasıyla düzenlemeye tabi olan ve literatürde yer verilen hizmet alanlarından biri ulaşımdır. Literatürde ulaşım gibi gittikçe daha kritik hale gelen sorunların küçük yerel yönetimlerce çözümünün etkin olmadığı düşüncesi ile bu gibi hizmetlerin büyükşehir gibi daha üst ölçekli yapılara bırakılması gerektiğinin altı çizilmiştir (Bingöl ve diğeri, 2013: 17). Saha çalışmalarından kimi örnekler yasanın ulaşım açısından olumlu sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Trabzon’da 6360 sayılı yasa ile birlikte kapatılarak mahalleye dönüştürülen 5 eski belde belediyesinde yaşayanlarla yaptığı mülakatlarda Hergüner (2017: 639) belde belediyesinin kapanmasından ulaşım dışında kalan hizmetlerde olumsuz etkilenildiğini görmüştür. Sakarya Büyükşehir Belediyesi daire başkanlıkları ile yapılan bir başka çalışmada da görüşmecilerden biri önceki sistemde düzensiz hizmet veren otobüslerin yeni sistemde planlama sayesinde daha düzenli ve kaliteli hizmet sağladığını dile getirmiştir (Biricikoğlu ve Demirel Duyar, 2015: 383). Bazı saha çalışmaları ise bu olumluların ötesine geçmekte ve ulaşım açısından sistemin etkin işlemediğini göstermektedir. Malatya’da muhtarlar ile gerçekleştirdiği saha çalışmasında il sınırları içerisinde ulaşımın niteliklerini araştıran Sezik (2015: 177) görüşmecilerin %66,6’sının ulaşımdan ve toplu taşıma hizmetlerinden hoşnut olmadığı sonucuna varmıştır. Ulaşım, yapılan çalışmada muhtarların memnuniyetinin en az olduğu hizmetlerin başında gelmektedir. Gürbüz ve arkadaşları (2014: 130) ise Kahramanmaraş örneğinde yasanın etkilerini inceledikleri çalışmalarında il merkezine uzak ilçelere hizmet götürmenin ek maliyetler getirebileceğini söylerken büyükşehir belediyelerinin buralara hizmet verirken isteksiz ve adil davranmayabileceğini de ifade etmiştir.

Hizmetler açısından en sık vurgu yapılan hususlardan biri yol yapım ve bakımında etkinliğin ve kalitenin artacağıdır. Literatür taramasının sırasında bu konu ile ilgili çalışmaların da ikiye ayrıldığı görülmüştür. 6360 sayılı yasa ile kapatılan Atça Belde Belediyesi sınırlarında yaşayan ve Genç ve Korkun tarafından yapılan ankete katılan 367 kişinin yarıdan fazlası, yasanın altyapı gibi hizmetlerde verimlilik ve kalite artışına neden olmayacağı kanaatindedir (2017: 89). Altyapı çalışmalarının yapıldığı yolların düzeltilmesi ve bakımının gerektiği şekilde yapılması da yerelde yaşayan halkın beklentileri arasındadır ve yol yapım ve bakımının büyükşehirlerde görece önemli gelişmelerin yaşandığı hizmet sahalarından olduğu kabul edilmektedir (Oktay, 2016: 124). Ne var ki, aksi yorumların yapıldığı örneklerle karşılaşmaktadır. Örneğin, “Büyükşehir belediye yönetimine geçiş sonrası yaşadığım kentte yol bakım ve onarım faaliyetlerinin arttığını düşünüyorum.” önermesine kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum diyenlerin oranı yüzde 42’dir (Şafak ve Yılmaz, 2017: sayfa belirtilmemiş). Ayrıca, yol yapım çalışmalarının ilçe belediyesi ile büyükşehir belediyesi arasındaki ilişkilerle yakından bağlantılı olduğu ve koordinasyon eksikliğinden kaynaklanabilecek sorunları beraberinde getirebileceği tartışılmıştır. Usta ve diğeri (2018: 243) 6360 sayılı yasanın etkilerini incelemek amacıyla Konya Büyükşehir Belediyesi’nde Koordinasyon Dairesi Başkanı ve Mali Hizmetler Dairesi Başkanı ile

yaptıkları görüşmelerde hizmet sunumunda yaşanan olumlu gelişmelerin yanında büyükşehir ve ilçe belediyeleri arasında koordinasyon sorunu yaşanmadığını ileri sürmüşlerdir. Ancak, AYKOME'nin verdiği hizmetler hem kentte yaşayanlar tarafından hem de Sayıştay denetçilerince etkin bulunmadığı durumlar olmuş, özellikle altyapı faaliyetlerinin koordinasyonunun bu birimin görev alanında olmasına karşın yollarla ilgili faaliyetlerin gerektiği gibi olmaması Türkiye özelinde sıkça karşılaşılan bir sorun olarak ortaya çıkmıştır (Özdemir ve diğerleri, 2016: 1186).

Her ne kadar çalışmalarda sıkça yer verilen bir konu olmasa da ilaçlama da yasanın hizmet veren birimler açısından değişiklik öngördüğü alanlardandır. Yasal düzenleme öncesinde kalifiye olmayan personel nedeniyle küçük yerel yönetimlerin haşere ile mücadeleyi eksiksiz ve etkili bir şekilde veremediği söylenmiştir. Kimi belediyelerin ilaçlamayı kısmi yapması dolayısıyla il istenilen etki görülmemiş, hizmetin il genelinde verilmesi gerekliliği ortaya çıkmış (Bingöl ve diğerleri, 2013: 196) yasa sonrasında da ilaçlama yetkileri büyükşehir belediyelerine bırakılmıştır.

Simav'da belediye hizmetlerinden memnuniyeti araştırmak amacıyla 253 katılımcı ile yaptıkları anket çalışmasında Topal ve arkadaşları (2019: 9) halkın diğer bazı hizmetlerin yanında ilaçlamadan da memnun olduklarını dile getirmiştir. ADAMOR (2016) tarafından Kahramankazan'da gerçekleştirilen memnuniyet çalışmasında ise büyük oranda haşerelere karşı ilaçlamadan memnun olduğu görülmüş ancak açık uçlu sorularda ilaçlamanın çözülmesi gereken sorunlardan biri olduğu ifade edilmiştir. Bununla beraber, etkin bir şekilde verilmeyen ilaçlama hizmetlerinin (Usta ve diğerleri, 2018: 243) gelir getirmeyip gider yaratan bir hizmet alanı olarak büyükşehir belediyesine bırakılmasına rağmen Aydın (Bilir, 2015: 127) ve Denizli (Sayıştay, 2018: 23) örneklerinde olduğu gibi ilçe belediyesince yerine getirildiği görülmüştür. Zaman zaman haşere ile mücadelede çifte yetkilendirmenin yaşandığı durumlar olmuş bu da iki kademe arasında sorunların yaşanmasına yol açmıştır (Çapar ve Demir, 2017: 73).

Sonuç olarak, yeni büyükşehir düzenlemesi hizmet alanlarında önemli değişiklikleri beraberinde getirmiş, 2014 sonrası dönemde hissedilmeye başlanan bu değişiklikler yerel yönetimler üzerinde farklı etkilerde bulunmuştur. Literatürdeki çalışmaların pek çoğu yüz ölçümünün dolayısıyla hizmet alanının geniş olduğu illerde büyükşehir yasının olumsuz etkileri olduğunu ileri sürmüştür. Mevcut çalışma da yasanın etkilerini merkezden uzak, büyük ve kendine yetebilen yerleşim yerlerinin merkeze bağlı hale gelmesinin sonuçlarını değerlendirmeyi amaçlamıştır.

4. BANDIRMA'DA BÜYÜKŞEHİRLEŞMENİN ETKİLERİ

Marmara Bölgesinde yer alan ve hem Ege hem de Marmara denizine kıyısı bulunan Balıkesir'in yüzölçümü 14.299 km²'dir (TÜİK, 2010: X). 2011 yılında toplam nüfusu 1.154.314 olan ilde, il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların sayısı 701.213 iken köy ve belde nüfusu 453.101'dir (GMKA, tarih belirtilmemiş: 2). 6360 sayılı yasa sonrası büyükşehir statüsü kazanan ve ilçelerinin sayısı 20'ye çıkan

Balıkesir yüz ölçümü geniş, kırsal alanları fazla ve başlıca geçim kaynağı tarımsal faaliyetler olan bir ildir. Bandırma ise sanayinin varlığına bağlı olarak Balıkesir'in en gelişmiş ilçelerindedir. İlçelerin gelişmişlik sıralamalarına bakıldığında şehirleşme oranı bakımından Bandırma'nın merkez ilçesi de dâhil olmak üzere Balıkesir'in diğer ilçelerinin önüne geçtiği ve toplamda 872 ilçe arasında 35, sanayi sektöründe çalışanların oranı açısından da 69. sırada yer aldığı görülmektedir. Okuryazarlık ve kişi başına genel bütçe geliri payı açısından da Bandırma hem merkezden hem de diğer ilçelerden daha iyi bir konumdadır (DPT, 2004: 147). İstanbul ve Bursa'da bulunan sanayinin bu bölgeye doğru kaydırılması çabalarıyla ve ulaşım olanaklarının sağladığı avantaj sebebiyle Bandırma bir cazibe merkezi olma yolunda önemli yol kat etmektedir.

Bandırma, ilçe halkının uzun zamandır Balıkesir'den ayrılarak il olmayı istediği ve ilçe ile il merkezindeki yerel yönetim birimlerinin uyumsuzluğunun görünür olduğu bir kenttir. Yasa sonrasında yerel yönetimlerin farklı siyasi partilerden olması ve pek çok hizmet bakımından ilçenin büyükşehir yönetimine bağlı olması ilçe ve merkez arasındaki gerginliği daha da artırmıştır. Yerel halkta Balıkesir'in il olmasının merkeze yakın, görece kırsal özellik sergileyen ve kendi başına hizmet üretmekte zorluk çektiği düşünülen ilçeler açısından olumlu özellikler taşıyabilecek olsa da Bandırma gibi sanayiye bağlı ekonominin gelişmiş olduğu ve kendine yetebilen bir kent için olumsuz etkiler doğurduğu görüşü hâkimdir. İlçe belediyesinin gelirlerinin bir kısmının büyükşehir belediyesine geçmesinin de etkisiyle hizmet sunumunda eski durumun gerisine düşüldüğü fikri kentte yaygındır. Bu nedenle, yasanın etkilerinin incelenmesi amacıyla Balıkesir'in Bandırma ilçesi örneklem olarak seçilmiş, hizmete ulaşma açısından durum tespiti yapılmaya çalışılmış, en sorunlu görülen fakat literatürde diğer çalışmalarda nadiren yer verilen hizmet alanları üzerine odaklanılmıştır.

6360 sayılı yasa ile büyükşehir ilçe belediyesi haline gelen Bandırma'da 2 belde ve 33 köy kapatılarak yerine ilçeye bağlanan 54 mahalle oluşturulmuştur. Bu mahallelerin 20'si kentsel 34 tanesi ise kırsal özellik sergilemektedir (Bandırma Belediyesi, tarih belirtilmemiş). Çalışma kentsel alandan yetkililer ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakatlardaki sorulara verilen yanıtlar üzerine şekillenmiştir. Söz konusu mülakatların 2019 yılının Ağustos ayında gerçekleştirilmesi, 2012 yılında çıkan ve 2014 yılında yerel seçimlerle yürürlüğe giren 6360 sayılı yasanın etkilerinin izlenmesi için yeterli bir zaman aralığı sunmuştur. İlk olarak, görüşmeciler yerel halkın talep ve şikâyetlerini iletmek amacıyla başvurduğu kişiler olmaları bakımından mahalle muhtarları olarak belirlenmiş ve Bandırma'da en fazla nüfusa sahip mahalleler olan 17 Eylül, İhsaniye, Paşabayır, 100. Yıl, Sunullah, Hacı Yusuf, Paşakent, 600 Evler ve Çınarlı mahallelerinin muhtarları çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca her ne kadar nüfusu fazla olmasa da ilçe merkezinde yer alması bakımından önemli olan Günaydın ve Haydar Çavuş mahalle muhtarları ile de görüşülmüştür. Bahsi geçen mahalle muhtarlarından sadece bir tanesi mülakatlarda yer almayı reddetmiş ve bu nedenle toplamda 10 mahalle muhtarının görüşleri çalışmada

yer almıştır. Bununla birlikte muhtarların üzerinde sıklıkla durduğu bazı konuları detaylandırmak amacıyla Bandırma Belediyesi Kent Konseyi'nden ve Bandırma Şoförler ve Otomobilciler Odası'ndan da birer yetkili ile görüşülmüştür. Ek olarak, hem geçmiş dönemde yaşanan sıkıntıların bire bir muhatabı olması bakımından Bandırma Belediyesi eski başkanı ve bir başkan yardımcısı ile mülakat yapılmış, hem de 2019 yerel seçimleri sonrasında gelen yönetimin yasaya ve yönetime dair görüşlerinin anlaşılması amacıyla belediye başkan yardımcılarında biri ile görüşülmüştür. Genel olarak 2014-2019 dönemine dair görüşlerin ifade edildiği mülakatların ortak noktası, yasa öncesi Bandırma'da hizmetlerin daha etkili ve kaliteli bir şekilde verildiği ve yetkililere rahatça ulaşılarak hizmetin daha kolay talep edilebiliyor olduğudur.

Bandırma'da en önemli yerel hizmetlerden biri olan ulaşım aynı zamanda vatandaşların en çok sıkıntı yaşadığı konulardandır. Bandırma'nın küçük bir alanda sıkışık kalmış olması ve kent trafiğinin belirli akslarda yoğunlaşması özellikle okul ve iş saatlerinde sıkıntı yaşatmaktadır. Halkın ulaşım konusundaki görüşlerini yansıtması bakımından muhtarlara mülakat esnasında “büyükşehir ilçe belediyesi olduktan sonra ulaşım hizmetlerinde bir değişim gözlemlediniz mi?” sorusu yöneltilmiştir. Soruya verdikleri yanıtlar her ne kadar farklılaşsa da ilçede trafik konusunda yaşanan sorunların çözümü için yereli işaret eden mahalle muhtarları, pek çok konuda olduğu gibi ulaşım da merkeze bağlı olmanın kimi sorunları beraberinde getirdiğinin altını çizmiştir. Bandırma'daki ulaşım hizmetlerinin yerinde verilmesi gerektiği ve UKOME gibi daha merkezi bir yapılanmanın talepleri karşılama yetersiz kaldığını ima eden muhtarlardan biri trafik ışıkları gibi yerelde halledilebilecek bir konunun il merkezinde görüşülüp karara bağlanıyor olmasını eleştirmektedir. Sözü edilen muhtar:

“Kavşaklarda trafik ışıkları koyduracaksın UKOME'ye yazıyorsun. Balıkesir'dekiler buradaki trafiği ne bilsin? Burada UKOME'nin bir birimi olması lazım ve yerlilerden oluşması lazım.”

diyerek karar alma gücünün ve hizmet verme yetkisinin halka en yakın birimlerde olması gerektiğini ifade etmiştir.

Görüşülen bir diğer muhtar ulaşım ile ilgili soruya

“Bandırma belediyesi kapalı durak yeri veremem, benim alanım değil diyor. Kapalı durak için 153'ü arıyoruz. İlçe kendi imkânlarını kullansın öyle biz bakarız diyorlar.”

cevabını vermiştir. Muhtarın cevabından yola çıkarak büyükşehir belediyesinin sorumluluk alanındaki bazı hizmetleri yerine getirmek istemediği, yetkili olmadığı halde hizmetin ilçe belediyesince verilmesinin istendiği görülmüştür.

Aynı soruya bir başka muhtarın cevabı şu şekilde olmuştur:

“Levha konulacaksa yetkili Bandırma, durak konulacaksa büyükşehir belediyesiymiş. Bazı duraklarda bekleme kabini yok. Hava güneşli veya yağmurlu olduğunda yaşlılar ve öğrenciler sorun yaşıyor. Kapalı duraklar için Balıkesir Büyükşehir Belediyesi’nin Beyaz Masası var orayı arıyoruz. Onlar da talepleri sıraya koyuyorlar.”

Muhtarın görüşme esansında verdiği yanıtlardan varılabilecek kimi sonuçlar vardır. İlk sonuç, muhtarın ilçe belediyesi ile büyükşehir belediyesinin yetki ve görevler bakımından nasıl ayrıldığından hala tam olarak emin olmadığıdır. Bu durum görüşme yapılan diğer muhtarlarda da gözlemlenmiştir. İkincisi, ilçedeki kişilerin diğer sorunlarda olduğu gibi ulaşımla ilgili konularda da Beyaz Masa hattı olan 153’ü aradığıdır. Farklı hizmet alanları için farklı birimlere ulaşmak yerine tek bir telefon hattı üzerinden iletilen sorunlar sıraya konulduğunda sorun her ne kadar gerekli birime aktarılsa da çözüm bir o kadar gecikebilecektir. Yerelde sadece ilçenin sorunları ile ilgilenen bir birim yerine merkezde Bandırma dışındaki ilçelerin de trafik sorunlarının çözümü ile uğraşmak durumunda olan bir yapının varlığı, sorunun çözümünü bir hayli zorlaştırmaktadır.

Ulaşım konusunda bir başka önemli sorun da durak yerlerinin belirlenmesi gibi basit işlemler için bile büyükşehir belediyesine bağlı olunmasıdır. Görüşme yapılan muhtarlardan biri:

“şu otobüs durağını 50 metre yan tarafa çeksinler diye dilekçe verdim, hala çekmediler. Çok basit bir iş. Kepçe takıp ben de alırım ama yetkili büyükşehir. Suç işlemitiş olurum.”

demiiştir. Kısa sürecek işlemler için bile büyükşehrin yetkili kılınması, ulaşım konusunda merkezileşmenin yereldeki taleplerin karşılanmasında sıkıntı çıkardığını göstermektedir. Konu ile ilgili en net cevabı veren belediye eski başkanı ise

“UKOME ilçe trafik komisyonu yerine geçti Bandırma’dan uzakta karar alınıyor. Tekrar ilçe trafik komisyonlarına dönülmeli. Yerinden yönetim bunu gerektirir.”

diyerek yerelleşmeyi merkezileşmeye tercih ettiğini belirtmiştir. Merkezileşmenin bir başka boyutu da ulaşım planlarının yapım süreci ile yakından ilişkilidir. Büyükşehir olduktan sonra Balıkesir’de ili kapsayan bir ulaşım planı yapılması ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu amaçla Pamukkale Üniversitesi ile yapılan protokolle Balıkesir için toplu ulaşım planı tamamlanmıştır. Bandırma şoförler Odası’ndan görüşülen yetkilinin plandan haberdar olup olmadığını öğrenmek amacıyla yöneltilen “Bandırma ya da Balıkesir’i içeren bir ulaşım planı var mıdır?” sorusuna verdiği yanıt düşündürücüdür:

“Öyle bir plan varmış biz de duyduk ancak henüz görmedik.”

Verilen yanıtta il ölçeğinde yapılan ulaşım planlarına ilçeden yetkililerin dâhil edilmediği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, yerel trafiği iyi bilen yetkililerin görüşlerini göz ardı eden planın, ilçenin gerçeklerini yansıtmada ve ihtiyaçlarını karşılamada ne derece başarılı olabileceği tartışmalıdır.

Altyapı çalışmaları ve yol bakım ve onarımı yasa ile birlikte değişikliğe uğrayan bir diğer hizmet alanı olarak mülakatlarda sıklıkla değinilen sorunlardan olmuştur. Balıkesir, büyükşehir olduktan sonra altyapı hizmetleri büyükşehir belediyesi bünyesinde kurulan Alt Yapı Koordinasyon Merkezi'ne (AYKOME) geçmiş ve ilçe belediyesinin yetki ve sorumluluklarında değişimler yaşanmıştır. Bu, özellikle bir önceki dönemde yerel halkın gündemini fazlasıyla işgal etmiş olup yerel basında da sıkça yer verilen bir konu olmuştur. Bahsedilen değişimleri anlamak amacıyla yöneltilen “Büyükşehir ilçesi olduktan sonra alt yapı hizmetleri açısından bir değişim gözlemlediniz mi?” sorusuna gelen yanıtlarda yol kazılarında duyulan rahatsızlık ön plana çıkmıştır. Sorunun yöneltildiği bir muhtar:

“Yolun ortası kazılmış belediye bunu neden yapıyor diyen vatandaş var. Bu işleri kendi aralarında pay etmişler. Balıkesir kazmış ama amacını bilmiyor vatandaş. Yol kazma çalışmaları çok problemlidir. Durmadan inşaat yapıyor, bunlar yolları da bozuyor. İnşaat ruhsatı alıyor, belediyeye parasını veriyor ama kaldırım öylece kalıyor. Bunu müteahhit mi yapacak, belediye mi yapacak aralarında çözmeliler. Büyükşehir yapacaksa yapsın. Ruhsat alınmıyorsa kaldırmı da yolu da yapmaları lazım. Bunlar İmar işlerinde kayıtlı. Teker teker söylemek mi lazım?”

diyerek sorunun nedeni olarak kazı çalışmaları için izin veren yetkili birimin il merkezinde olması ve ilçedeki yerel yönetim ile arasında koordinasyon eksikliği bulunmasına işaret etmiştir.

Bir diğer görüşmeci:

“Yollarımızda hiç hayır yok. Yolları internet altyapısı için kazdı öylece bıraktılar. İlçe belediyesi yetişemiyor. Merkezde 20 mahalle var ilçe belediyesi kapatıyor ama nasıl yetişsin hepsine? İhale almışlar bize sormadan paldır küldür kazıp kablo döşüyorlar. İlçe belediyesinin de haberi yok. Bandırma belediyesi ile istişare içinde olmalıydı bu işler. Doğalgazda da aynısı oldu. İhalede kazanan kimse ona yolları kazdıktan sonra kapatma yükünü de ver.”

diyerek kazı izinlerini veren büyükşehir belediyesinin süreci gerektiği gibi denetlememesine bağlı olarak ortaya çıkan sorunlara vurgu yapmıştır.

Bir başka mahalle muhtarı:

“BASKİ'nin kazdığı çukurları Bandırma belediyesi kapatıyor. Ayrıca BASKİ'nin yaptığı tamiratta yeniden bozulma oluyor. Çağırıyoruz, 3 hafta gelmediği oluyor. Bandırma'da BASKİ'nin müdürlüğü var ama yine de işler yolunda yürümüyor.”

demıştır.

Aynı konuda sıkıntı yaşadığını dile getiren diğer bir muhtarın cevabı ise

“İnternet kazıları oldu mesela. Tüm hatlar döşenince geri dönüp tek tek yolları kapatacaklarmış. İlçe belediyesi ile anlaşma yapmışlar son duyularımıza göre. Kapatmayı da birbirinin üzerine atıyorlar. Muhtarların bilgisi yok Fen İşlerine telefon ettim nedir ne değildir öğrenmek için. Koordinasyon sorunu var. Daire müdürü 5-10 dakika ayırıp bize söylese bunu şunu yapacağız diye. O da yok.”

şeklinde olmuştur. Muhtarların bu sorunu detaylı bir şekilde firma ismi vererek dile getiriyor olması her mahallede aynı sıkıntının yaşandığını ve büyükşehir belediyesinin üzerine düşen görevi gerektiği kadar yapmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu durum hizmet sunumunda merkezileşmenin kimi durumlarda sorunlu olduğunu ve yerelleşmenin önemini işaret etmektedir.

Büyükşehir ilçesi olduktan sonra hizmet alanlarında yaşanan değişimleri detaylı bir şekilde açıklayan Bandırma Belediyesi eski başkanının “Balıkesir’in büyükşehir olması ile Bandırma’da hizmet sunumunda neler değişmiştir?” sorusuna verdiği yanıt ise şöyledir:

“Kazı meselesi çok önemli. Bandırma genelinde pek çok firma kazılar yaptı. Eskiden bu firmalar ne zaman, nereden nereye kazacak onu belirtiyordu. Biz de hesaplayıp kazı sonrası yapılacak düzeltmelerin parasını belediyeye yatırmalarını istiyorduk. Böylece onlar kazıyı yapıyorlardı, biz de denetliyorduk sorun olmuyordu. Onlar işi bitirince Fen İşleri olarak gidip üzerini kapatıyorduk, kazının tamirini yapıyorduk. Nasılsa parasını da almışız sorun yaşanmıyordu. Şimdi AYKOME kuruldu. Oradan izin alıyorlar. Bandırma’da apartman yapan da su ve kanalizasyon işlemleri için AYKOME’den izin alıyor. Bizzat oraya kadar gidiyorlar. Ben bunun ilçe belediyesine geçmesi için mecliste çok konuştum ama kabul etmediler. İzin onlardan, kazı paralarını onlar alıyor ama üst düzenlemesini Bandırma Belediyesi yapıyor. Bu en çok şikâyet ettiğimiz konu idi.”

Mülakatlardan ve konu ile ilgili gazete haberlerinden edinilen bilgiye göre halk, sorunu kendine en yakın birim eli ile çözmeye alışkın olduğundan ve hizmetin kim tarafından yerine getirilmesi gerektiğini tam olarak bilmediğinden yol kazıları ile ilgili ilk olarak muhtara ve ilçe belediyesine müracaat etmiştir. Bunun üzerine ilçe belediyesi kendi görev alanı içerisinde olmamasına rağmen zaman zaman yol düzeltme çalışmaları yapmıştır. Bu durum iki önemli sonuca varmamızı sağlamaktadır. İlk olarak, hem yerelde yaşayan vatandaşların hem de muhtarların yakın zamana kadar mahallelinin bu tür sorunlarını ilçe belediyesine mi yoksa büyükşehir belediyesine mi iletceği hususunda ikilemlere düştüğü görülmüştür. İkinci olarak ise, büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyesi ve muhtarlar arasında ciddi bir koordinasyon eksiliği göze çapmaktadır. Muhtarlara ve ilçe belediyesine hangi mahallede nerenin, ne zaman kazılacağı bilgisi verilmediği gibi kazı sonrası yolun asfaltlanması işleminin ne zaman yapılacağına dair bilgilendirme de yapılmamaktadır.

Mülakatlarda vurgulanan ve bu çalışmada değinilen en son konu ilaçlama ile ilgilidir. Balıkesir özelinde ilçe belediyesi ile büyükşehir belediyesi arasındaki görev dağılımında ilaçlama hizmetinin önemli bir sorun olduğu görülmüştür. Yasa ile birlikte büyükşehir belediyesinin görevlerinden biri haline gelen ilaçlama 2019 yerel seçimleri sonrasında tekrardan ilçe belediyesinin yetki alanına

verilmiştir. İlaçlamaya yönelik özel bir soru sorulmamış olmasına rağmen mülakatların yaz döneminde yapılması ve sineklerin Bandırma genelinde önemli bir sorun olması nedeni ile hizmet konusunda değindikleri bir diğerkonu ilaçlama olmuştur. Mülakat yapılan muhtarlardan biri:

“Bu ilaçlama büyükşehir belediyesinin işiydi. Esasen 4 ay önceden başlamalıydı sinek böcek yumurta halinde iken. İlaçlanmadı. 1 ay bile olmadı Bandırma’ya verdi. Sen bunu versene zamanında, sinekler arı gibi oldu. Şimdi İsteddiğin kadar ilaçla çözüm değil. Su ve bataklıklarla çöp konteynerleri ilaçlanmalıydı. O da yapılmadı o da büyükşehirin hatası.”

demıştır. Büyükşehir belediyesi ilçede ciddi bir sorun haline gelen sineklere gerektiği gibi müdahale edememiş, Bandırma halkı bu 2019 yaz aylarını bu sorun ile geçirmek durumunda kalmıştır. Görüşülen bir başka mahalle muhtarının:

“İlaç şirketi iflas etmiş deniyor. Bandırma belediyesine verildi ilaçlama işleri. Belediyenin de 2 ilaçlama aracı var. Ara sokaklara girmiyor bile.”

sözleri 6360 sayılı yasa ile ilaçlama görevinin yerelden alınması ve önceden ilçede olan ekipman ve personelin dağıtılmasının yerinde bir karar olmadığı sonucuna ulaştırmaktadır. İlaçlama hizmetleri yasa öncesine göre daha kötü bir duruma gelmiş ve yerel halkı mağdur etmiştir. Muhtarlardan birinin şu sözleri de hem ilaçlama konusunda yaşanan kafa karışıklığını hem de hayal kırıklığını göstermesi bakımından önemlidir:

“5 yıl içinde bile hangi birimin nereye ait olduğu zor öğrenildi. Seçim martta eylülde sonra ilaçlama büyükşehir belediyesine geçti. Sinekler var ilaçlama yapılmıyor Bandırma belediyesine kızılıyordu, kanalar temizlenmiyor yine ilçeye kızılıyordu. İlaçlamadaki değişiklikleri anlamada insanlar zorlandı. Kanalların her sene baharda temizlemesi gerekir ancak birimler yetersiz. Bu sene 2019 seçimlerinden sonra büyükşehir çoğu ilaçlama ekibinden olmak üzere pek çok kişiyi işten çıkardı. Sivrisinek bu sene çok. Bundan sonra bandırmaya devroldu ama onların da ekipmanı personeli dağıtıldı tekrardan bunu toparlamak zaman alır. Şimdi haftada 1 kere geçiyor. Patkanlar ortada geziyor, kedi köpek pislikleri yüzünden sinekler fazla.”

Kent Konseyi temsilcisi

“Çok net olarak Bandırma’da sinek ve sivrisinek sorunu yoktu. Şimdi Bandırma bu sorunu yaşamaya başladı. Bu büyükşehirin başarısızlığını gösteren bir şeydir. 50 civarında araç kiraladılar. Bilimsel bir yöntemle belirlenmedi. Büyükşehir belediyesi birkaç ay evvel altından kalkamayacağını söyleyerek ilçeye bıraktı. Sinek çok somut olduğundan rahatlıkla söyleniyor. Somut olmayan çok örnek de olabilir.”

diyerek farklı hizmet alanlarında hissedilen tatsızlığın ilaçlama hizmetinde de söz konusu olduğunu vurgulamıştır.

Bir diğerkörüşmecinin

“BASKİ ilaçlamayı iptal etti. İlçe yaparsa onun insanîyetliğine kaldı.”

sözleri ise bahsedilmeye değerdir. Burada ilaçlama hizmetinin görülmesinin belediyenin inisiyatifine bağlı olduğuna dair bir algı vardır. Buna göre, büyükşehir belediyesince verilmesi gereken ancak verilemeyen hizmetin tekrardan ilçeye devrini belediyenin kabul edilmesi gerekmektedir. Ancak, yerel hizmetlerin yerel yönetimlerin kabulüne bırakılmadan görev olduğu için verilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, ilaçlama hizmeti gelir getirici olmadığı gibi bir gider kalemi olduğu için hali hazırda gelirleri yasa öncesine göre düşük olan ilçe belediyesince verilmesi aynı zamanda gelirler ile yetkiler arasındaki dengenin öneminin altının çizilmesine yardımcı olmaktadır. Mevcut görev paylaşımında ilçe belediyesinin azalan gelirlerine karşın gider yaratan sorumluluklarının artması ilerleyen dönemde diğer hizmetleri de gerektiği gibi vermede zorlanabileceğini düşündürmektedir.

5. SONUÇ

1984'te büyükşehir sistemi ile tanışan Türkiye'de 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasa sonucu yerel yönetimlerin görev paylaşımında önemli değişikliklere gidilmiş, pek çok hizmet büyükşehir kademesinin yetki alanına girmiştir. Bu köklü değişiklik, hizmet alanlar açısından kimi durumlarda olumlu karşılarken kimi durumlarda hizmetlerin sunumunda etkinlik sağlayamadığı gibi memnuniyetsizliğe yol açmıştır. Mevcut çalışmada, yasanın Balıkesir'in Bandırma ilçesi üzerine etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla ilçede kentsel mahalle muhtarları ile gerçekleştirilen mülakatlar esnasında sorulan sorulara verilen yanıtlardan yola çıkılarak çalışmanın odaklanacağı hizmet alanları belirlenmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcılara su ve kanalizasyon, çöp toplama, çevre temizleme ve itfaiye hizmetleri bakımından yaşadıkları değişiklikler de özellikle sorulmuş ancak bu sorulara verilen yanıtlar çalışmada yer verilen üç hizmet alanı kadar detaylı olmadığından burada bahsedilmemiştir. Bu nedenle görüşmelerde en çok vurgulanan ulaşım, yolların bakımı ve ilaçlama konularına değinilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların yasaya dair görüş ve düşünceleri, yasanın hizmette etkinliğe etkisi, yerel halkın katılımı ve büyükşehir olmanın avantajları gibi konularda da sorular sorulmuş ancak çalışmada direkt bu konulara yer verilmemiş, bu sorulara verilen yanıtlar metindeki kimi yorumlara temel sağlamıştır. Buna göre, Balıkesir'in merkezden uzak en gelişmiş ilçesi olarak Bandırma büyükşehir ilçe belediyesi olduktan sonra hizmet konusunda merkeze bağımlı hale gelmiştir. Bu, merkezden ayrılarak il olma talebini yıllardır dile getiren bir ilçe için istenen bir durum olmaktan çok uzaktır. Eski durumda kendine yetebilen bir ilçe iken şimdiki durumda hizmet alımı ve kalitesinde sıkıntı yaşayan Bandırma'nın ulaşım, yol bakım ve onarımı ile ilaçlama konularında yerelde merkezileşmeyi getiren yasadan olumsuz etkilendiği açıkça görülmektedir. Balıkesir gibi geniş yüz ölçümüne sahip ve sınırları içerisinde farklı özellikler sergileyen ilçeleri barındıran iller için büyükşehir yasasının etkin sonuçlar vermesini beklemek yanlış olacaktır. Pek çok kişinin de söylediği gibi Balıkesir'i üç farklı bölgeye ayırmak mümkündür. Bu nedenle çok geniş alanlarda yetki sahibi ancak sorumluluklarını yerine getirmede zorlanan bir büyükşehir yapılanması yerine yerelleşmeyi savunan ve birbiri ile benzer

özellikler sergileyen ilçeleri, bir araya getiren gönüllü işbirliklerini desteklemek yerinde olacaktır. Mevcut çalışma özelinde düşünüldüğünde ilçeye komşu diğer yerleşim yerlerinin Bandırma merkez olarak bir araya getirilmesi daha etkin hizmet için olumlu etkide bulunabilecektir

KAYNAKÇA

ADAMOR (2016) “Kahramankazan Belediyesi Sosyal Doku Ve Hizmet Memnuniyeti Araştırması”, Ankara.

Andersson, M. (2012) “Metropolitan Management: Approaches and Implications”, Sixth Urban Research and Knowledge Symposium, Barcelona.

Andersson, M. (2017) “Metropolitan Governance: The New Normal for Improved Quality of Life” Gomez-Alvarez et al. (eds.) Steering the Metropolis: Metropolitan Governance for Sustainable Urban Development (73-85) içinde, Inter-American Development Bank.

Bandırma Belediyesi (tarih belirtilmemiş), “Coğrafi Yapı”, <https://www.bandirma.bel.tr/sayfa/cografia-yapi-132>, (25.08.2019).

Bingöl, Y., Yazıcı, E. ve Büyükakın, T. (2013) “İl Sınırlarında Büyükşehir Belediye Modeli Kocaeli Deneyimi” Kocaeli: Kocaeli Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Bilir, K. (2015) “6360 Sayılı Kanun’a Göre Türkiye’de Mali Paylaşım Açısından Yerel Yönetimler”, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Biricikoğlu, H. ve Demirel Duyar D. (2015) “6360 Sayılı Yasa’nın Genişleyen Büyükşehir Belediyesi Hizmet Sınırlarının Etkinlik ve Verimliliğe Etkisi Bağlamında Değerlendirmesi: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(4): 369-393.

Birleşmiş Milletler (tarih belirtilmemiş) “World Urbanization Prospects: The 2018 Revision Key Facts”, <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-KeyFacts.pdf>, (15.08.2019).

Borukhov, E. (1971) “Diseconomies of Scale in Urban Transportation”, Southern Economic Journal, 38(1): 79-82.

Burningham, S. ve Stankevich, N. (2015) “Why Road Maintenance is Important and How to Get it Done”, Transport Note No. TRN-4, The World Bank, Washington, DC.

Chen, X. ve Fitts, H. (2013) “Contemporary Metropolitan Cities” Peter Clark (eds.), The Oxford Handbook of Cities in World History (s. 770-790) içinde, Oxford: Oxford University Press.

COMCEC (2016) “Enhancing Road Maintenance in the OIC Member States”, Ankara.

Çapar, S. ve Demir, R. (2017) “Türkiye’de Büyükşehir Yapılanması ve 6360 Sayılı Kanuna Uygulayıcıların Bakışı”, Türk İdare Dergisi, 484: 39-88.

Deller, S. C. ve Halstead, J. M. (1994) “Efficiency in the Production of Rural Road Services: The Case of New England Towns”, Land Economics, 70(2): 247-259.

Delaware Department of Natural Resources and Environmental Control (2016) “Mosquito Control Spray Policy”,
<http://www.dnrec.delaware.gov/fw/mosquito/Documents/MC%20Spray%20Policy%20Jan-26-2016.pdf>, (08.08.2019).

DPT (2004) “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”, Ankara.

Edwards, M. M. (2011) “Municipal Annexation: Does State Policy Matter?”, Land Use Policy, 28(1): 325-333.

Eke, A. E. (1982) “Anakent Yönetimi ve Yönetimlerarası İlişkiler”, Ankara: A.Ü.S.B.F. Basın ve Yayın Yük. Ok. Basımevi.

Fox, W. F. ve Gurley, T. (2006) “Will Consolidation Improve Sub-national Governments?”, Policy Research, Çalışma Raporu No: WPS 3913, Washington, DC: World Bank.

Frey, W.H. ve Z. Zimmer. (2001) “Defining the City” Paddison (ed.) Handbook of Urban Studies (14-35) içinde, London: Sage Publications.

García Sánchez, I. M. (2009) “Technical and Scale Efficiency in Spanish Urban Transport: Estimating with Data Envelopment Analysis”, <https://www.emis.de/journals/HOA/AOR/Volume2009/721279.pdf>, (02.07.2019).

Genç, F. N. ve Korkın, E. (2017) “6360 Sayılı Kanun’la Tüzel Kişiliği Kaldırılan Belde Belediyelerinde Halkın Uygulamaya İlişkin Algısı: Atça (Sultanhisar-Aydın) Örneği”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 19(32): 84-95.

GMKA (tarih belirtilmemiş) “TR22 Güney Marmara Bölgesi’nin Nüfus Dinamikleri 2011”, Balıkesir.

Gürbüz, M., Yıldırım, U. ve A. Belli. (2014) “Büyükşehir Belediye Kanunu’nun Kahramanmaraş İli Ölçeğinde Analizi”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı: 102-135.

Hergüner, B. (2017) “Yeni Büyükşehir Belediyelerinin Hizmet Kalitesine Etkisinin Değerlendirilmesi: Trabzon’dan bir Vaka Çalışması”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 13(3): 631-642.

Kaypak, Ş. ve Yılmaz, V. (2017) “Yeni Büyükşehir Uygulamasının Yerel Halk Üzerindeki Etkileri: Van Örneği”, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı 4.

Keleş, R. (2009) “Yerinden Yönetim ve Siyaset”, İstanbul: Cem Yayınevi.

Li, C.– N. (2013) “Improvement and Efficiency: Mass Rapid Transit Station in Taipei” Brebbia (ed.) Urban Transport XIX (s. 291 – 302) içinde, Southampton: WIT Press.

Mallett, W. J. (2010) “Metropolitan Transportation Planning” (Rapor No. 41068), Washington, DC: Congressional Research Service.

Mumford, L. (1961) “The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects” New York: Harcourt, Brace & World.

Oktay, T. (2016) “Metropol Kent Yönetimi Yaklaşımları ve Uygulama Modelleri”, Strategic Public Management Journal, 4: 49-71.

Oktay, T. (2016) “6360 Sayılı Kanuna Dayalı Büyükşehir Belediye Reformunu Anlama ve Anlamlandırma”, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS), I/1: 71-131.

Özdemir, A., Ataman, S. ve Uslu M. A. (2009) “Büyükşehir Ölçeğinde Altyapının Konumsal Koordinasyonu; Ordu İli Örneği”, 6. Uzaktan Algılama-CBS Sempozyumu, Adana.

Paddison, R. (2004) “Redrawing Local Boundaries: Deriving the Principles for Politically Just Procedures” Meligrana (ed.) Redrawing Local Government Boundaries: An International Study of Politics, Procedures and Decisions (s.19-37) içinde, Vancouver: UBC Press.

Sayıştay Başkanlığı (2018) “Denizli Pamukkale Belediyesi 2017 Yılı Sayıştay Denetim Raporu”, Ankara.

Sezik, M. (2015) “6360 Sayılı Kanuna Göre Büyükşehirlerde Bütünleşme Sürecinin Etkileri: Malatya Örneği”, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Skaburskis, A. (1992) “Goals for Restructuring Local Government Boundaries: Canadian Lessons”, Environment and Planning C: Government and Policy, 10(2): 159-172.

Soukopová, J., Nemeč, J., L Matějová, L. ve Struk, M. (2014) “Municipality Size and Local Public Services: Do Economies of Scale Exist?”, NISPAcee Journal of Public Administration and Policy, 7(2): 151-171.

Türkiye Belediyeler Birliği (2014) “Büyükşehir Belediyeleri Ulaşım Koordinasyon Merkezi (UKOME) Kılavuzu”, Ankara: TBB Yayınları.

- Tekel, A. (2009) “Türkiye’de Metropoliten Alanın Yönetiminden Metropoliten Yönetişime Geçiş: Ankara Örneğinde Bir Değerlendirme”, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18: 191-214.
- Topal, B., Şahin, H. ve Topal, B. (2019) “Belediye Hizmetlerinden Memnuniyetin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: Simav Belediyesi Örneği”, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 8(15): 5-13.
- TÜİK (2010) “Bölgesel Göstergeler TR22 Balıkesir, Çanakkale”, Ankara.
- UNICEF (2012) <https://www.unicef.org/sowc2012/pdfs/SOWC-2012-DEFINITIONS.pdf>, (14.08.2019)
- U.S. Department of Health and Human Services (tarih belirtilmemiş) <https://www.cdc.gov/zika/pdfs/truckmounted-factsheet.pdf>, (02.08.2019).
- Usta, S., Akman, S. ve Kocaoğlu, M. (2018) “6360 Sayılı Kanun’un Büyükşehir Belediye Sistemine Etkileri: Konya Büyükşehir Belediyesi Örneği”, TESAM Akademi Dergisi, Yerel Yönetimler Özel Sayısı: 217- 249.
- Vojnovic, I. (2000) “Municipal Consolidation, Regional Planning and Fiscal Accountability: The Recent Experience in Two Maritime Provinces”, Canadian Journal of Regional Science, Spring: 49-72.
- Walenti, M. (tarih belirtilmemiş) “Mosquito Control in Rome”, Roma, <https://pdfs.semanticscholar.org/2213/fd83ea5f0a7bf9a66c06f29e2b36a0244bf0.pdf> (09.08.2019)
- World Bank (2009) “Citizen Review of Service Delivery and Local Governance in Bosnia and Herzegovina” Washington, DC.
- Yaşayan, S. (1994) “Büyük Şehirler”, İller ve Belediyeler Dergisi, Şubat: 72-75.
- Yusuf, S. (2013) “Metropolitan Cities: Their Rise, Role and Future” Bahl et al. (eds) Financing Metropolitan Governments in Developing Countries (s. 31-56) içinde, MA: Lincoln Institute of Land Policy.
- Zengin, O. (2014) “Büyükşehir Belediyesi Sisteminin Dönüşümü: Son On Yılıın Değerlendirmesi”, Ankara Barosu Dergisi, 2: 91-116.

SANAYİ DEVRİMİ'NDEN ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ: ŞAHİN PENÇESİNDE YAVRU KUŞ

Bilal COŞAN*

ÖZET

Sanayi Devrimi'nin olumsuz sonuçları neticesinde kendinden oldukça sık söz ettiren çocuk işçiliği, modern köleliğin vücut bulmuş halidir. Yıllar itibariyle devam eden çocuk işçiliği sorunu, kriz ve savaş dönemlerinde de var olmaya devam etmiştir. 1980 sonrası yaşanan ekonomik değişim çocuk işçiliği olgusunun bambaşka bir yüzünü ortaya çıkarmıştır. Çok uluslu şirketlerin ve doğrudan yabancı yatırımların arttığı bu dönemde, ucuz işgücü temininin gerekli hale gelmesi çocuk işçiliğinin devam etmesinin nedenlerinden biri olmuştur. Bu çalışma kapsamında çocuk işçiliğinin tarihsel süreçte değişen yapısı ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Sanayi Devrimi, Çok Uluslu Şirketler, Çocuk İşçiliği.*

CHILD LABOR FROM INDUSTRIAL REVOLUTION TO MULTINATIONAL COMPANIES: FLEDGELING IN HAWK CLAW

ABSTRACT

Child labor, which is often mentioned by itself as a result of the negative consequences of the Industrial Revolution, is the state of modern slavery. In addition, the problem of child labor continued to exist during times of crisis and war. The economic change after 1980 reveals a completely different aspect of the phenomenon of child labor. Multinational companies and in this period of increased foreign direct investment, it becomes necessary supply of cheap labor has been one of the reasons for the persistence of child labor. In this study, it will be set forth in the historical process of changing the structure of child labor.

Key Words: *Industrial Revolution, Multinational Companies, Child Labor.*

Geliş Tarihi: 04.10.2019

Kabul Tarihi: 06.12.2019

* Arş. Gör., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, bcosan@bandirma.edu.tr

1. GİRİŞ

Çocuk işçiliği sorunu her dönem adından farklı şekillerde söz ettirmiştir. Bu çalışma bağlamında ise çocuk işçiliği, Sanayi Devrimi'nden günümüze ele alınmaya çalışılacaktır. Sanayi Devrimi'nin olumsuz sonuçları neticesinde kendinden oldukça sık söz ettiren çocuk işçiliği, modern köleliğin vücut bulmuş hali olarak nitelendirilebilir. Çok küçük yaştaki çocukların, uzun saatler düşük ücretlerle çalışması sorunu, o dönemin romanlarına konu olmuştur. Kriz ve savaş dönemlerinde dahi çocuk işçiliğinden sıkça söz edilmiştir. Aynı şekilde, yaşanan sosyo-ekonomik değişiklikler sonrasında da çocuk işçiliği sorunu var olmaya devam etmiştir. Hâlihazırda; eğitim, nüfus, çarpık kentleşme vb. sorunlara bağlı olarak, ülkelerin kendi içsel meselelerinin bir uzantısı şeklinde varlığını devam ettiren çocuk işçiliği; 1980 sonrasında küreselleşmenin ve bunun sonuçlarının bir uzantısı olan yeni bir zeminde konuşulmaya başlanmıştır. Çokuluslu şirketlerin ve doğrudan yabancı yatırımların arttığı bu dönemde, ihracata dayalı üretim anlayışı ve küresel anlamda var olabilmenin kâr maksimizasyonu üzerine inşa edilmesi, ucuz işgücü teminini gerekli kılmıştır. Bu durum emeğin, ucuz işgücünün fazlaca bulunduğu Uzak Doğu ve Afrika ülkelerine kaymasına neden olmuştur. Bu ülkelerde -enformel sektörde taşeron işveren uygulamaları ile- çalışan işçilerin bir kısmı kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Hal böyle olunca çocuk işçiliği için yeni zemin hazırlanmış olmaktadır. Nihayetinde, düşük ücretler ve kötü çalışma koşullarında birçok çocuk işçi çalışmakta, çocuk işçiler dolaylı yoldan çok uluslu şirketlere rekabet avantajı kazandırmaktadır. Diğer yandan bu durum, çocuk sömürüsünün varlığını kronik hale getirmektedir.

2. SANAYİ DEVRİ'Nİ ANLAMAK VE ANLAMLANDIRMAK

Sanayi Devrimi ile ilgili bir çerçeve oluşturmak, sosyal politika ve endüstri ilişkilerinin anlaşılması adına önem arz etmektedir. Her Batı toplumu, ders kitabında Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi ile ilgili bir bölüm ayırmaktadır. Bu iki devrim alışıldığı üzere çağdaş yaşamın temellerini atmıştır. Bu açıdan Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi Batı'da sosyo-ekonomik birçok köklü değişimin nedeni olmuştur. Bu devrimlerden biri politik bir yörünge çizirken diğeri sosyo-ekonomik yörüngede yaşanan değişimi temsil etmektedir (Berlanstein, 1992:X). Reform Dönemi, Fransız Devrimi ya da Aydınlanma Dönemi gibi süreçlerin tarihsel olarak çok büyük önem arz ettiği yadsınamaz bir gerçektir ancak ekonomik anlamda bir değerlendirme yapmak gerekirse, en önemli değişimin Sanayi Devrimi ile yaşandığı söylenebilir (De Vries, 1994:249). Eric Hobsbawm gibi birtakım tarihçiler Sanayi Devrimi'ni insanlık tarihinin yeni ufuk açan bir dönemi olarak nitelendirmektedir (Wyatt, 2009:1). Bakıldığında, devrim kelimesi özünde "anı" bir değişimi ima etmektedir. Amerikan ve Fransız

Devrimleri'nin birkaç yıl sürdüğü bilinmektedir. Ancak Sanayi Devrimi tedrici bir gelişim göstermiştir. Bu açıdan Sanayi Devrimi sonuç odaklı irdelenmekten çok süreç odaklı değerlendirilmelidir (More, 2000:1). Bu bağlamda Sanayi Devrimi diğer yandan feodalizm ile kapitalizm arasındaki uzun soluklu geçiş sürecinin de bir simgesidir (Heller, 2011:176). Yukarıda da ifade edildiği gibi Sanayi Devrimi son üç yüz yıldır insanlık tarihinde ortaya çıkmış en önemli gelişmedir. Bu süreci sadece tarihsel bir bölüm olarak ele almak yanlış bir yaklaşım olacaktır. Zira çağdaş dünyanın şekillenmesinde Sanayi Devrimi'nin izleri görülmeye devam etmektedir. Aile ilişkileri ve çevre gibi birçok değişken Sanayi Devrimi'nin etkilerine hala adapte olmaya çalışmaktadır (Stearns, 2013:1). Birçok değişikliğin yaşandığı bu sürecin öncü ülkesi İngiltere olmuştur. Yeni enerji kaynaklarıyla üretim metotlarında yaşanan birçok değişiklik, bu sürecin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Bu süreçte iletişim imkânları, modern taşımacılık, demir yolları, telgraf, vapur ve kablolu sistemler gibi birçok hususta gelişme yaşanmıştır. Daha sonraları biçerdöverin icadı, dikiş makineleri, konserveleme ve kutulamada yaşanan gelişimler; aslında bu dönemin “devrim” olarak isimlendirilmesini haklı kılmaktadır (Jensen, 1993:834). Birçok spesifik değişimin ötesinde, daha genel bir ifadeyle Sanayi Devrimi'ni açıklamak gerektiğinde; aslında belli başlı unsurların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu noktada Engels işçi sınıfının oluşumunun buharlı makinenin icadıyla ve pamuğun makine sürecinde işlenmesiyle ortaya çıktığını dile getirmekte, bu değişimlerin bütün sivil toplum yapısında değişikliklere neden olduğunu ileri sürmektedir (Heller, 2011:177). Bunlar değişimler; fabrikada meydana gelen teknik ve organizasyonel inovasyonlar, çocuk işçiliği, kadın istihdamındaki artış ve demografik gelişimlerdir (Berg & Hudson, 1992:27). Sonuç itibarıyla Sanayi Devrimi'nin sosyal ve ekonomik birçok dinamiğin değişiminde kilit rol üstlendiğini kabul etmek gerekecektir.

Sanayi Devrimi öncesi çalışma hayatı ile ilgili genel bir çerçeve çizmek Sanayi Devrimi'nde yaşanan değişikliklerin anlaşılması için önem arz etmektedir. 1750'lerin öncesinde hemen hemen tüm Avrupa hatta Amerika birçok aktivite ile meşguldü. Bu dönem; esnafların küçük dükkânlarda zanaatını icra ettiği, tüccarların caddelerde satılık eşyalar sattığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Kent yaşamında becerikli işçilerin ya da zanaatkârların birçok işle uğraştığı bir dönemde; ayakkabı yapımından halı üretimine, mobilya tasarımından tekstil işine birçok ürün yüksek kalitede üretilmekteydi. Avrupa'da –ki Sanayi Devrimi'nin yayıldığı yerdir- ticaret ciddi ölçüde regüle edilmekteydi. Usta zanaatkârların kontrolünde fiyatlandırma ve birçok husus loncalar eliyle düzenlenmekteydi (Erader, 2006:19). Bu süreçte kırsalda ya da kentte kadın ve erkeğin görece eşit partnerler olduğu bir yapının hâkim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kadınlar ve erkekler ekim sürecinden hasat sürecine kadarki sürece birlikte vâkıflardı. Çocuklar ailelerine yardım ederdi. Genç insanlar süt sağlar, yağ yapar, yumurta toplar ve çiftlik hayvanlarını beslerdi (Erader, 2006:19). 16. yüzyıl ile 18. yüzyıllar arasında üretim imalata dayalı (manüfaktür üretim) ve elbirliği ile üretim mantığına dayanmaktaydı. Ticaret kapitalizminin yoğun olarak yaşandığı bu dönemin simgesi, Ortaçağ

Dönemi'nin uzantısı olan loncalar olmuştur. Loncalar el birliği ile üretim mantığının öncüleridir. Bu dönemde büyük ölçüde tarım odaklı devam eden üretim, uzak bölgelere kara ve deniz yoluyla götürülmektedir. Üretimin “pazar” algısı üzerinden şekillenmeye başladığı bu yıllar feodalizmin çözülmesinin de temel nedeni olmuştur. Bu durumdan olumsuz etkilenen küçük mülk sahipleri, ticaret kapitalizminin hız kazanmasıyla şehirlere göç etmiş, şehir nüfusunun artmasına neden olmuştur (Aydoğanoglu, 2010:12). Manüfaktür üretimin lonca düzeninde çözümlere yol açması, köylüler ve zanaatla uğraşanları kitleler halinde imalathanelere (manüfaktür üretim yapan yerlere) çekmeye başlamıştır. Buraya doğru yaşanan kaymalar uzun vadede fabrikaların da artış göstermesiyle yeni bir sınıfın habercisi olacaktır (Aydoğanoglu, 2010:12-13). Kentlerde yaşanan hızlı nüfus artışı ücretlerin de düşmesine neden olmuş, düşük ücretlerle hayatlarını idame ettiremeyen işçiler ailece kötü şartlarda çalışmak durumunda kalmış ve nihayetinde Sanayi Devrimi'nin olumsuz tablosu ortaya çıkmaya başlamıştır (Aydoğanoglu, 2010:16). Robert Owen ve Daniel Legrand gibi hayırsever fabrikatörler bir yana, Christoph Ulrich gibi din adamları, Jeremy Blanqui gibi ekonomistler de bu sürecin olumsuz koşullarının iyileştirilmesinde etkili olmuştur. Ancak Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kuruluşuna kadar çocuk işçiliği hususunda somut başarıları görmek çok da fazla mümkün olmamıştır (Parlak, 2004:54-55).

Sanayi Devrimi ortaya çıktığında, İngiltere'de fakir çocuklar oldukça küçük yaşlarda dahi olsa çalışmak durumundadır. İlk zamanlar çocuklar ailelerinden ayrı çalışsalar da, sonraları ilk fabrikalarda aileleri ile beraber çalıştıkları görülmüştür. Ancak yeni düşünceler çocukluk çağı ve çocuk büyütme ile alakalı davranışların değişmesine neden olmuştur. Hal böyle olunca İngiltere'de 1830'larda fabrikalarda çocuk işçiliği konusu, halk tarafından protesto edilmiş hatta hakların açıkça çiğnenmesi (outrage) olarak görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında çocuk işçiliğinin azalması 19. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır (Cullen, 2007:1). Diğer yandan bu dönemin en utanç verici tablosu, çocukların sömürülmesi olarak görülmektedir. Birçok tarihçi fabrika üretimindeki sömürünün, geçmişle kıyaslandığında daha az sömürü sistemini içerdiğini dile getirmektedir. Özellikle tekstil sektöründe durumun böyle olduğu belirtilmektedir. Ancak kapitalist piyasa mantalitesine geçişle birlikte yaşanan emek gücünün metalaştırılması, çocuk işçiliğinin sömürülmesinin artmasında etkili olmuştur (Honeyman, 2007:175). Her ne kadar günümüz kavramsal çerçevesiyle oranlar örtüşmese de yapılan çalışmalar ve tahminlere göre 1880'li yıllarda İtalya'da 10-14 yaş arası çocuk işçi oranının % 64 civarında, 1850'lerde İngiltere'de 10-14 yaş arası çocuk işçi oranı erkeklerde % 35 seviyesinde, kızlarda % 20 seviyesinde, 1890'lı yıllarda Amerika'da 10-13 yaş arası çocuk işçi oranı % 11,5 civarında, kızlarda bu oranın % 5,3 erkeklerde ise % 17,7 seviyelerinde olduğu ifade edilmektedir (<https://ourworldindata.org/child-labor>). Bu noktada vurgulanmak istenen, hangi dönemde sömürünün daha fazla olduğundan çok temel zihniyet değişimiyle beraber çocuk işçiliği sorununu gözler önüne sermektir.

2.1. Çocuk İşçiliğinin Kavramsal Zemini

Çocuk işçi kavramı, toplumsal dinamiklerle şekil alan bir olgu olduğu için toplumdan topluma, ülkelerin gelişmişlik düzeyine, yerleşim yerinin kırsal ya da kentsel olmasına göre farklı şekillerde tanımlanabilmektedir (Yüksel vd., 2015:25). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin birinci maddesi dikkate alındığında ise 18 yaşından küçük herkes çocuk olarak kabul edilmektedir (Birleşmiş Milletler). ILO'nun değerlendirmesine göre bütün işlerin çocuk işçiliği kapsamında değerlendirilmesi doğru görülmemektedir. Bu anlamda çocukların ve ergenlerin gelişimine, eğitimine ve sağlıklarına zarar vermeyen işlerde çalıştırılmalarına bilakis olumlu bakılmaktadır. Bu bağlamda, ev işlerinde ebeveynlere yardımcı olan, aile işletmesine katkıda bulunan, okul saatlerinde olmamak kaydı ile ve tatil günlerinde cep harçlığı kazanan çocuklar, geleceğin üretken toplumunun birer anahtarı olabilmektedir (ILO: Çocuk İşçiliği). Görüldüğü gibi çocuklar çok geniş bir yelpazede iş sahibi olabilmektedir. Gazete dağıtan çocuklar, mağazada müşterilere eşlik çocuklar vb. işlerin hafif işler olduğu görülmektedir. Bunun aksine kömür madenlerinde çalıştırılan ve dokuma tezgâhlarında heba olan çocukların yaptığı işler de ağır iş olarak görülebilir. Bazı işlerin zaman ve mekândan bağımsız tarih süreci boyunca devam ettiği görülmektedir. Hayvanların korunması, hasat zamanı aileye yardım bu tip işler arasındadır. Bu geniş yelpaze, konuyu oldukça komplike ve tartışmalı bir alana dönüştürmektedir (Hobbs vd., 1999:XV).

Çocuk işçiliği kavramı üzerinden bir değerlendirme yapıldığında ise çalış(tırıl)an çocuklardan farklı bir tanımlamanın yapılması gerekli olmaktadır. Çocuk işçiliği genel itibariyle, çocukların saygınlıklarını azaltan, fiziksel ve zihinsel gelişimlerinde problemlere yol açan, gelişim sürecindeki potansiyelini ortaya koymasına mani olan bir olgudur. Kapsamına bakıldığında genelde dört başlık altında toplanmaktadır;

- Ahlaki, toplumsal, fiziksel ve zihinsel olumsuzlukları bünyesinde barındıran işler
- Eğitim hayatının düzenini bozması ve sekteye uğratması
- Okulu erken yaşta bırakmalarına neden olması
- Okul ve işi birlikte yürütmek zorunda bırakacak aşırı ağır işlerde çalışılması

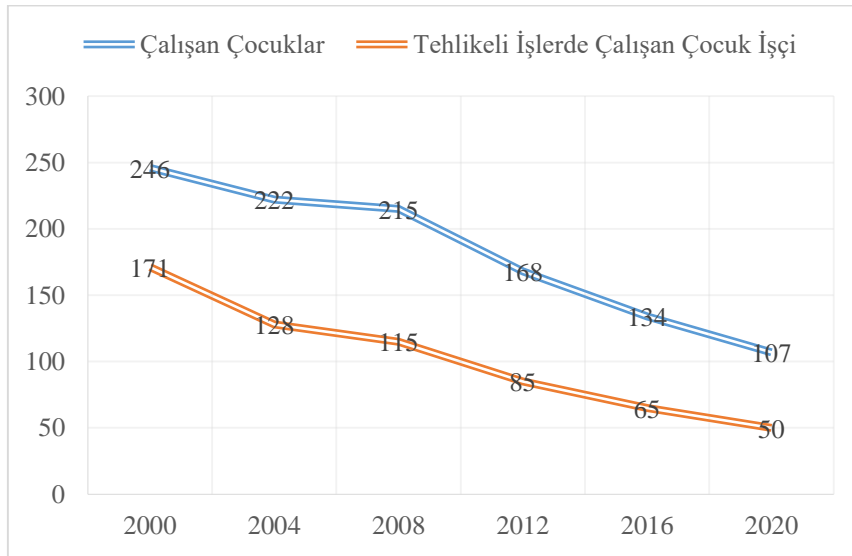
Bu olumsuzlukların bir arada bulunması bir anlamda uzun vadede çocukların köleleşmesine, ailelerinden uzaklaşmasına, hastalıklara karşı dirençlerinin kırılmasına, çok küçük yaşlarda kent hayatında yok olup gitmelerine neden olmaktadır (www.ilo.org). Bu çerçevede ILO'nun 182 no'lu "En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi" ve 138 no'lu "Asgari Yaş Sözleşmesi" önem arz etmektedir. Buradaki temel problemin ise hangi çalışma biçiminin çocuk işçiliği kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir. Bu husustaki muğlaklık ülkeden ülkeye, sektörden sektöre, toplumdan topluma değişiklik gösterebileceği yukarıda da zikredilmiştir. Çocukların alım-satımı, askeri çatışmalarda kullanılması, çocuğun fahişelikte ve pornografide kullanılması, uyuşturucu maddelerin tedarikinde ve üretiminde kullanılması, "doğası

veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişmeleri açısından zararlı olan işler” ise en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan “doğası gereği ya da gerçekleştiği koşullar nedeniyle çocuğun fiziksel, zihinsel ya da ahlaki iyi olma halini tehlikeye düşürecek işler” tehlikeli iş olarak tanımlanmaktadır (<http://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>).

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Bu bölümde dünyada ve Türkiye’de çocuk işçiliğinin genel görünümü grafikler ışığında analiz edilecektir. Bu bağlamda dünyada yaş ve cinsiyete göre ve yapılan işin riskine göre çocuk işçilik miktarları ve oranları değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Daha sonrasında sektörler ve yaş aralıklarına göre çocuk işçiliği oranlarına/sayılarına değinilecektir. Çocukların okula devam edip etmeme durumları, ev işlerine yardımcı olurken çalışma hayatında bulunup bulunmamaları gibi veriler de analiz edilecektir. Devamında da Türkiye’de ki çocuk işçiliği verileri ortaya konacaktır.

Grafik 1. Çocuk İşçiliğinde Global Trend, (2000-2020) (Milyon)

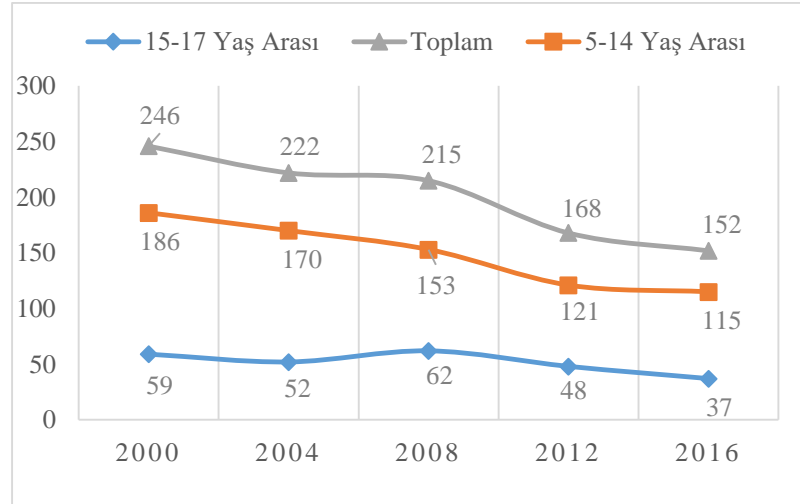

Kaynak: ILO, **Marking progress against child labour: Global estimates and trends 2000-2012**, Genava, 2013, p. 13 verilerinden düzenlenerek hazırlanmıştır.

ILO’nun 2000-2012 raporuna göre (Grafik 1) çocuk işçi ve tehlikeli işlere yönelik çocuk işçi miktarları yukarıdaki gibi tespit edilmiştir. Bu raporda yapılan 2016 tahminlemesi ile, 2016 yılında yayınlanan raporuyla (Grafik 2) bir kıyaslama yapıldığında ise beklenen sayıların yakalanamadığı görülmektedir. Muhtemeldir ki 2020 yılında, yapılan tahminlemenin üstünde bir çocuk işçi miktarı ile karşı karşıya kalınacaktır. Zira 2016 yılında hesaplanan çocuk işçi sayısı 152 milyon olarak tespit edilirken ILO’nun 2000-2012 raporuna göre 2016 yılı tahminlemesi 134 milyondur. Aynı şekilde tehlikeli işler için tespit edilen çocuk işçi sayısı 73 milyon iken bir önceki raporda bu sayı 2016 yılı için

65 milyon olarak tahminlenmiştir (ILO, 2017:5). 2016 yılı verilerine göre bakıldığında dünyadaki çocukların % 9,6'si çocuk işçisi olarak çalışırken, % 4,6'sı tehlikeli işlerde çocuk işçisi olarak çalışmaktadır (ILO, 2017:24).

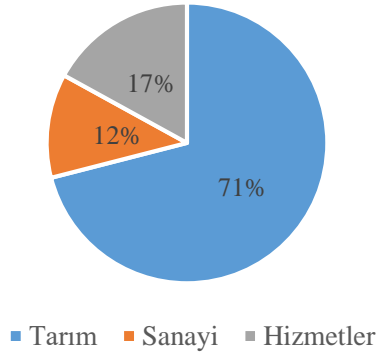
Grafik 2. Çocuk İşçiler Global Trend, (2000-2016), (Milyon)

Kaynak: International Labor Organization, **Global Estimates of Child Labour: Result and Trends, 2012-2016**, Genava, 2017, verilerinden düzenlenerek hazırlanmıştır.

Görüldüğü üzere çocuk işçiliği yıllar itibariyle azalan bir trend izlemektedir. 2000 yılında 246 milyon olan çocuk işçi sayısı 2016 yılında 152 milyona gerilemiştir. Aynı şekilde 5-14 yaş arası çocuk işçi sayısı 186 milyondan 115 milyona gerilemiştir. 5-17 yaş arası çocuk işçi sayısı da 59 milyondan 39 milyona düşmüştür. 152 milyon çocuk işçinin % 48'i 5-11 yaş arasındayken, % 28'i 12-14 yaş arasında, % 24'ü ise 15-17 yaş arasındadır. Cinsiyet bağlamında bakıldığında ise 88 milyon erkek (% 58), 64 milyon (% 42) kız çocuk işçi olduğu görülmektedir. Böylelikle 2000-2004 yılları arasında çocuk işçiliği % 9,5, 2004-2008 arası % 3,5, 2008-2012 yılları arası % 22, 2012-2016 arası % 9,7 azalış göstermiştir (ILO, 2017:5, 26). 2012-2016 raporu esas alınarak yapılan projeksiyona göre ise 2020 yılında çocuk işçi sayısının 137 milyona, 2025 yılında da 121 milyona düşmesi beklenmektedir (ILO, 2017:27).

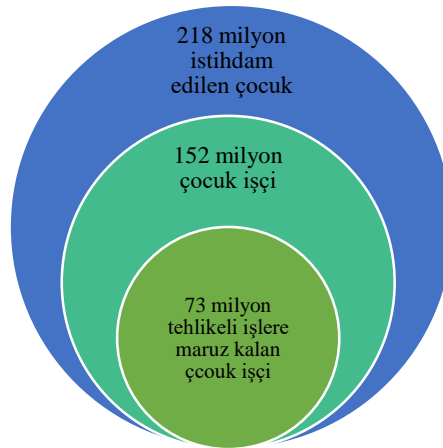
Grafik 3. 5-17 Yaş Arası Çocuk İşçilerin Sektörel Dağılımı

Kaynak: International Labor Organization, **Global estimation of child labour 2016: Main results and methodology**, Genava, 2017 verilerinden düzenlenerek hazırlanmıştır.

Görüldüğü üzere 152 milyon çocuk işçinin % 71'i tarım sektöründe istihdam edilirken, % 17'si hizmetler sektöründe, kalan % 12'lik kısım ise sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. Bu durumda yaklaşık 107 milyon çocuk işçi tarım sektöründe çalıştırılırken, 26 milyon çocuk işçi hizmetler sektöründe, yaklaşık 18 milyon çocuk da sanayi sektöründe çalışmaktadır. Bu tabloya göre her 10 çocuk işçiden 7'sinin tarımla uğraştığı söylenebilir ki bunların çoğu hayvan gütmeye ve ticari tarım işleriyle ilgilenebilir. Ve bu işlerin çoğu tehlikeli işler sınıfında değerlendirilmektedir (ILO, 2017:12).

Şekil 1. İstihdamdaki Çocuklar, Çocuk İşçiler ve Tehlikeli İşlerde Çalışan Çocuk İşçi

Kaynak: International Labor Organization, **Global estimation of child labour 2016: Main results and methodology**, Genava, 2017, p. 6 verilerinden düzenlenerek hazırlanmıştır.

Dünya üzerinde 2016 yılı verilerine göre 218 milyon çocuğun istihdam edildiği tahmin edilmektedir. Bunların 152 milyonu çocuk işçi kapsamında değerlendirilirken, 73 milyonu çocuklar açısından tehlikeli işler sınıfında değerlendirilmektedir.

Tablo 1. Bölgelere Göre İstihdamdaki Çocuklar, Çocuk İşçiler, Tehlikeli İşlerde Çocuklar (Bin)

Bölgeler (5-17) Yaş	İstihdamdaki Çocuklar		Çocuk İşçiler		Tehlikeli işlerde çocuklar	
	2012	2016	2012	2016	2012	2016
Afrika	-	99.417	-	72.113	-	31.538
Amerika	-	17.725	-	10.735	-	6.553
Asya ve Pasifik	129.358	90.236	77.723	62.077	33.860	28.469
Avrupa ve Orta Asya	-	8.773	-	5.534	-	5.349
Arap Devletleri	-	1.868	-	1.162	-	616
Dünya	264.427	218.019	167.956	151.622	85.344	72.525

Kaynak: International Labor Organization, **Global Estimates of Child Labour: Result and Trends, 2012-2016**, Geneva, 2017, p. 9 verilerinden düzenlenerek hazırlanmıştır.

Yukarıda Tablo 1’de çalışan çocukların bölgelere göre dağılımı gözükmektedir. Görüldüğü üzere Asya ve Pasifik Bölgesi’nde 77 milyon olan çocuk işçiliği 2016 yılında 62 milyona gerilemiştir. Çocuk işçilerin en fazla olduğu yer 72 milyonla Afrika Bölgesi’dir. En fazla tehlikeli işlerde çalışan çocukların olduğu bölge de Afrika Bölgesi’dir. Afrika’da tehlikeli işlerde çalışan çocuk işçi sayısı 31,5 milyon civarındadır. Avrupa ve Orta Asya’da tehlikeli işlerde çalışan çocuk sayısı 5,5 milyona yaklaşmış durumdadır. Amerika kıtasının tamamında tehlikeli işlerde çalışan çocuk sayısı 6,5 milyon civarındadır. 15-17 yaş grubu arasında tehlikeli işlerde çalışan çocuk sayısı yaklaşık 37,1 milyon, 12-14 yaş grubu arasında 16,3 milyon, 5-11 yaş arasında 19 milyondur. 152 milyon çocuk işçinin yaklaşık 41,8 milyonu 12-14 yaş aralığında (% 27,6), yaklaşık 37,1 milyonu 15-17 yaş aralığında (% 24,5), yaklaşık 72,5 milyonu 5-11 yaş aralığında (% 47,9)’dır (ILO, 2017:38-39).

2012 yılı verisine göre istihdam edilen çocuklar dünya çocuk nüfusunun (5-17 yaş) % 16,7’sini oluşturmaktadır. Bu oran 2016 yılında % 13,8’e gerilemiştir. 2012 yılında çocuk işçiler dünyadaki toplam çocukların % 10,6’sını oluştururken 2016 yılı verilerine göre bu oran % 9,6’ya gerilemiştir. 2012 yılı verisine göre dünya çocuk nüfusunun % 5,4’ü tehlikeli işlerde çalışırken bu oran 2016 yılında % 4,6’ya gerilemiştir (ILO, 2017:9). Tehlikeli işlerde çalışan çocukların % 51,2’si 15-17 yaş aralığında iken, % 26,2’si 5-11 yaş aralığındadır. 12-14 yaş aralığında tehlikeli işlerde çalışan çocukların oranı ise % 22,6 seviyelerindedir (ILO, 2017:39).

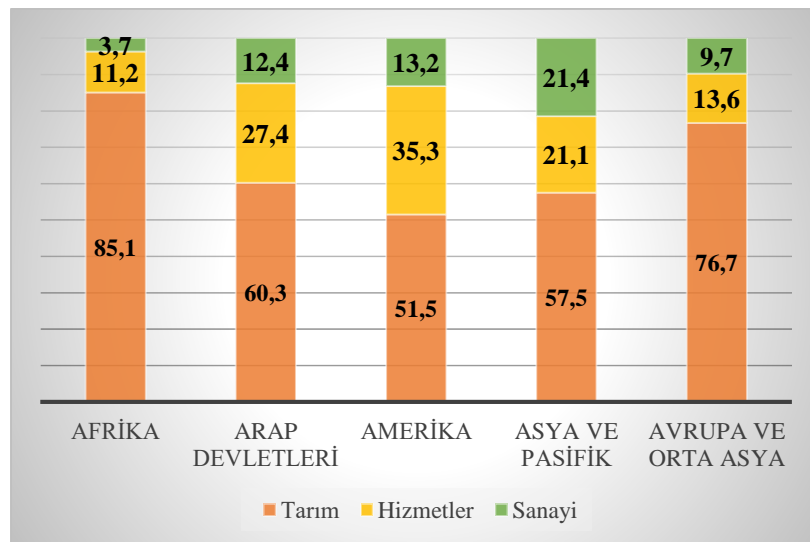
Tablo 2. Çocuk İşçilerin Ulusal Gelir Gruplandırmasına Göre Kazançları (2016)(Bin)

	Çocuk İşçiler (Bin)	Tehlikeli İşlerde Çalışan Çocuklar (Bin)
Düşük Gelir	65.203	29.664
Orta Alt Gelir	58.184	33.465
Orta Üst Gelir	26.209	7.751
Yüksek Gelir	2.025	1.645

Kaynak: International Labor Organization, **Global Estimates of Child Labour: Result and Trends, 2012-2016**, Genava, 2017, p. 32. * Düşük gelir günde 1,045 \$'dan daha az kazananları, orta alt gelir 1,046\$-4,125\$ arasında kazananları, orta üst gelir 4,126\$-12,735\$ arasında kazananları, yüksek gelir ise 12,736\$ ve üzeri kazananları ifade etmektedir.

Tablo 2'den de görüleceği üzere çocuk işçilerin % 42'si düşük gelir elde ederken, yaklaşık % 38'lik bir grup da orta alt gelir grubunda yer almaktadır. Bu anlamda bakıldığında çocuk işçilerin yaklaşık % 80'i düşük ücret grubunda çalıştırılmaktadır.

Grafik 4. Bölgelerdeki Çocuk İşçilerin Sektörlere Göre Dağılımı(2016)(%)

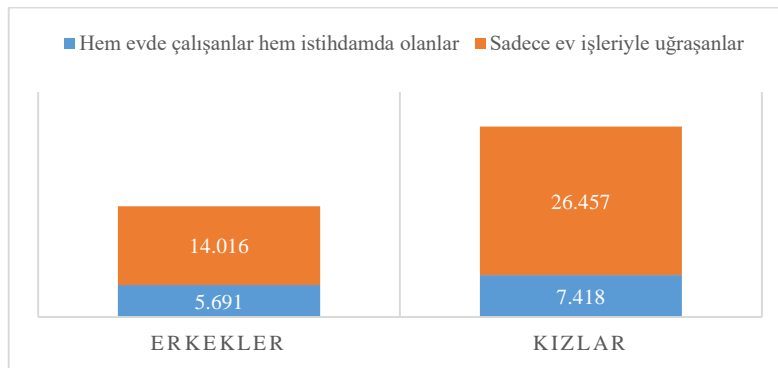
Kaynak: International Labor Organization, **Global Estimates of Child Labour: Result and Trends, 2012-2016**, Genava, 2017, p. 36 verilerinden düzenlenerek hazırlanmıştır.

Dünya genelinde çocuk işçilerin % 69,1'i aile işçisi olarak çalışırken, % 27,2'si serbest çalışan, % 3,7'si de işçi olarak çalışmaktadır (ILO, 2017:37). 5-11 yaş arasındaki çocukların % 82,7'si tarım

sektöründe çalışırken, % 12,5'i, hizmetler sektöründe, % 4,7'si sanayi sektöründe çalışmaktadır. 12-14 yaş aralığında tarım sektöründe çalışanların oranı % 69,9 iken hizmetler sektöründe çalışanların oranı % 18, sanayi sektöründe çalışanların oranı % 12,1 düzeyindedir. 15-17 yaş grubu aralığında tarım sektöründe çalışan çocuk işçi oranı % 49,3 iken hizmetler sektöründe bu oran % 25,1, sanayi sektöründe % 25,6 olarak görülmektedir (ILO, 2017:40). Görüldüğü üzere hemen hemen her bölgede ağırlıklı olarak tarım sektöründe çocuk işçilerin daha fazla çalıştırıldığı görülse de burada iki temel farklılık görülmektedir. İlki Amerika Bölgesi'ndeki hizmetler sektöründe çalışan çocuk işçilerin fazla oluşu, ikincisi de Asya ve Pasifik Bölgesi'nde sanayi sektöründe çalışan çocuk işçilerin diğer bölgelere göre fazla oluşudur. Asya ve Pasifik Bölgesi'nde sanayi de çalışan çocuk işçilerin fazla olmasının bir nedeni de ucuz işgücüne erişim nedeniyle yabancı sermayenin ve çok uluslu şirketlerin Asya ülkelerine yönelmesidir. Bu durum çocuk işçiliğinin bu bölgelerde artış göstermesinde etkili olan sebeplerden biri olarak değerlendirilebilir.

ILO'nun 2017 yılında yayınladığı diğer bir rapor olan modern kölelik araştırmasına göre, dünyada 2016 yılı verilerine göre yaklaşık 40 milyon modern köle olduğu ifade edilmektedir. Bu raporda modern köleliğin iki boyutunun olduğu; bunların zoraki çalışma ile zoraki evliliğin toplamından oluştuğu belirtilmiştir. Bu anlamda konu bağlamında, dünya genelinde zoraki çalışma çatısı altında yaklaşık 15,5 milyon kişinin çalıştırıldığı bilinmektedir. Bunların yaklaşık 4,2 milyonunu çocukların zoraki çalıştırılması oluşturmaktadır (ILO, 2017b:18). Diğer yandan dünya genelinde 5-14 yaş aralığında yaklaşık 29 milyon kız çocuk 21-42 saat aralığında ev işlerine yardım etmektedir. Yaklaşık 4 milyon kız çocuk da 43 saatten daha fazla bir süreyle ev işlerine yardımcı olmaktadır. Bu sayı erkeklerde 21-42 saat aralığında yaklaşık 17 milyon, 43 saatten fazla ev işlerine yardım eden erkek çocuk sayısı da yaklaşık 2,5 milyon civarındadır (ILO, 2017:46).

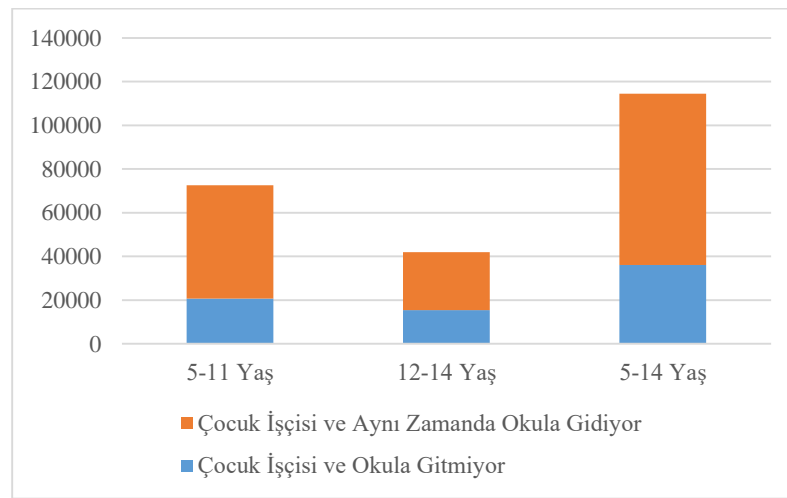
Grafik 5. Hem Ev İşinde Hem de Çocuk İşçiliğinde Aynı Anda Bulunan Çocuklar (5-14 Yaş Arası) (Bin)(2016)

Kaynak: International Labor Organization, **Global Estimates of Child Labour: Result and Trends, 2012-2016**, Genava, 2017, p. 46 verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır. *Bu verilerde çocukların en az 21 saat ev işlerinde çalıştığı bilinmektedir.

Birçok çocuk hem çalışıp hem ev işleri gibi ciddi iki yüke maruz kalabilmektedir. Dünya üzerinde yaklaşık 7,5 milyon kız çocuğu hem ev işlerinde çalışıp hem de çocuk işçisi olarak çalışmaktadır. Yine aynı şekilde 5,5 milyondan fazla erkek çocuk hem ev işlerinde çalışıp hem de çocuk işçisi olarak çalışmaya devam etmektedir. Sonuç olarak yaklaşık 13 milyon çocuğun bu anlamda hem ev işlerinde çalıştığı aynı zamanda da çocuk işçisi olarak çalışmaya devam ettiği söylenebilir. Bu verilerin ardından çocukların ne kadarının çocuk işçisiyken okul hayatına devam ederken ne kadarının eğitim hayatına devam etmediği ile alakalı grafikler üzerinden değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Grafik 6. Çocuk İşçiliği ve Okula Katılım Durumları (Bin)

Kaynak: International Labor Organization, **Global Estimates of Child Labour: Result and Trends, 2012-2016**, Genava, 2017, p. 47 verilerinden düzenlenerek hazırlanmıştır.

Bu veriler ışığında bir değerlendirme yapıldığında 5-11 yaş aralığında yaklaşık 51 milyon çocuk hem çalışıp hem okul hayatına devam ederken 20 milyonu aşkın çocuk okula devam etmemekte yalnızca çalışmaktadır. 12-14 yaş arasında yaklaşık 26,5 milyon çocuk hem çalışmakta hem okula devam etmekte iken, okula gitmeden çalışanların sayısı 15,3 milyon civarındadır. Sonuç olarak 5-14 yaş arası çalışan ama okula gitmeyen 36,1 milyon çocuk bulunurken, 78,3 milyonu çalışırken okula devam etmektedir. Yani çalışırken okula giden 5-14 yaş arası çocukların oranı % 68,4'tür

3.1. Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Genel Görünümü

Türkiye'de çocuk işgücü anketi TÜİK tarafından en son 2012 yılında yayınlanmıştır. Bu verilere göre Türkiye'de 2012 yılında 6-14 yaş grubunda çalışan çocuk işçi sayısı 292.000, 5-17 yaş grubunda ise 601.000 kişidir. 2006 verilerine göre bu sayı 890.000 çocuk olarak tespit edilirken 2012 verilerine göre 893.000 olarak tespit edilmiştir. Cinsiyete göre bir değerlendirme yapıldığında ise çalışan çocukların % 68,8'i erkek % 31,2'si kız olarak tespit edilmiştir. Sektörlere göre bir dağılım yapıldığında ise çalışan çocukların % 44,7'si tarım sektöründe, % 24,3'ü sanayi sektöründe % 31,0'ı da hizmetler

sektöründedir. Ücretli ya da yevmiyeli olarak çalışan çocukların oranı yaklaşık % 52,6 iken kendi hesabına çalışan çocuklar % 1,1 gibi orana tekabül etmektedir. Geri kalan kısım ise ücretsiz aile işçilerini oluşturmaktadır (TÜİK, Çocuk İşgücü Anketi, 2012). Bunun dışında 2017 yılı verilerinden elde edilen veriler ise kısıtlı imkânlar sunmaktadır. 15-17 yaş arası işgücüne katılım oranı % 20,3 olarak tespit edilmiştir. Erkek çocuklarında bu oran % 28,5 iken kız çocuklarında % 11,8 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2017). DİSK yayınladığı raporda ise 15-17 yaş arasındaki çocukların % 80'inin kayıtdışı çalıştığını belirtmektedir (DİSK, Türkiye'de Çocuk İşçisi Olmak). 1990'lı yıllardan sonra çocuk işçiliği ile mücadele noktasında yoğun faaliyetler sürdüren Türkiye 1992 yılında ILO'nun Çocuk Emeginin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC)'na katılmıştır. Ülkemiz bu anlamda 138 sayılı ILO sözleşmesini 23 Ocak 1998 yılında 4343 sayılı Kanun ile uygun bulmuştur. Sözleşme 21 Haziran 1998 yılında yürürlüğe girmiştir (ÇSGB, 2017:1).

4. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER BAĞLAMINDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çocuk işçiliği nedenlerini açıklarken meselenin arz ve talep yönlü değerlendirilmesi konunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında çocuk emeği arzını etkileyen faktörler; yoksulluk, işsizlik, hızlı ve çarpık kentleşme, nüfus miktarı, eğitim düzeyi, gelenekler olarak sıralanabilir. Çocuk emeği talebini etkileyen faktör ise enformel sektördeki çocuk istihdamının varlığıdır. 1980 küreselleşme sonrası çocuk istihdamını başka bir boyutta konuşmak da konunun temel noktalarından birisini oluşturmaktadır. Zira ihracata dayalı sanayileşme hamleleri ve rekabetin artan önemi, işgücü maliyetlerinin düşürülmesini elzem hale getirmektedir (Tunçcan, 2000:243-251). Hal böyle olunca ucuz işgücü temini noktasında çocuk işçilerin kullanılması kaçınılmaz olmaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün ticaret ve çalışma standartları ile alakalı bağlantıyı kabul eden maddenin XIII. Kısımında şöyle bir ibare bulunmaktadır;

“Üye ülkeler, çalışan erkek, kadın ve çocuklar için gerek yurt içinde ve gerekse bunların ticaret ve endüstri ilişkilerinin uzandığı tüm ülkelerde adil ve insani çalışma şartları sağlamak ve muhafaza etmek için çalışacaktır ve bu amaç uğruna gerekli uluslararası örgütü kuracak ve sürdürecektir.”

Diğer yandan Dünya Sosyal Zirvesi'nde temel çalışma standardına dahil edilen konular arasında; çocuk emeğinin sömürülmesinin yasaklanması, örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkı, kölelik ve zorla çalıştırmanın yasaklanması ve istihdamda ayrımcılığın yasaklanması bulunmaktadır (Parlak, 2004:56). Bu sürece gelmeden önce 1960'lı yıllarda dünya ekonomik düzeninde yaşanan değişimi görmek, konunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bu değişim “yeni uluslararası iş bölümü” olarak isimlendirilmektedir. Az sayıda merkez (gelişmiş) ülkenin, çok sayıda az gelişmiş (çevre) ülkeyle olan ticari “sömürgeci işbölümü” yerine, “yeni uluslararası iş bölümü” konuşulmaktadır. Bu işbölümüne

göre, sanayi üretiminin merkez ülkelerden çevre ülkelere kaydırılması neticesinde bu malların çevre ülkelerden merkez ülkelere ihraç edildiği bir dönemin başladığı görülmektedir. Bu durumun oluşmasına neden olan en temel faktörler üç başlık altında ele alınabilir. Bunlar; küresel kullanıma uygun yedek işgücü deposu, ulaşım ve iletişim alanında meydana gelen teknolojik gelişmeler ve iş organizasyonlarında yaşanan değişimlerdir (Parlak, 2000:662-663). Bu anlamda birtakım yazarlara göre, yabancı sermayeli şirketlerin faaliyet gösterdiği alanlarda çocuk emeğine yönelik çalışma standartlarının tarım sektörü ve küçük ölçekli işletmelere göre daha ağır olduğu dile getirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yoğun olarak varlığını, tekstil ve konfeksiyonda devam ettiren çocuk işçiliğinin yasaklanması gelişmiş ülkeler açısından istenilecek bir durumdur. Zira sanayileşmiş/gelişmiş ülkelerdeki tekstil fabrikalarının kazanç sağlaması açısından, gelişmekte olan ülkelerdeki çocuk emeğinin yasaklanması gerekmektedir. Ancak bu tarz yasaklara uyulmadığında uygulanan ticari yasaklar zaman zaman ters etki de yapabilmektedir (Parlak, 2000:66, 73). ABD'nin çocuk emeğini önlemek adına 1993 yılında Bangladeş'e yönelik yaptırımlarının etkileri bu durumu oldukça iyi açıklamaktadır. Zira bu süreçte işten çıkartılan çocuk işçilerinin bir kısmı daha kötü koşullarda fabrikalarda çalışırken, iş bulamayan çocukların "fahişelik" dahi yaptığı bilinmektedir. Hal böyle olunca gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki ticari yaptırımlarının ikamesi çocuk işçilerin eğitiminin karşılanması olacağından bu durum gelişmiş ülkelerin isteyeceği bir durum olmayacaktır. Zira böyle bir ekonomik maliyeti herhangi bir ülke üstlenmek istemeyecektir. Sonuç olarak bu tarz yaptırımların çocuk işçiliğine yönelik yapısal sorunları ortadan kaldırmayacağı aşikârdır (Parlak, 2000:75, 76, 79, 80). Her ne kadar hem uluslararası kuruluşlar hem de hükümetlerin çocuk işçiliğini ortadan kaldırma noktasındaki mücadeleleri önemli olsa da, çocuk işçiliğinin oldukça esnek bir yapı sergilediği/sergileyeceği görülmektedir (Doepke & Zilibotti, 2009:508). Çünkü 19. ve 20. yüzyılda yaşanan aktivist eylemler çocuk işçiliğinin azalmasına yönelik girişimlerde başarıları beraberinde getirse de, fark edilmeyen şey çocuk işçiliği sorunun gelişmekte olan ülkelere ihraç olacağı gerçeği olmuştur (Basu & Tzannatos:148).

1980 sonrasında yeni bir ideolojik akımın dünya üzerinde hâkimiyet kurmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde neo-liberalizmin bir sonucu olarak devletlerin çok uluslu şirketlere yönelik uyguladığı politikalar; kanunla düzenleme yapılmasından çok kuralsızlaştırma şeklinde ortaya çıkmıştır. Serbestleşen ticaret ve komünizmin çökmesi, çok uluslu şirketlerin ticaret ağının genişlemesinde oldukça etkili olmuştur. Bu süreçte ekonomik ve politik zeminde önemli değişiklikler görülmüştür. Yabancı yatırımların dünya ticaretinden çok daha fazla olduğu bu dönemde, çok uluslu şirketlerin niteliği de değişiklik göstermiştir. "Küresel değer zinciri ve üretim ağları"nın kontrolünü eline alan çok uluslu şirketler; tekstil, hazır giyim, ayakkabı ve elektronik gibi bazı sektörlerde varlık göstermektedir. Başlıca markalara bakıldığında Levi's, Nike, Wall Mart, HP, C&A vb. çok uluslu şirketlerin varlığının ön plana çıktığı görülmektedir (Parlak, 2009:192). Üretim maliyetlerini minimize etmek adına emeğin

ucuz olduğu yerlerde taşeron ve tedarikçi işletmeleri mantığıyla üretimin devam ettiği şirketlerde, çalışma şartları oldukça kötü ve çevreye zarar verici nitelikte olabilmektedir (Parlak, 2009:193). Çin, Endonezya, Fildişi Sahilleri gibi ülkelerde alt işverenler aracılığıyla ucuz işgücünü temin etmek adına çocuk işgücünden faydalanılmaktadır. Örneğin çikolata üretiminde kullanılan kakao hammaddesinin büyük kısmı Brezilya, Kamerun, Fildişi, Nijerya gibi ülkelere temin edilmektedir. Kakao tarlalarında çocuk işçiler çok düşük ücretlerle ya da hiçbir bedel ödenmeksizin çalıştırılmaktadır. 7-12 yaşındaki çocuklar Mali'den Fil Dişi Sahilleri'ne getirilerek kakao toplatılmak üzere istismar edilmektedir. Diğer yandan Foxconn (elektronik tedarikçi firması) ve Apple gibi firmaların da çocuk işçi çalıştırıldığı bilinmektedir (Elçi, 2018: 7-10). Yine Endonezya'da birçok çocuğun tütün işlerinde çalıştırıldığı söylenmektedir (New York Times, 2016). Uluslararası Af Örgütü geçtiğimiz yıllarda Sony, Apple, Samsung gibi bazı şirketleri çocuk işçi çalıştıran firmalarla işbirliği yapmakla suçlamaktadır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde çıkarılan kobalt madeni elektronik aletlerdeki lityum-iyon pil yapımında kullanılmaktadır. UNICEF raporuna göre Kongo'nun güneyindeki madenlerde yaklaşık 40.000 çocuk işçi çalıştırılmaktadır (DW, 2017). H&M, Nestle, Philip Morris, Victoria's Secret, GAP gibi firmaların da çocuk işçi çalıştırdığı dile getirilmektedir. Yine ABD Çalışma Bakanlığı'nın 1994 yılındaki araştırmasında; Asya ülkelerinde halı, konfeksiyon ve mobilya sanayiinde, Brezilya'da ayakkabı üretiminde Kuzey Afrika'da aynı şekilde konfeksiyon ve halı sanayisinde taşeron mantığı üzerinden çocuk emeği kullanıldığı rapor edilmektedir (Career Addict, 2016). Yine ABD Çalışma Bakanlığı'nın 1994 yılındaki araştırmasında; Asya ülkelerinde halı, konfeksiyon ve mobilya sanayiinde, Brezilya'da ayakkabı üretiminde Kuzey Afrika'da aynı şekilde konfeksiyon ve halı sanayisinde taşeron mantığı üzerinden çocuk emeği kullanıldığı rapor edilmektedir (Tunçcan, 2000:256). Uluslararası sermayenin “küresel meta zincirleri” olan ucuz ve güvencesiz işlerde çalışanlar çevre işgücünü temsil etmektedir. “Küresel meta zinciri” içerisinde anılan ve “küresel fabrika” olarak zikredilen fabrikalarda çalışanlar “şahin pençesinde yavru kuş” olarak anılmaktadır. Her ne kadar işçi mücadeleleri bu söylemi gölgede bıraksa da, çocuk emeğinin uysallığı ve itaatkârlığı sermaye açısından her zaman çekici bir hal almıştır. Diğer yandan IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların yapısal uyum programları kapsamında ihracata yönelik sanayileşme politikaları kadın ve çocuk emeğini çevre kapitalist ülkelere, rekabetin bir uzantısı olarak zorunlu hale getirmektedir (Özdemir & Yücesan Özdemir, 2005:9).

5. SONUÇ

Sanayi Devrimi'nden günümüze dek süregelen çocuk işçiliği her dönemde var olmaya devam etmiştir. Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan işsizler ordusunun ücretlerde düşüşe neden olması ailece işçileşmeye neden olmuştur. Hal böyle olunca daha uysal ve nispeten daha düşük ücretlerde çalıştırılabilen kadınlar ve çocuklar Sanayi Devrimi döneminde potansiyel işgücü olarak görülmüştür. Düşük ücretler, uzun çalışma saatleri, çok küçük yaşlardaki çocukların çok ağır işlerde çalıştırılması

gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra yasal zeminde atılan ciddi adımlar çocuk işçiliğinin azalmasında etkili olsa da, istenilen sonuçlara ulaşamamıştır. Zira 1980’den sonra değişen konjonktür; deyim yerindeyse Sanayi Devrimi döneminin versiyon değiştirmiş/güncellenmiş halidir. Zira bu dönemde ortaya çıkan doğrudan yabancı yatırımlar ve çok uluslu şirketlerin varlığı, çocuk işçiliğinin devam etmesinde etkili olan faktörlerden biri haline gelmiştir. Emeğin ve sermayenin hızlı hareket edebilmesi, rekabete açık bir piyasa yapısı, maliyet unsurunun önemini sermaye açısından bir kez daha önemli hale getirmiştir. Netice itibariyle gelişmiş ülkelerdeki emek yoğun üretimin büyük kısmı Uzak Doğu ve Afrika gibi ucuz işgücü teminin sağlanabildiğı yerlere kaymıştır. Buralarda üretimini devam ettiren çok uluslu şirketler doğrudan ya da dolaylı çocuk emeğinden faydalanmaktadır. Çocuk işçiliğiyle ilgili mücadeleler uluslararası mutabakat kazansa bile bu durumun önüne geçilmesi oldukça zordur. Zira mutabakat sağlanamayan ülkelere doğru yaşanacak sermaye akışı sonrası çocuk işçiliğinin o bölgede artış göstermesi kaçınılmaz olacaktır. Sonuç olarak, çok uluslu şirketlerin kârını maksimize etme gibi bir amacı olduğı sürece (ki olacaktır zira mevcut sistemin sürdürülebilirliğı bu zemin üzerine inşa edilmiştir) ama az ama çok çocuk işçiliğinden söz edilmeye devam edilecektir. Sanayi Devrimi’nden bugüne değişen sadece zamandır. Sanayi Devrimi dönemi yaşanan sosyo-ekonomik sorunlar (işsizlik, yoksulluk, gelir dağılımında adaletsizlik, çocuk işçiliğı vb) günümüzde başka bir zeminde varlığını devam ettirmektedir. Bu süreçte değişen sadece aktörlerin isimleri olmuştur. Roller ise, kârını maksimize etme mantalitesinde aynen devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydoğanoğlu, E. (2010). “İşçi Sınıfı Tarihi Kısa Bir Özet”, Birinci Baskı, İstanbul: TaremYayınları.
- Basu, K. & Zafiris, T. (2003). “The Global Child Labor Problem: What Do We Know and What Can We Do?”, *The World Bank Economic Review*, 17(2): 147-173.
- Berg, M. & Hudson, P. (1992). “Rehabilitating the Industrial Revolution”, *The Economic History Review*, 45(1): 24-50.
- Berlanstein, L, R,. (1992). “The Industrial Revolution and Work in Nineteenth-Century Europe”, First Edition, London and New York: Routledge.
- Birleşmiş Milletler (2018). “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi”, http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismilletler.pdf, 12.04.2018.
- Career Addict. (2016). “10 Companies That Still Use Child Labor”, <https://www.careeraddict.com/10-companies-that-still-use-child-labor>, 21.05.2018.
- Cullen, H., (2007). “The Role of International Law in the Elimination of Child Labor”, First Published, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2017). “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı:2017-2023”, 1. Bs., Ankara: Ayrıntı Yayınevi.

De Vries, J. (1994). “The Industrial Revolution and the Industrious Revolution”, The Journal of Economic History, 54(2): 249-270.

DİSK. (2017). “Türkiye’de Çocuk İşçi Olmak”, https://vesaire.org/wp-content/uploads/2017/04/dicc87sk_turkiyedecocukolmak.pdf, 20.05.2018.

Doepke, M. & Zilibotti, F. (2009). “International Labor Standards and The Political Economy of Child-Labor Regulation”, Journal of the European Economic Association, 7(2/3): 508-518.

DW. (2017). “Kongo’da 40 bin çocuk madenlerde çalışıyor”, <http://www.dw.com/tr/kongoda-40-bin-%C3%A7ocuk-madenlerde-%C3%A7al%C4%B1%C5%9F%C4%B1yor/a-39219670>, 21.05.2018.

Elçi, S. (2018). “Küresel Markalar ve Çocuk İşçiliği”, https://www.academia.edu/7301778/K%C3%BCresel_Markalar_ve_%C3%87ocuk_%C4%B0%C5%9F%C3%A7ili%C4%9Fi?auto=download, 21.05.2018, 1-14.

Folks, Z., G. (1943). “Child Labour in War Time”, The High School Journal, 26(6): 210-216.

Frader, L., L. (2006). “The Industrial Revolution A History in Documents”, First Edition, Oxford: Oxford University Press.

Heller, H. (2011). “The Industrial Revolution: Marxist Perspectives The Birth of Capitalism”, Pluto Press.

Hobbs, S., McKechnie, J., Lavalette, M. (1999). “Child Labor: A World History Companion”, First Published, USA: ABC-CLIO.

Honeyman, K. (2007). “Child Workers in England 1780-1820 Parish Apprentices and the Making of Early Industrial Labour Force”, Cornwall: Ashgate Publishing Limited.

ILO. (2018). “Çocuk İşçiliği”, <http://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>, 12.04.2018.

International Labor Organization. (2017). “Global Estimates of Child Labour: Result and Trends, 2012-2016”, Geneva.

International Labor Organization. (2017b). “Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage”, Geneva.

Jensen, M., C. (1993). “The Modern Industrial Revolution, Exit, and the Failure of Internal Control Systems”, The Journal of Finance, XLVIII(3): 831-880.

More, C. (2000). “Understanding The Industrial Revolution”. First Edition, London and New York: Routledge.

Our World in Data. (2018). “Child Labor”, <https://ourworldindata.org/child-labor>, 27.04.2018.

Özdemir, A., M., & Yücesan Özdemir, G. (2005). “Küresel Kapitalizmde Çocuk Emeğinin Ekonomi Polisiği: Çocuk İşçilerin “Oyun” Hakkı Var Mıdır?”, Türk Tabipleri Birliğı Mesleki ve Sağık Güvenlik Dergisi, 8-15.

Parlak, Z. (2009). “Çokuluslu Şirket Kodları: Bir Analiz ve Değerlendirme”, Sabri Orman ve Zeki Parlak (Ed.). İşletmelerde İş Etiğı, İstanbul: İTO Yayınları.

Parlak, Z. (2004). “Küreselleşme ve Çalışma Standartları”, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 2: 43-90.

Parlak, Z. (2000). “Yeni Uluslararası İş Bölümü Yaklaşımının Eleştirel Bir Değerlendirmesi”, Prof. Dr. Nusret Ekin’e Armağan, 661-688.

Stearns, P., N. (2013). “The Industrial Revolution in World History”, Fourth Edition, Wesview Press,

The New York Times. (2016). “Indonesian Children Face Hazards on Tobacco Farms, Report Says”, https://www.nytimes.com/2016/05/26/world/asia/indonesia-child-labor-tobacco-nicotine-pesticides.html?rref=collection%2Ftimestopic%2FChild%20Labor&action=click&contentCollection=timestopics®ion=stream&module=stream_unit&version=latest&contentPlacement=5&pgtype=collection, 21.05.2018.

Tunçcan, N. (2000). “Çocuk İşçiliğı: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 44: 243-259.

TÜİK. (2012). “Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları: 2012”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>, 20. 05. 2018.

TÜİK. (2017). “İstatistiklerle Çocuk, 2017”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27596>, 20.05.2018.

Wyatt III, L. T. (2009). “The Industrial Revolution”, First Edition, Greenwood Press.

Yüksel, M., Adıgüzel, O., Yüksel, H. (2015). “Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Politika Temelinde Dezavantajlı Bir Grup Olarak Çocuk İşçiler Realitesi”, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6: 23-34.